YUSUFELİ BARAJI'NIN SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİ: SORUNLAR, FIRSATLAR VE BEKLENTİLER

Dr. Nergis DAMA & Dr. Murat YILMAZ

YUSUFELİ BARAJI'NIN SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİ: SORUNLAR, FIRSATLAR VE BEKLENTİLER

Dr. Nergis DAMA & Dr. Murat YILMAZ

Yusufeli Belediyesi Yayınları

ISBN: 978-625-4444-80-7

Yusufeli Barajı'nın Sosyal Politika Perspektifi: Sorunlar, Fırsatlar ve Beklentiler

Dr. Nergis DAMA & Dr. Murat YILMAZ

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj: *Emre Turku*

Kapak İkonu: *Asude Zeynep Yılmaz*

YAZARLAR

Dr. Nergis DAMA

2008 yılında Kocaeli Üniversitesi Matematik Bölümü'nden lisans, 2012 yılında ekonomi dalında yüksek lisans derecesini aldı. 2016'da Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika Anabilim Dalı'nda "Türkiye'de Sosyal Yardımların Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü'nde öğretim üyesi olan. Dr. Nergis Dama sosyoekonomik eşitsizlikler, refah politikaları, istihdam politikaları ve gelir eşitsizliği konularında çalışmalarını sürdürmektedir.

Dr. Murat YILMAZ

Aslen Yusufeli'lidir. 1988 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü mezunudur. Yüksek lisans ve doktorasını siyaset bilimi alanında tamamlamıştır. Daha önce farklı üniversitelerde ders vermiş ve bürokraside muhtelif görevler almıştır. Düşünce kuruluşlarında uzman ve yönetici olarak çalışmıştır. Siyasi kampanyalarda danışmanlık yapmıştır. Gazetelerde yorum ve köşe yazarlığının yanı sıra, radyo ve televizyonlarda siyasi ve sosyal konularda yorumcu olarak, ayrıca çeşitli programların yapım ve yönetiminde bulunmuştur. Türk siyasi hayatı ve Türk siyasi düşünce tarihi üzerine makaleleri ve derleme kitapları yayınlanmıştır.

Dr. Murat Yılmaz, Bilig, Vakıflar ve Liberal Düşünce dergilerinin yayın kurulu üyesidir. Halihazırda Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulu Üyesi olarak çalışmalar yürütmektedir.

Sabırlı, çalışkan ve vatansever Yusufelilere...

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 13

ÖNSÖZ 15

TEŞEKKÜR 17

YÖNETİCİ ÖZETİ 19

Araştırma Bilgileri: 19

Araştırma Bulguları:. 20

GİRİŞ 25

1. BÖLÜM: YUSUFELİ İLÇESİNİN VE YUSUFELİ BARAJI'NIN GENEL GÖRÜNÜMÜ 27

1.1 Yusufeli'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı 27

1.2 Yusufeli İlçe Merkezinin Yer Değiştirme Tarihçesi 31

1.3 Yusufeli Barajı'nın Yapım Süreci ve Etkileri. 33

1.4 Dünya Örnekleri 40

2. BÖLÜM: ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ 49

2.1 Amaç 49

2.2 Yöntem 51

2.3 Veri Toplama Aracı 52

2.4 Veri Analizi. 53

2.5 Araştırmanın Bulguları. 55

2.6 Değerlendirme. 109

SONUÇ VE ÖNERİLER **118**

Ekonomik: 118

Kurumsal: 119

Sosyo-Kültürel: 121

Çevresel: 122

Süreç Yönetimi 123

Kaynakça **126**

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yusufeli İlçe Merkezinin İdari Yapılanma Kronolojisi. . . . 32

Şekil 2. Yusufeli İlçesi Merkezinin Taşınma Döngüsü 33

Şekil 3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları. 53

Şekil 4. Tema ve Kategoriler 54

Şekil 5. Görüşme Yapılan Esnafların Ekonomik,
Kurumsal ve Sosyal Sorunları 111

Şekil 6. Yusufeli'ndeki Memurların Ekonomik,
Kurumsal ve Sosyal Sorunları 111

Şekil 7. Görüşme Yapılan Kadınların Ekonomik,
Kurumsal ve Sosyal Sorunları 112

Şekil 8. Görüşme Yapılan Erkeklerin Ekonomik,
Kurumsal ve Sosyal Sorunları 112

Şekil 9. Görüşme Yapılan Genç, Yetişkin ve Yaşlıların Sorunları. . . 113

Şekil 10. Yerel Yönetimler ve Siyasi Aktörler
Kategorisindeki Sorunlar 114

Şekil 11. Merkezi Yönetim Kategorisindeki Sorunlar 114

Şekil 12. Ortak Sorun Alanları 117

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Yusufeli İlçe Merkezi ve Köy Nüfusu, 1927-2010. 30

Grafik 2. Yusufeli'nin Nüfus Değişimi: 2007-2018 31

Grafik 3. Birebir Görüşme Yapılan Katılımcıların Cinsiyet, Eğitim ve Mesleklere Göre Dağılımı 56

Grafik 4. Odak Grup Görüşmesi Katılımcılarının Cinsiyet, Eğitim ve Mesleklerine Göre Dağılımı 57

SUNUŞ

Yusufeli Barajı'nın yapılmaya başlanmasıyla birlikte Yusufeli ilçesi ve halkının üstlendiği görev ve sorumluluk, barajın Türkiye için faydası dikkate alındığında oldukça önemlidir. Günlük yaşamları, ekonomik faaliyetleri, iş ve arkadaşlık ilişkileri etkilendiği gibi, Yusufeli halkı barajla birlikte Türkiye için geçmişini ve hatıralarını da geride bırakacaktır. Ancak, Yusufelilik kimliğinin Türkiye'de referans olarak kabul edilmesi, baraj yapım süresince ilçe halkının gösterdiği sabır ve anlayışla bir kez daha kanıtlanmıştır.

Yusufeli Barajı tamamlandıktan sonra Türkiye'nin enerji ihtiyacının karşılanması, ekonomik maliyet açısından önemli bir kalem olan enerji maliyetini azaltması beklenmektedir. Bu misyonu yüklenen Yusufeli ilçesi sakinleri, devletin bekası ve milletin refahı için geçmişlerini geride bırakmaktadırlar. Türkiye için özveride bulunmaktan çekinmeyen Yusufelilerin geçmişlerine veda ederken geleceklerini inşa etmeleri için devletin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak, Yusufeli'nde bir dönemi geride bırakırken ilçe sakinlerinin karşılaştığı sorunlar, geleceğin inşasını zorlaştırdığı gibi beklentilerin de ertelenmesine yol açmaktadır.

21. yüzyılın ilçesi olması beklenen Yusufeli, Türkiye'nin gelişmesi ve kalkınmasında lokomotif bir rol üstlenecektir. Ülkenin enerjisinin sağlanacağı bu coğrafyanın insanının ekonomik ve sosyal politikalarla geleceğini kurması gerekmektedir. Baraj öncesinde yapılan çalışmalarla yeni yerleşim alanı için proje önerileri, konut tipleri, doğa sporları turizmi, baraj sonrası tu-

rizmin geleceği, hayvancılık, arıcılık, tarım, toplumsal beklenti ve algı, vb. araştırılmıştır. Bu araştırma ise, hali hazırda devam eden baraj yapımının Yusufeli sakinlerini ekonomik ve sosyal açıdan nasıl etkilediğini ve gelecek adına beklentilerini ortaya koyması açısından diğer araştırmalardan ayrışmaktadır.

Bu kapsamda, araştırmanın ilçede barajla birlikte meydana gelen sorunlara yönelik çözüm geliştirilmesi, Yusufeli sakinlerinin şikâyet ve taleplerinin dile getirilerek farkındalık oluşturulması ve geleceğin Yusufeli ilçesini kurulması açısından faydalı olması hedeflenmektedir.

Eyüp Aytekin

Yusufeli Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Yusufeli Barajı, Türkiye'de birinci, dünyada üçüncü en yüksek baraj olması yanında Türkiye ekonomisine yıllık 1,2 milyar lira katkı sağlayacak ve yatırım tutarını 7 yıl içinde amorti edecektir. Bölgenin topoğrafyası ve zengin su kaynakları söz konusu projenin hayata geçirilmesine ortam hazırlamıştır. Baraj su tutma alanında kalan Yusufeli ilçesi sahip olduğu doğal kaynaklarını ülke kalkınmasına yönelik olarak Türkiye'ye sunmaktadır. Bu süreçte Yusufeli ilçe yerleşiminin başka bir alana taşınıyor olması mevcut durumda sahip olunan sosyo-kültürel değerlerin korunarak geleceğe aktarılması yönünde de hassasiyet gösterilmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla Yusufeli Barajı'nın ortaya çıkaracağı değişim fiziksel unsurlar kadar sosyo-kültürel bakımdan da büyük önem taşımaktadır. Mevcut tarihsel süreç içinde gelişerek bugüne gelen Yusufeli kültürünün sürdürülebilirliğini sağlamak için doğru bir politika perspektifine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma, Yusufeli ilçesinde fiziksel değişimin ortaya çıkaracağı olası faydaları, sorunları, fırsatları ve beklentileri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla Yusufelilerin yeni yerleşim alanlarında geçmişteki yaşantılarına ve kültürüne uygun bir hayat sürmesini sağlayacak önlemlerin neler olabileceğini tartışmakta ve öneriler geliştirmektedir.

Dr. Nergis Dama & Dr. Murat Yılmaz

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın yürütülmesinde sahada görev alan Dr. Arda Akçiçek, Ülkü Nur Zengin, Tarkan Zengin, Merve Baygeldi ve Hatice Özlem Yılmaz'dan oluşan araştırma ekibine, araştırma süresince Yusufeli ilçesinde araştırmaya yardımcı olan tüm yetkililere ve çalışanlara, ilçede bulunulan sürede her türlü kolaylığı gösteren, yaşadıkları tüm zorluk ve belirsizliğe rağmen misafirperverlikleri ve nezaketleriyle araştırmada yer alan Yusufeli halkına,

Kurumsal yönetim aşamasında araştırma ekibine yardımcı olan merkezi yönetim, yerel yönetim, STK ve dernek çalışanlarına,

Son olarak, raporun değerlendirilmesinde raporu özveriyle okuyarak görüş ve önerilerini paylaşan Prof. Dr. Haluk Alkan'a, Prof. Dr. Yusuf Şahin'e, Prof. Dr. Mustafa İsen'e, Prof. Dr. Orhan Özçatalbaş'a, Prof. Dr. Erol Göka'ya, Hamdi Turşucu'ya ve Ahmet Hamdi Usta'ya teşekkürlerimizle…

Dr. Nergis Dama & Dr. Murat Yılmaz

YÖNETİCİ ÖZETİ

Araştırma Bilgileri:

- Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'de 2013 yılında inşaatı başlatılan Yusufeli Barajı'nın yapımından dolayı yeniden yerleştirilmesi planlanan vatandaşların tecrübelerini, bulundukları sosyo-ekonomik gerçekliği, bütünlüğü içinde analiz etmektir.
- Yusufeli Barajı ilk olarak 1982 yılında Çoruh Nehri Hidroelektrik Gelişme Planı kapsamında planlanmıştır.
- 1982 yılında başlayan Yusufeli'ne baraj yapılacağı söylemi, 2012 yılına kadar söylemde kalmış, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik istikrarı sağlayamamasının bir sonucu olarak uzun yıllar somut adımlar atılamamıştır.
- 2013 yılı Şubat ayında temeli atılan barajın hedeflenen 270 metre gövde yüksekliği ile Türkiye'nin en yüksek, dünyanın ise 3. büyük barajı olacağı açıklanmıştır.
- Yusufeli Barajı ilçe merkezini ve 3 köyü su altında bırakacağı için kamulaştırma ve yeni yerleşim planlaması, barajın Yusufeliler açısından sosyal ve ekonomik boyutunu oluşturmaktadır.
- Araştırma 26 Temmuz – 30 Temmuz tarihleri arasında 7 kişilik araştırma ekibiyle su altında kalacak Yusufeli ilçe merkezinde, Tekkale, Göcek, Meşecik, Peterek, Irmakyanı, Morkaya, Yeniköy ve Kınalı köylerinde yürütülmüştür. Bu kapsamda 7 odak görüşme ve 121 birebir görüşme yapılmıştır. Katılımcıların 27'si kadın, 94'ü erkektir.

- Mesleklerine göre dağılımda ilk sırada çiftçiler yer alırken, esnaflar ve ev hanımları birebir görüşmelerde katılımcıların yoğun olduğu diğer mesleklerdir. Eğitim durumlarına göre ise ilköğretim, lise ve lisans kademelerinde dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir
- İlk araştırma sonrasında 19 Ağustos – 21 Ağustos tarihlerinde ise kurum temsilcileriyle ve ilçede görev yapan avukatlarla birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
- Temelde "Baraj yapım süreci" ve "yeni yerleşim yeri" çerçevesinde toplanan veriler ışığında 7 gün süren katılımcı gözlem süreci de araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Araştırma Bulguları:

Araştırma bulguları vatandaş ve yönetim olmak üzere 2 farklı temada açıklanmıştır.

1) Vatandaş

- Vatandaşların en fazla şikâyet ettiği konuların başında kamulaştırma parası gelmektedir.
- Kamulaştırmada beklentilerinin altında bir bedelin verildiği, sürecin düzensiz ve sistemsiz ilerlediği ifade edilmiştir.
- Sistemsiz olarak nitelendirilen konular, farklı kamulaştırma miktarlarının verilmesi, DSİ ile ilçe merkezinde görüşmelerin gerçekleştirilmesi, mahkeme sürecinde bilirkişilerin değişmesi, avukatlar ve DSİ

arasında vatandaşın ikilem yaşaması, kamulaştırılan mülk sonrasında kiracı ve ev / dükkan sahibi arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve bilgilendirmenin eksik yapılmasıdır.

- Yeni yerleşim yerinde hak sahipliği kriterlerinin hakkaniyetli ve gerçekçi olmaması, yerleşim yerindeki konut projesinin kabul görmemesi, bağ / bahçe arazisinin verilmeyişi, apartmanlarda dairelerin komşuluk ilişkisine dikkat etmeden verilmesi ve konut fiyatları, başlıca sorunlar olarak öne çıkmıştır.
- İlçede ekonomik olarak ciddi bir hareketlilik yaşanmaktadır ve sorumlu şirket Yusufeli esnafına ekonomik olarak önemli bir katkı sağlamıştır.
- Esnafın işçi çalıştırmak için teşvik, şerefiye parası, elektrik ve su hizmetinin indirimli verilmesi gibi talepleri bulunmaktadır.
- Hava kirliliği, trafik, hastane hizmetinin yetersizliği, trafik güvenliği, kamulaştırmanın aile üyeleri arasında ihtilaf ve kavgalara sebep olması, sürecin sosyal boyutundaki sorunlardır.
- Ekonomik ve sosyal dinamikleri korumak için yeni yerleşim yerinde nüfus planlamasının yapılması, ilçe sakinlerinin hem endişesini hem de beklentisini oluşturmaktadır.

2) Kurumsal Yönetim:

- Araştırma kapsamında DSİ, ilçe belediyesi, Tarım ve Orman Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Müdürlüğü

çalışanları, bankacılar, avukatlar, sendika ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri, muhtarlar, sağlık çalışanları ve öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır.

- Sağlık hizmetlerinde hem vatandaş hem de çalışanlar açısından ciddi sorunlar bulunmaktadır. İlçe hastanesinde birçok branşta hekim bulunmadığı gibi, gebelik kontrolleri için dahi Artvin ya da Erzurum'a gidildiği söylenmiştir.
- Sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve sevk zincirinin Yusufeli-Artvin-Erzurum olmasından dolayı ölümle veya kalıcı hasarla sonuçlanan olaylar yaşanmıştır.
- Eğitim açısından köy okullarının işlevini yitirmesi, ilçe merkezinde barajdan dolayı belirsizlik, öğretmen ataması yapıldığı halde en kısa sürede tayin talebi, ilçede eğitim kalitesini düşürmektedir.
- Belediye tarafından verilen hizmetler vatandaşlar gereksiz olarak nitelendirilmekte, yeni yerleşim yerinde kaynakların kullanılması talep edilmektedir.
- Belediye, hiçbir sorumluluk ve görevi olmadığı halde kamulaştırma, yeni yerleşim yeri planlaması vb. barajla ilgili tüm kurumsal işlemlerde asıl aktör olarak görülmektedir.
- Hava kirliliğinden dolayı tarım ürünlerinin etkilenmesi ve kamulaştırma ile tarım arazilerini kaybetme endişesinden dolayı, yeni yerleşim yerinde tarımsal kalkınma projesine ihtiyaç dile getirilmiştir.
- Orman arazilerinin bir bölümünün belirlenecek kriterlere göre ilçe sakinlerine tarım arazisi olarak verilmesi beklenmektedir.

- Barajdan dolayı kamulaştırma işlemlerinde en fazla iş yükünün gözlemlendiği Tapu ve Kadastro Müdürlüğü'nde personel yetersizliği, Yusufeli ilçesinin 4/6 bölgesinde olmasından dolayı müdür yardımcısının atanamayışı, bekleyen dosyaların artmasına ve iş süresinin uzamasına yol açmaktadır.
- Yusufeli Barajı'nın büyüklüğü ve sosyoekonomik etkisinin kapsamı dikkate alınarak, baraj sürecini yönetecek ve baraj sonrasındaki sosyal ve ekonomik yaşamı planlayacak kurumsal bir yapıya ihtiyaç bulunmaktadır.
- Bu kurumsal yapının, kriz ve afet dönemlerinde olduğu gibi, iş sürecini hızlandıracak, çözüm geliştirecek ve talep / şikâyet / sorunları gerekli yerlere ileterek vatandaş ve kurum arasında kurumsal iletişimi sağlaması beklenmektedir.
- Kamulaştırma bedellerinin analizi için 2015 yılında Ankara Üniversitesi tarafından yapılan çalışmaya göre ve belirlenen kriterlere göre hareket edilerek kamulaştırma bedellerinin oluşturulduğu ifade edilmiştir.
- Bu kriterlere dayanarak, kamulaştırma sürecinde Yusufeli ilçesinin özel durumu dikkate alınarak olması gerekenden yüksek kamulaştırma bedelleri verildiği, ancak devletin zarar görmesinin kabul edilemezliği de vurgulanmıştır.
- DSİ yetkilileriyle yapılan görüşmelerde ilçe halkıyla kurum çalışanları arasında kolay iletişimin kurulduğu, görevlilere ulaşılabildiği, ancak süreçte iki aktör olan

vatandaş ve DSİ arasında arabuluculuk yapacak başka bir aktöre ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir.

- İlçede DSİ ofisinin aktif olarak kullanılmaması, vatandaşların kamulaştırma görüşmeleri için Artvin'e gitmek zorunda kalması, iki aktör arasındaki iletişimi ve uzlaşmayı zorlaştırmaktadır.
- İlçe sakinlerinin karşılanması mümkün olmayan talepleri, kamulaştırmada vatandaşların DSİ'ye karşı tavır almasını destekleyenler, DSİ'nin vatandaşla kurmaya çalıştığı ilişkiyi olumsuz etkilemektedir.
- Mahkeme sürecinde DSİ'nin ve avukatların karşı karşıya gelmesi, kamulaştırma bedellerinin mahkemede değişmesi, bilirkişinin atanmasında karşılıklı güvensizlik ve suçlamalar, ilçedeki belirsizliği ve güvensizliği arttırmaktadır.

GİRİŞ

Yusufeli ilçesinde 2013 yılında yapımına başlanan Yusufeli Barajı'nın yapım süreci halen devam etmektedir. İlçe merkezinin ve 4 köyün tamamı su altında kalırken, projeden 16 köy kısmen etkilenecektir. Projenin tamamlanmasıyla birlikte Türkiye'nin en yüksek, dünyanın ise üçüncü yüksek barajı olması planlanan Yusufeli Barajı'nın ülke ekonomisine önemli katkı vermesi beklenmektedir. Türkiye ekonomisinde cari açığın birincil kalemi olan enerji maliyetlerini düşürmesi beklenen ve enerji bağımsızlığında kilit rol üstlenen baraj, makro ölçekte Türkiye'nin en prestijli yatırımlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Yusufeli Barajı'nın Türkiye'nin ekonomik refahına olumlu etkisi tartışılmaz bir gerçek iken, barajın yapım sürecinde ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunlar Yusufeli sakinlerini, gelecek adına endişelendirmektedir. Bunun yanı sıra, baraj tamamlandıktan sonra Yusufeli ilçesinin geleceği, yeni yerleşim alanının beklentileri ve talepleri karşılamama riski, göç ve Yusufeli kimliğini kaybetme korkusu, Yusufelilerin geleceğe dair endişelerini arttırmaktadır.

Hali hazırda devam eden barajın Yusufeli ilçesinde ve halkta nasıl bir değişime yol açacağının belirlenerek bu rotaya göre devam edilmesi, Yusufeli'nin geleceğini şekillendirecektir. İnsan faktörünün merkeze alınarak barajdan sonra da ilçenin ekonomik ve sosyal yaşamının devam etmesi gerekliliği, sorunlara çözüm bulunmasını ve halkın rızasına göre hareket edilmesini zorunlu kılmaktadır. Yedinci kez ilçe merkezinin taşınmasıyla karşı karşıya kalan, zorunlu göçe maruz kalarak yaşamlarını yeniden kurmak durumunda olacak Yusufelililerin sorunlarına

çözüm bulunması, projenin ekonomik faydasının yanı sıra toplumsal meşruiyeti ve rızasını da kazanmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla, bu çalışmanın motivasyonu "Yusufelililere rağmen Yusufeli Barajı" algısının yerine "21. yüzyılın ilçesi: Yusufeli" yaklaşımının benimsenmesine yardımcı olmaktır.

Mevcut durumda, Yusufeli sakinlerinin barajdan dolayı yaşadıkları ekonomik ve sosyal sorunların belirlenmesi, şikâyet ve taleplerinin geleceği yönlendirmesi açısından yol göstermesi amacıyla kurgulanan bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Yusufeli ilçesi ve Yusufeli Barajı'nın genel görünümü, ilçenin sosyoekonomik yapısı, ilçe merkezinin yer değiştirme tarihçesi ve baraj yapım süreci alt başlıklarında açıklanmıştır. Bu bölümde, Hindistan, Çin, Tayland, Endonezya ve Brezilya ülkelerindeki baraj yapımı ve süreçten etkilenen yerleşimcilere yönelik geliştirilen politikalara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise, araştırmanın metodolojisi anlatılarak, araştırmanın bulguları 2 tema başlığında verilmiştir. Vatandaş ve kurumsal yönetim temasında toplam 6 kategori ve 18 alt kategoride betimsel analiz ile veriler incelenmiştir. Son bölümde ise her bir kategoriye ait öneriler geliştirilmiştir.

1. BÖLÜM: YUSUFELİ İLÇESİNİN VE YUSUFELİ BARAJI'NIN GENEL GÖRÜNÜMÜ

1.1 Yusufeli'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı

Çoruh Nehri ve Barhal Çayı'nın birleştiği bir alanda kurulan Yusufeli ilçesi, Artvin'in en büyük yüzölçümüne sahip ilçesidir. Artvin şehir merkezine uzaklığı 85 km'dir. Şehir merkezine uzaklığına rağmen Erzurum ve Rize'nin arasındaki bölgede yer alması, bu iller arasında bir köprü oluşturan ulaşımı sağlaması açısından da ilçe önem taşımaktadır. Kuzeydoğu Anadolu Dağları'nın en yükseği olan Kaçkar Dağı ile Rize il sınırını oluşturan Altıparmak Dağları, ilçenin coğrafi yapısını şekillendirmiştir. Yusufeli'nin kimliğini oluşturan Çoruh Nehri'nin kıyısında ilçe merkezi kurulmuştur. Bu nehrin yanı sıra Altıparmak, Oltu ve Tortum Çayları ile irili ufaklı dere ve sularla zengin su kaynaklarına sahiptir. Tarım arazisi alanları ise oldukça azdır.

Dağlık yapı, akarsuların zenginliği ve bulunduğu konum, Yusufeli'nde karma bir iklim sistemine yol açmıştır. Karadeniz iklimi ve karasal iklim arasında değişkenlik gösteren Yusufeli'nde Akdeniz iklimi özellikleri de görünür. Bu karma yapı, mikro klima iklim olarak adlandırılan, tarımsal üretim için oldukça elverişli bir iklim havasının Yusufeli'nde görülmesinin başlıca sebebidir. Aynı alandan aynı mevsim döneminde üç farklı ürünün hasadını sağlayan bu durum, ilçenin tarımsal faaliyetini ve ekonomik yapısını olumlu etkilemiştir. Yusufeli'nde tarım, hayvancılık ve ormancılık başlıca geçim kaynağını oluşturmaktadır. Yusufeli'nde bahar sonunda köy ve

mezra dönemi başlamaktadır. Hayvancılığın yapıldığı yaylalar kış aylarına kadar Yusufelililer için yaşam alanını oluşturmaktadır. Yusufeli'nde arazinin dağlık ve engebeli olması, tarım faaliyetlerini azaltmaktadır. Ancak toprağın verimli ve iklimin elverişli yapısı, tarımsal üretimde verimliliği artırmaktadır. Tarım alanlarının azlığı ve sonrasında barajla birlikte olumsuz etkilenen tarım faaliyetleri, halkın ilçeden göç etmesine yol açmaktadır. Tarımsal faaliyeti artırmak için 1993 yılında başlatılan seracılık çalışması başarılı olmuş ve Yusufelililer için tarımı ekonomik gelir getiren bir sektöre dönüştürmüştür.

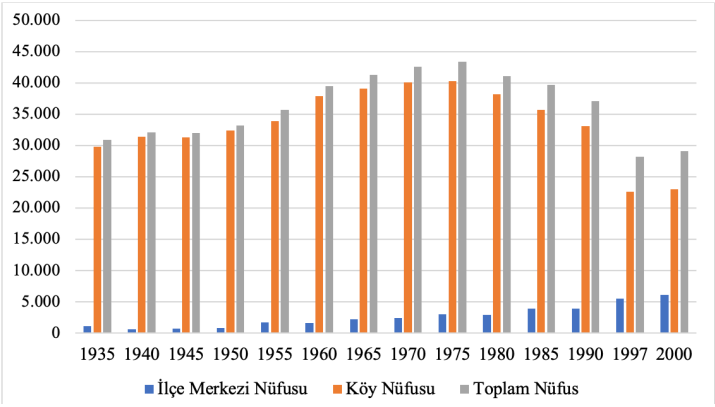
Sanayileşme alanında ise ilçede katma değer oluşturabilecek, istihdam sağlayabilecek güçlü bir sanayi alt yapısı ve tesisi bulunmamaktadır. Buna karşılık Yusufeli, turizm açısından zengin imkânlara sahiptir. Ancak, bu zenginliği ekonomiye aktarmada gerçek manada başarılı olamamıştır. Dağcılık, kampçılık, trekking, avcılık, rafting, vb. nehir ve dağ sporları için coğrafi yapısı uygundur. İlçenin turizm bakımından avantajları arasında iklimi, Altıparmak, Kılıçkaya, Yaylalar Köyü ve Tekkale yaylaları ve doğal yaşamın korunması sayılabilir. İlçe arazisinin yaklaşık yüzde 32'si ormanlık alan iken, dikkate değer botanik potansiyele sahiptir (Uzun, 2018). Yusufeli Barajı'ndan sonra ilçeye ekonomik fayda sağlayacak sektörlerin başında gelen turizm potansiyeli, somut uygulamalarla ekonomik üretime dönüştürülmelidir. Sanayinin az gelişmesi tarımsal üretimde teknolojik alt yapının kurulmasını da engellemiştir. Yusufeli'nde meyve üretimi gelir elde etmekten ziyade ilçe sakinlerinin tüketimine yöneliktir (Kurt & Kantar, 2010).

Her ne kadar sanayinin az gelişmesi tarımdaki gelişme ile ilişkilendirilmiş olsa da esasen bölgenin tarımsal potansiyelinin etkin kullanımına yönelik önlemlerin alınması ve tarımsal kalkınma yönünde bir planlamayla tarımın gelişimi ve bölge ekonomisine katkısı arttırılabilir. Organik tarım sistemi, doğal ürün toplayıcılığı, tıbbi ve baharat bitkileri yetiştiriciliği ve meyvesi yenen ağaçlandırma çalışmaları ilk bakışta önemli olacaktır. Ayrıca yine tarım içinde yer alan hayvancılık faaliyetleri de hem bölge insanının beslenmesi ve hem de yerel hayvansal gıda ürünlerinin işlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu durum Dünya Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) tarafından ve Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından aile çiftçiliğine verilen önemle örtüşmektedir. Yusufeli'nde aile çiftçiliğinin devamının sağlanmasına yönelik çalışmayı gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla, Yusufeli'nde tarımın ekonomik olarak beklenen katma değeri oluşturamamasının nedenleri üzerinde dikkatlice durmak ve projeli çalışmalarla tarımı geliştirmeye yönelik çalışmalara öncelik verilmesi gerekmektedir.

Yusufeli ilçesinde sosyo-kültürel etkinliklerin başında festivaller gelmektedir. Boğa güreşleri, yayla festivalleri, turizm ve spor festivalleri kapsamında birçok etkinlik düzenlenmektedir. İlçe sakinlerinin sosyalleşmesi ve birbiriyle iletişim kurması için önemli bir platform olan bu festivaller, geçmişten günümüze geleneksel bir hale gelmiştir. Yusufeli'nin sosyal dokusunu tanımlayabilecek en önemli özellik, devlete olan bağlılıkları, dürüst ve güvenilir karakterleri ile Yusufelili kimliğini olumlu bir referansa dönüştürmüştür. Grafik 1'de, 1927-2000 yılları arasında Yusufeli ilçesinin ilçe merkezi ve köy nüfusu, Grafik 2'de 2007-2018 dönemindeki toplam nüfustaki değişim gös-

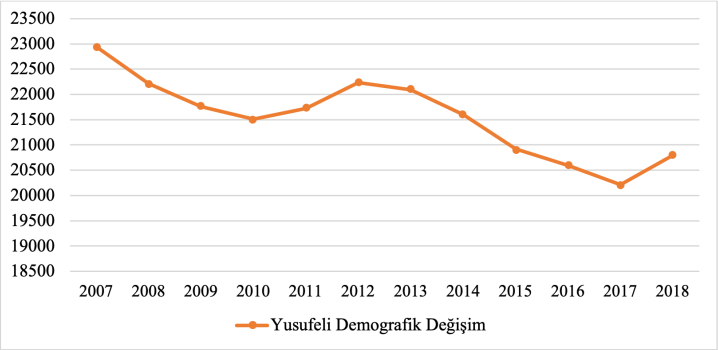
terilmiştir. Buna göre, ilçe merkezi nüfusu 1950 sonrasında sürekli artarken, köy nüfusundaki ilk azalma 1980 yılında gerçekleşmiştir. 2000 yılına kadar köy nüfusundaki azalma trendi artarak devam etmiştir. 2007-2018 döneminde Yusufeli nüfusunun değişimi izlendiğinde ise, iki eşik yılın olduğu görülmektedir. 2010 yılına kazar azalan Yusufeli nüfusu, bu yıldan sonra artmaya başlamış, ancak artış yalnızca 2 yıl sürmüştür. 2012 yılında tekrar azalmaya başlayan nüfus, 2017 yılında görece bir artış göstermiştir. Bu nüfusun ilçe ve köyde aktif olarak yaşayıp yaşamadığı sosyal güvenlik kayıtlarına göre belirleneceği gibi, 2013 yılında barajın yapılmasına başlanmasıyla birlikte nüfusun azaldığı gözlemlenmektedir. Geçim kaynağı olarak ticarete öncelik verilmesi, ilçede esnaf sayısını arttırmaktadır. Kamu hizmetini sağlayan personelin varlığı ve tarım ile hayvancılık da geçim kaynakları arasında sayılabilir (Torun, 2002). Ancak Yusufeli'nde istihdam sahalarının yetersizliği, ilçenin emekli ve memurlar için bir yerleşim yerine dönüştürmüştür.

Grafik 1. Yusufeli İlçe Merkezi ve Köy Nüfusu, 1927-2000

Kaynak: TÜİK.

Grafik 2. Yusufeli'nin Nüfus Değişimi: 2007-2018

Kaynak: TÜİK

1.2 Yusufeli İlçe Merkezinin Yer Değiştirme Tarihçesi

1549 yılında Gürcistan Seferi ile Osmanlı himayesine alınan Yusufeli toprakları, 1885 yılında Kiskim adı altında idari yapılanmayla ilçe hüviyetini kazanmıştır. Merkezi Öğdem köyü olan Kıskim (Yusufeli) kazasının ilk taşınma süreci, 1892 yılında başladı. Kaza merkezi Öğdem'den Ersis'e alındı. 16 Mayıs 1914 yılında ise, Kıskim kazasının ismi Yusufeli olarak değiştirildi (Demirel, 2010). 26 Haziran 1926 tarihinde çıkarılan 877 sayılı Kanun ise, Yusufeli'nin merkezinin yeniden Ersis'ten Öğdem köyüne taşınmasını sağladı. Buna gerekçe olarak, Ersis'in diğer köylere olan uzaklığı gösterilmiştir. Yusufeli'nin taşınmasındaki bu ikilik, bağlı olduğu vilayetlerin değişimine de yansımıştır. İlk olarak Erzurum'a bağlı olan Yusufeli, 1926'da çıkarılan aynı kanunla Artvin sınırlarına alınmıştır. Ancak coğrafi konumu ve şartları öne sürülerek Yusufeli, 1 Haziran 1933

tarihinde, Rize ve Artvin birleştirilerek Çoruh Vilayeti olması sonrasında tekrar Erzurum'a dahil edilmiştir. 4 Ocak 1936'da ise 2885 sayılı Kanun ile Artvin'in merkez olduğu Çoruh Vilayeti kurulmuş ve Yusufeli tekrar Erzurum'dan alınıp Artvin'e bağlanmıştır. Son olarak ilçe merkezi, 16 Şubat 1950 tarihinde Öğdem'den Ahlat'a taşınmıştır. Bu taşınmanın sebebi olarak 1926-1950 yılları arasında ilçe merkezi olan Öğdem'de sosyal ve ekonomik gelişmenin olmaması gösterilmiştir (Artvinli, 2012).Yusufeli ilçe merkezinin idari yapılanma kronolojisi ve çıkarılan kanunlar Şekil 1'de gösterilmiştir.

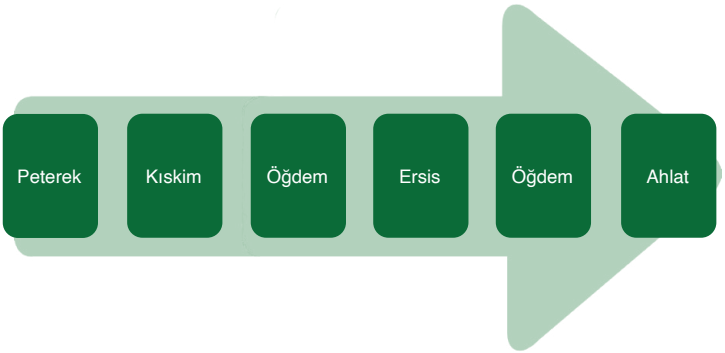
Şekil 1. Yusufeli İlçe Merkezinin İdari Yapılanma Kronolojisi

Kaynak: Tamer Artvinli, Yusufeli Külliyatı 1, 2012.

1549 yılında Gürcistan Seferi ile başlayan ve Peterek'in ilçe merkezi olduğu süreç, Peterek'ten Kıskim'e merkezin taşınmasıyla devam etmiştir. Bu taşınmayı, Öğdem ve sonrasında Ersis'in merkez yapılması izlemiştir. Cumhuriyet döneminde ise ilçe merkezi tekrar Öğdem'e alınmış, son olarak ilçe merkezi Ahlat'a taşınmıştır. Yusufeli Barajı'nın tamamlanmasının akabinde 7. kez yer değiştirecek olan ilçe sakinleri için göç olgusu, insanların değil merkezin göç ettiği bir kavrama dönüşmüştür (Şekil 2).

Şekil 2. Yusufeli İlçesi Merkezinin Taşınma Döngüsü

1.3 Yusufeli Barajı'nın Yapım Süreci ve Etkileri

Yusufeli Barajı ilk olarak 1982 yılında Çoruh Nehri Hidroelektrik Gelişme Planı kapsamında planlanmıştır. 1982 yılında başlayan Yusufeli'ne baraj yapılacağı söylemi, 2012 yılına kadar söylemde kalmış, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik istikrarı sağlayamamasının bir sonucu olarak somut adımlar atılamamıştır.

2013 yılı Şubat ayında temeli atılan barajın hedeflenen 270 metre gövde yüksekliği ile Türkiye'nin en yüksek, dünyanın ise üçüncü büyük barajı olacağı açıklanmıştır (Çifçi, vd., 2015). Türkiye'nin hidroelektrik potansiyelinde en verimli havzalarından birisi olan Çoruh Havzası'na inşa edilen Yusufeli Barajı tamamlandıktan sonra ilçe merkezinin tamamı ve 3 köy su altında kalacaktır. On altı köyün kısmen etkilendiği barajdan dolayı ilçe merkezi 25 Nisan 2006 yılında yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile yeni yerleşim alanına taşınacaktır. Yeni yerleşim yerinin tespiti için 2012 yılında bir kamuoyu araştırması yapılmış, bu araştırmada Yusufeli sakinlerinin yüzde 28,2'si halkın fikrinin alınması gerektiğini, yerleşim yerinde asıl sorumluluğun ise yüzde 36,1'i hükümette, yüzde 29,4'ü kendilerinde, yüzde 25,8'i ise belediyede olması gerektiğini belirtmiştir (Yusufeli Belediyesi, 2013).

2018 yılında tamamlanacağı yönünde kamuoyuna bilgi verilmesine rağmen tamamlanamayan proje, yeni yerleşim yerinin bitirilmeyişi, kamulaştırmada ortaya çıkan sorunlar, çevre kirliği, elektrik ve su kesintisi, ekonomik kayıplar, tarımsal üretimin olumsuz etkilenmesi, ekonomik gelir kayıpları, sosyal hayatın değişmesi, vb. birçok ekonomik ve sosyal sorunları beraberinde getirmiştir. Yusufeli Barajı başlamadan önce Devlet Su İşleri (DSİ), Yusufeli Belediyesi ve üniversiteler tarafından bu konuda birçok çalışma yapılmıştır. Araştırmalar, Yusufeli Barajı'nın etkilenen ilçe merkezi ve köylerde, barajdan sonraki yapılanmanın eni iyi şekilde gerçekleşmesini amaçlamaktadır. Tablo 1'de Yusufeli Barajı'ndan etkilenen yerleşim yerlerinin genel dağılımı görülmektedir. Buna göre projeden 1 ilçe, 3 köy

ve 23 mahalle tamamen etkilenirken, 14 köy ve 29 mahalle kısmen etkilenmektedir.

Tablo 1. Yusufeli Barajı'ndan Etkilenen Yerleşim Yerleri Genel Dağılımı

Etki Durumu	İlçe	Köy	Mahalle	Nüfus
Tamamen	1	3	23	6.945
Kısmen		14	29	9.227
Toplam	1	17	52	16.172

Kaynak: Yeniden Yerleşim Eylem Sonuç Raporu, DSİ, 2001.

Bir ilçe merkezi ve üç köyün tamamen etkilenmesi, büyük oranda kamulaştırma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Kamulaştırma, kamu kurumlarının, kamu yararı amacıyla, gerçek veya özel hukuk tüzel kişiliklerine ait taşınmaz mal veya kaynakları, bedelini ödemek şartıyla kamu hizmetini yürütmek için iktisap etmeleridir. Yasal dayanağını Anayasa'nın 46. Maddesi ile 2942 kamulaştırma kanunundan almaktadır. Yusufeli'nin tarıma dayalı bir ekonomisinin olması, kamulaştırmada konut ve dükkânların yanı sıra tarım alanı olarak kullanılan arsaların da kamulaştırılmasını içermektedir. Köylerde hane reisleri ile yapılan bir çalışmada, tarım dışında gelir getiren herhangi bir iş yapanların oranı yüzde 26,5; tarım geliri dışında başka bir geliri olmayanların oranı ise yüzde 73,5 bulunmuştur.

Köylerdeki taşınmazların etkilenme durumu da Tablo 2'de gösterilmiştir (DSİ, 2001). Buna göre, köylerde evlerin yüzde 66,3'ü, tarlaların yüzde 85,2'si, bahçelerin yüzde 85,4'ü, bağ-

ların yüzde 60,3'ü ve ahır, samanlık ve serenderlerin yüzde 56,7'sinin barajdan etkileneceği ve su altında kalacağı belirtilmiştir. Taşınmazların her çeşidinde etkilenme yüzdesi yüzde 50'den fazladır, dolayısıyla kamulaştırma köy yaşamını tamamen etkileyecektir. Kamulaştırma sürecinin yalnızca parasal odaklı olması, mevcut sorunların dayanağını oluşturmaktadır. Bu sorunlardan yüksek oranda etkilenme oranına sahip köy halkının, eski düzenlerini terk ederek yeni bir yaşama uyum sağlaması yalnızca finansal araçla gerçekleşmesi beklenemez. Dolayısıyla, kamulaştırmanın odak noktası olan finansal araçların yanı sıra mutlaka sosyal boyutu içeren araçların da kamulaştırmada yer alması gerekmektedir.

Ayrıca bir strateji olarak yer değişiminden etkilenecek olan toplumun yaygın öğretim yöntemleriyle (kırsal yayım) yerleşim yeri değişikliği ile faydalar konusunda kırsal toplumu bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye yönelik eğitsel çalışmalar yapılması yararlı olacaktır. Burada özellikle Tarım ve Orman Bakanlığı Artvin İl Müdürlüğü ve İlçe Müdürlüğünde görev yapan sosyolog, ziraat mühendisi, veteriner hekim, orman mühendisi ve ilgili diğer meslek elemanlarının rol alması önemlidir. Bu şekilde yeni duruma uyum ve değişim konusunda toplumun yönlendirilebileceği dikkate alınmalıdır.

Tablo 2. Taşınmazların Barajdan Etkilenme Durumu

Taşınmazlar	Sahiplik	Yüzde
Ev	Hayır	32,4
	Evet	66,3
	Bilmiyorum	1,3
Tarla	Hayır	13,3
	Evet	85,2
	Bilmiyorum	1,5
Bahçe	Hayır	14,6
	Evet	85,4
	Bilmiyorum	0
Bağ	Hayır	39,3
	Evet	60,3
	Bilmiyorum	0,2
Ahır, Samanlık, Serender	Hayır	43,1
	Evet	56,7
	Bilmiyorum	0,2

Kaynak: Yusufeli Barajı Sosyal Araştırması, DSİ, 2001.

Kamulaştırma öncesinde yapılan bu araştırmada, örneklemdeki köy, hane reislerine iskân ve kamulaştırma parası arasında hangisini tercih edecekleri sorulmuştur. Buna göre katılımcıların yüzde 54,6'sı kamulaştırma parasını alarak yerleşim yerini kendisi seçmek isterken, yalnızca yüzde 5'i devlet iskânını tercih etmiş-

tir. Ancak köyünün su altında kalmayacağını belirten hane reisi oranı yüzde 39,6'dır. Su altında kalmayacağını düşünenlerin oranının yüksek olması, kamulaştırmada paranın alımının oran meşruiyetini azaltmaktadır. Diğer yandan devlet eliyle iskân edilmek isteyen vatandaşların yüzde 73,8'i yeni ilçe merkezine yerleşmek istemektedirler. Bu durum, yeni yerleşim yerinin vatandaşlar için oldukça önemli olduğunu ve beklentilerinin karşılanması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Çağlar, 2002).

Yusufeli Barajı kapsamında en çok tartışılan konulardan olan yeni yerleşim alanının ve nüfusun korunması için uygulanacak politikalarda daha önce yapılan çalışmaların sonuçları yol gösterici olabilir. Keban Barajı'nın öncesi ve sonrasının karşılaştırıldığı bir araştırmada, kamulaştırma parası alan ancak bu parayı yatırıma dönüştüremeyen aileler ciddi sorunlar yaşamıştır. Kamulaştırma paralarının ödenmesinin gecikmesi, paranın değer kaybetmesi ve yatırım aracının değer kazanmasından dolayı, vatandaşın sahip olduğu paranın satın alma gücünü daha da azaltmıştır. Baraj yapıldıktan sonra köy ya da ilçeden göç eden nüfus oranı ise yaklaşık yüzde 23'tür. Toprak kaybı, işsizlik ve geçim sıkıntısı, göç etme sebeplerinin başında gelmektedir (Gökçe ve Parlak, 2005). Bu durum, barajdan etkilenen insanların ekonomik ve sosyal açıdan değişimle karşı karşıya gelmesi anlamını taşımaktadır. Değişimin kişinin isteğine göre değil, zorunlu olması yeniden yerleştirme politikalarının insanı merkeze alarak uygulanmasını gerektirmektedir. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) istihdam ve yeniden yerleştirmeyi nasıl etkilediğine dair yapılan araştırmada, GAP kapsamında kamulaştırma bedeli alanların yüzde 88,6'sı, devlet tarafından

iskân edilenlerin ise yüzde 67,2'si eski yaşadıkları yere geri dönmeyi istemektedirler. Yeniden yerleştirmede toplu olarak yerleştirilmek istenirken, kamulaştırma bedelinin ise bireysel verilmesi talep edilmektedir (Gökçe, ve diğerleri, 2006). Diğer yandan, yeniden yerleştirme sürecinde vatandaşların taleplerinin de devlet tarafından karşılanması kriterlere göre sistemli bir şekilde gerçekleşmelidir. Herhangi bir sübjektif değerlendirmeden ortaya çıkabilecek ayrımcılık ya da kayırmacılık, halk arasında toplumsal güveni zedeleyeceği gibi devlete olan inanca da zarar verebilir.

Yusufeli Barajı'nın maliyetini yaklaşık 5.65 yılda amorti edeceğini, çevresel etki maliyetinde ise yaklaşık 6.05 yıla ihtiyaç duyulduğu hesaplanmıştır (Emiroğlu, 2009). Barajların teknik kapasitesine ve sağlayacağı ekonomik faydaya odaklanılması, barajın yapıldığı bölgede yaşayan insanların nasıl etkileneceği sorunsalının ikinci planda tutulmasına yol açmaktadır. Atatürk Barajı'nın sosyoekonomik etkisi üzerinde yapılan bir çalışmada, taşınma öncesi ve sonrası karşılaştırması yapılmıştır. Buna göre, halkın yüzde 12'si eskisine göre durumlarının çok daha iyi olduğunu ifade ederken, yüzde 43'ü mevcut durumunu eskiye göre iyi olarak değerlendirmiştir. Barajın göçü teşvik edici etkisi bu çalışmada da bulgularla desteklenmiştir. Buna göre baraj yapılmadan yüzde 20 olan göç oranı, baraj sonrasında yüzde 35'e yükselmiştir (Parlak, 2007). Bu durum, baraj sonrasında etkilenen halkın ekonomik ve sosyal yaşamına yönelik politika ve planlamaların önemini ortaya koymaktadır. Aksi takdirde, baraj ve göç eş zamanlı ilerleyecek birisi teknik diğeri ise sosyal bir olgu olarak görülecektir.

1.4 Dünya Örnekleri

Dünya genelinde yeniden yerleşim projelerinin ezici çoğunluğunun baraj yapımı veya maden aramadan dolayı gerçekleştiği kayıtlara geçmiştir (Mohanty, 2005). Dünya Bankası'nın finanse ettiği projelerle Brezilya, Çin, Endonezya, Hindistan ve Tayland olmak üzere beş ülkede en büyük yeniden yerleşim gerçekleştirilmiştir. Bu ülkelerdeki barajlar dünyanın en büyük barajları değildir, ama yapımından dolayı taşınan yerleşim yerlerinin nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu kayıtlara geçmiştir. Dünya Bankası'nın yayınladığı raporda ülkelerin alt yapı ve insan faktörünü birbirinden bağımsız düşünmesinin uzun vadede ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlara yol açtığı belirtilmiştir (Picciotto, Rice ve Wicklin, 2000). Yapılan barajların yüksek oranda finansörü Dünya Bankası'dır (Webber, 2010). Bu nedenle baraj yapım sürecinin denetlenmesi ve raporlanması konusunda Dünya Bankası'nın tercih ve söylemlerinin etkin olduğu görülmektedir.

Bu konuda Dünya Barajlar Komisyonu (WCD) saha çalışmaları ve istatistiksel veriler ışığında sürecin takipçisi olmuştur. Komisyon, baraj yapımında olası mağduriyetlerin dünya genelinde baraj karşıtlığına yol açtığını savunmaktadır. Bu nedenle yerleşim yeri değiştirilen insanların yeni yerleşim yerinden memnuniyetinin ve gelir düzeyinin eskisinden daha iyi seviyede olması için desteklenmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Komisyon bahsedilen aşamaları yaparken karar vericiler ve halk için maksimum verimle süreci fırsata çevirmesini mümkün kılacak stratejik öncelikleri 7 aşamada özetlemiştir (McDonald-Wilmsen ve Webber, 2010):

1. **Kamu Desteğinin Alınması:** Risk, hak ve kazanımların etkilenecek olan popülasyon ile sağlıklı bir iletişim ile paylaşılması, ekonomik ve finansal kazanımların ortak olduğuna ikna edilmesi ile sürecin yüksek oranda yapıcılığı sağlanabilir.

2. **Bütün Seçeneklerin Değerlendirilmesi:** Sosyal ve çevresel etmenler de göz ardı edilmeden ekonomik ve finansal kazanımların hesaplanması. Bütün aşamalarda seçeneklerin ve ihtimallerin iyi tanımlanarak tercihlerin rasyonel olarak seçildiği ifade edilmelidir.

3. **Mevcut Barajların Dahil Edilmesi:** Proje sonrasındaki duruma projeksiyon tutulmalıdır; göz ardı edilen sosyal konuların etki alanındaki kurumlar ile istişare edilip üstesinden gelinmelidir; var olan barajların yeniden planlanması ve yeniden lisanslanması sosyal etkilerin fizibilite çalışmalarını içermelidir.

4. **Nehir ve Geçim Kaynaklarının Sürdürülmesi:** Geliştirme seçeneklerine ilişkin kararlar alınmadan önce ekosistemin işlevlerini, değerlerini ve gereksinimlerini ve etkilenen insanların geçim kaynaklarını ve onları nasıl etkilediğini anlamak için havza çapında bir çalışma gerekmektedir. İyi yer seçimi ve proje tasarımı yoluyla etkilerden kaçınmak bir önceliktir.

5. **Hakların Açıklanması ve Kazanımların Paylaşımı:** Müzakerelerin etkilenen insanlara açık olması gerekmektedir. Müzakerelerde, bölge gelişimi ve mümkün

riskler ortak olarak görüşülmelidir. Diğer bir ifade ile bu madde, hayat kalitelerinin ve geçim kaynaklarının nasıl etkileneceği ve bunlara yönelik haklarının ne olacağının katılımcılarla görüşülmesini kapsamaktadır.

6. **Uyumun Sağlanması:** Projenin her aşaması için uyumun nasıl sağlanacağı bütün proje metinleri ve planlamalarında yer almalıdır.

7. **Nehirlerin Barış, Gelişme ve Güvenlik** için Paylaşılması: Bütün siyasal görüşlerin ortak paydada bulaşacağı hedeflerle baraj yapımın birleştirilmesi gerekmektedir.

1.4.1 Hindistan

Hindistan'da ilk barajın 2 bin yıl önce Cuaveri Nehri'nin üzerine inşa edilen Kallanai olduğu bilinmektedir. 329 metre uzunluğunda ve 20 metre derinliğinde inşa edilmiştir. Günümüzde ise Hindistan'da çoğunun Maharashtra, Madhya Paradesh ve Gujarat eyaletlerinde bulunan barajlar toplamda 3 binden fazladır (Large dams, barrages, reservoirs and canals, t.y.). Niceliksel olarak bu büyüklük nedeniyle Hindistan, yeniden yerleştirmeler ve baraj taşması gibi sorunlarla sık sık gündeme gelmektedir. Bu nedenle 2012'de Dünya Bankası asistanlığında, Merkezi Su Komisyonu ve Hindistan Hükümeti (GOI) Baraj Rehabilitasyonu ve Geliştirme Projesi'ni (DRIP) ele almıştır. Kerala, Madhya Pradesh, Odisha, Tamil Nadu, Karnataka, Uttarakhand ve Jharkhand olmak üzere yedi eyalette barajların geliştirilmesi ve rehabilite edilmesi gündeme getirilmiştir.

Bu proje kapsamında olan veya olmayan barajların en büyük sorunlarından birisi baraj yapımından dolayı göç ettirilen yerleşimcilerin refahını sağlamaktır. Karnataka'da iki baraj yapımında toplamda yaklaşık konut olarak 40 bin evin, insani olarak ise 240 bin bireyin yeniden yerleşim projesiyle göç ettirildiği görülmektedir. Karnataka'da Krishna Nehri, Maharashtra Eyaletinde bulunan Batı Ghats Dağları'ndan kaynaklarını alan, Karnataka ve Andhra Pradesh eyaletlerine doğru akan Hint alt kıtasının üç nehrinden biridir (Wicklin, 2018). 2005 yılında tamamlanan barajların yapım projelerindeki mağduriyetlerin artmasıyla Dünya Bankası, projeyi 1992 ve 1995'te yeniden ele almıştır (Vijayapura District, Government Of Karnataka, t.y.). Ev yapımları, yerleşimcilerin gelirini geliştirme ve destekleme; sivil toplum kuruluşlarının destek programlarına dahil edilmesiyle projenin tamamlanmasına onay verilmiştir (Judge, 1997).

Hindistan'da Dünya Bankası ile yürütülen 223 baraj projesinden biri olan Hirakud Barajı, Odisha eyaletindeki Mahandi Irmağı'nın üzerine kurulmuştur. 1947'de yapımı başlamış, 1957 yılında açılmıştır. Bu süreçten 716 hane, 1.415 aile ve 3.022 bireyin doğrudan etkilendiği kayıtlara geçmiştir. Baraj yapımıyla birlikte teknik, finansal, ekonomik ve politik problemler Hindistan'da tepkilere yol açmıştır (Nayak, 2010). Dünya Bankası kayıtlarında yeniden yerleştirilmelerin 650 aile kapasitesinde Basantpur, 1500 aile kapasitesinde Rengallipalli ve 850 aile kapasitesinde Larbanga'ya olmak üzere üç siteye gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Fakat ailelerin mevcut bulundukları yere çok uzak olmasından dolayı alternatif yerleşim siteleri istedikleri belirtilmiştir. Bu duruma binaen Odisha Hükümeti

Sopali, Solband ve Garmunda olmak üzere üç alternatif site seçeneği sunmuştur. Yine aynı rapora göre bu altı sitenin altyapısı ve koşullarına göre uzun ve kısa vadeli gelir planlamaları yapılmıştır (Dünya Bankası, 2018). Bu planlamalar baraj yapımı sonrasında yapıldığı için bölgede ve Hindistan'daki tepkiler önlenememiştir (Baboo, 1991). Baraj yapım sürecinde insan faktörünü ve devlet politikalarının bu süreçteki kritik yerini değerlendirme açısından Hindistan örneği dikkat çekicidir.

1.4.2 Çin

Çin'deki akarsuların yüzde 42'sinin kirlendiği, suların insan tüketimi ve balıkçılık için uygun olmadığı bilinmektedir. Bu nedenle, Çin hükümeti baraj yapımları için ciddi miktarda harcamalar gerçekleştirmiştir. Mevcut durumda, Çin'de 87 binden fazla baraj bulunmaktadır. Baraj yapımlarından dolayı 23 milyon kişi evlerini ve topraklarını projeler kapsamında bırakmak zorunda kalmıştır. Çin'in özellikle toprak politikalarının kendine özgü problemlerinin gündeme getirmiş olduğu yeniden yerleştirme konusu Dünya Bankası tarafından da ele alınmıştır (Dünya Bankası, 2011). Çin'de Shuikou ve Yantan'da barajdan dolayı yeniden yerleştirmeler yapılmıştır (Galipeau, Ingman ve Tilt, 2013). Çin'deki sürecin yapısal ve toplumsal düzenlemeleri aynı anda ele alan sosyal politika uygulamalarını ve arka plan oluşturma çalışmalarını içerdiği söylenebilir (Zhu, Woort ve Trembath, 2000).

Shuikou'da toplamda 200 bin yerleşimci için yeniden yerleştirme projeleri geliştirilmiştir. Yeniden yerleşimler 1994 yılında tamamlanmıştır (Heming, Waley ve Rees, 2001). Plan gereği

yerleşimcilerin gelirlerini devam ettirebilmeleri için geleneksel ziraat yöntemleri kullanılması tasarlanmıştır. Belediye yetkililerinin balıkçılık, istiridye yatakları, meyve ve kereste ağaçları, ilçe, köy girişimcileri ve işçi yerleşimciler için ise fabrika kurmak için yabancı yatırımcıları yönlendirdikleri ve seçenekleri geliştirdikleri görülmektedir. Bu yöntemlerle 1994 yılında yerleşimcilerin gelir düzeyleri yükseltilmiştir (Shi, Zhou ve Yu, 2012). Dünya Bankası raporunda Çin'in yeniden yerleşimi gelişim için bir fırsat olarak gördüğü ifade edilmiştir (Picciotto, vd., 2000). Çin, kaynaklarını yönetirken etkilenen kitlenin ekonomik, sosyal ve altyapı olarak memnuniyeti, yeni yerleşim yerini yapılandırma, iş imkanı oluşturma, etkilenen insanlara topluluk olarak imkanlar sunma, yatırım teşviki, gelirlerin yeniden yapılandırılması ve yeniden yerleşimcinin tatmin durumunu ölçme, değerlendirme ve geliştirme yoluyla gerçekleştirdiğine dair verileri sistematik olarak kayıt altına almıştır (Zhu vd., 2000).

1.4.3 Tayland

Tayland'da 2011 yılı itibariyle 682 baraj bulunmaktadır (Tamsiri, 2013). Bunlardan en büyük 40 baraj, 1960'ın ikinci yarısında tamamlanmıştır. Pak Mun ve Rasi Salai barajlarına yöneltilen tepkiler sonrasında Tayland'daki yeni baraj inşaatlarının durduğu bilinmektedir. Bölgede mevcut barajların yol açtığı mağduriyet ve hak ihlalleri konularındaki tartışmalar da halen devam etmektedir (International Rivers, 2018). Pak Mun Barajı Tayland'da Mun ve Mekong nehirleri üzerine Tayland Elektrik Üretim Kurumu (EGAT) tarafından inşa edilmiştir. Dünya Bankası'nın finansörü olduğu bu proje, 1994 yılında

tamamlanmıştır (Kiguchi, 2016). Baraj yapım sürecinde yerel toplulukların, STK'ların ve uluslararası alanda itiraz edilen problemlerin sürdüğüne dair iddialar söz konusudur (Mekong Commons, 2016). Problemin temelinde uluslararası standartlar ile yerel pratikler arasındaki boşluğun olduğu belirtilmektedir (Manorom, 2018). 241 yerleşimcinin yerinin gönülsüz olarak değiştirileceği planlanan proje kapsamında, çevresel etki değerlendirilmesinde (EIA) yanlış hesaplandığı ve 1.700 evin yer değiştirdiği ortaya koyulmuştur. EIA'nın bu ve bunun gibi yanlış veya eksik değerlendirmelerinden dolayı bölgede balık çeşitliliği, balık geçişinin izlenmesi, balık ve karides stokları, geçim kaynakları ve çevresel etmenler olumsuz etkilenmiştir.

Rasi Salai Barajı ise, yapımı Tayland'ın Kuzeydoğu bölgesindeki Mun Nehrinin üzerinde 1992 yılında başlatılmış ve 1994 yılında tamamlanan 17 metre yüksekliğinde bir sulama barajıdır (Environmental Justice Atlas, 2014). Kayıtlara göre 15 binden fazla yerleşimcinin topraklarını kaybettiği ve bunlardan yüzde 60'ının ise ödeme almadığı bilinmektedir. Baraj yapımına gösterilen tepkilerden birisi de, barajın bölgedeki balık göçünün yönünü değiştirmesidir. Bölgedeki köylüler 1999 yılında baraj bölgesinde 1.850 yerleşimci kapasiteli Mae Mun Man Yuen Köyü'nü inşa etmiştir. 2000 yılında ise Tayland Hükümeti, yedi sulama kanalını baraj yapımından etkilenen köylüler için 2 yıl ile sınırlı olmak üzere ücretsiz açmıştır (Living River Siam Association, 2001). Tayland örneği, baraj yapımında toprak sahibi köylülerinin durumu ve balıkçılık konusunda dikkate değerdir.

1.4.4 Endonezya

2.200 barajdan 140'ını Dünya Bankası desteği ile yeniden planlayan Endonezya hükümeti, baraj muhitinde yaşayan 11 milyon insanın ekonomik ve sosyal olarak daha güvenli yaşamasını sağlamayı hedeflemiştir. Baraj güvenliği ve sağlamlığı Endonezya için ayrı bir önem arz etmektedir. Zira Endonezya doğal afetlerin sık görüldüğü bir bölgedir. Buna ek olarak hızlı nüfus artışı ve şehirleşmenin baraj ihtiyacını tetiklediği söylenebilir. Yani Endonezya baraj yapımında diğer ülkelerden daha az zamanda sonuca ulaştıracak altyapı planlamalarına ihtiyaç duyarken diğer yandan afetlere karşı dayanıklı yapıların inşa edilmesi için zamana ve finansal birikime ihtiyacı bulunmaktadır. Bu özel durumu yönetebilmek ve bilimsel olarak süreci görebilmek adına Ulusal Afet Yönetimi Kurumu (BNPB), Global Afet Azaltma ve Kurtarma Kurumu (GFDRR) ile iş birliği yapmıştır. Barajların taşıdığı risklerin hesaplanması, toplantı ve çalıştaylarla planlamaların yapılması kararı alınmıştır (Dünya Bankası, 2017)

-Batang Toru Barajı ise en çok tartışılan vakalardan biridir. Endonezya için merkezi bir bölümü olduğu bilinen Sumatra Adası'nda yapılmak üzere planlanmıştır. 2012'de halk ile projenin paylaşılması sonucunda çevresel ve insan faktörü odağında tartışmalar başlamıştır. İtirazların özellikle bölgenin orangutan, kaplan ve karınca yiyenlerin özel cinslerini barındırmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca bölgedeki orman alanlarının zarar görecek olması ve bölgedeki ekosistemin bozulacağına yönelik argümanlar tartışmanın diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Bölgedeki orman alanlarının temizlenmesine

başlanan projenin 2022'de tamamlanması planlanmaktadır (Environmental Justice Atlas, 2018). Batang Toru baraj örneği baraj yapımından kaynaklı ekolojik dengenin ve doğal kaynakların değişime uğramasının da süreç içinde planlamalara dahil edilmesi gerekliliği açısından önemli bir vakadır.

1.4.5 Brezilya

Dünyanın önde gelen barajlarına sahip olan Brezilya, elektrik enerjisi ihtiyacının yüzde 80'ini büyük barajlardan karşılamaktadır. Ülkede elektrik enerjisi üretiminde kaynak çeşitliliği bulunsa da enerji planlamacıları ve endüstriler, Brezilya'nın ekonomik büyümeye devam etmesi için yeni hidroelektrik santrallerinin kurulması konusunda baskı yapmaktadır. Bununla birlikte ekonomik büyümenin daha az yıkıcı yöntemlerle gerçekleştirilmesini savunmaktadırlar. Genel olarak Brezilya'da baraj yapımlarında insan faktörünün projelere dahil edilmediği söylenebilir. Brezilyalı Barajdan Etkilenen İnsanlar Hareketi (MAB) yaklaşık 1 milyon Brezilyalının barajlardan etkilendiğini ve bunların yüzde 70'inin zararının ödenmediğini iddia etmektedir (International Rivers, 2008). Ekolojik, siyasi ve altyapı tartışmalarının devam ettiği ve 1883'te ilk barajın yapıldığı Brezilya'da, Itaparica Barajı kapsamında 8 bin ailenin gönülsüz olarak yeniden yerleştirilmesi gerekmiştir. Barajın finansörlerinden olmamasına rağmen Dünya Bankası, yerleşimcilerin yeniden yerleştirilmesi noktasında devreye girmiştir. Yeni yerleşim yerinin ziraat alanlarının ve koşullarının elverişsiz olması nedeniyle uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri gönülsüz yerleşimcileri temsil etme yoluna gitmiştir.

Proje revize edilmesine rağmen kalıcı çözüm üretilmemiştir (Horgan, 1999).

Dünya örnekleri genelinde baraj yapımı sürecinde karşılaşılan en büyük problemin kaynakların kullanımı ve planlama olduğu söylenebilir. Baraj yapımı öncesinde bilimsel çalışmaların altyapı ve materyaller üzerine olduğu; insan faktörünün ise detaylı planlamaya dahil tutulmadığı takdirde sürecin fırsat değil, hükümetler için bir bedele dönüştüğü görülmektedir. Baraj yapımı sonrası biriken tepkiler ve gündem yoğunluğu neticesinde yapılan yeniden planlamaların ise problemleri ortadan kaldırmadığı söylenebilir. Bu nedenle baraj projelerinde rol alan paydaş kurum ve kuruluşların insan faktörünün ekonomik, sosyal ve siyasal boyutlarını bilimsel veriler kullanarak planlamaları gerekmektedir.

2. BÖLÜM: ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

2.1 Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'de 2013 yılında inşaatı başlatılan Yusufeli Barajı'nın yapımından dolayı yeniden yerleştirilmesi planlanan insanların tecrübelerini, bulundukları sosyo-ekonomik gerçekliği, bütünlüğü içinde analiz etmektir. Bu ana amaç doğrultusunda bölgedeki durum, vatandaş ve kurumsal yönetim realitesi etrafında kamulaştırma süreci ve yerleşim yerine yönelik tecrübe ve deneyimler incelenerek aşağıdaki hedeflere ulaşılmaya çalışılacaktır:

1. Vatandaşların meslek, yaş ve cinsiyete göre baraj yapım aşamalarını deneyimleme sürecini anlamak,

2. Yerel yönetim, merkezi yönetim ve siyasi aktörler açısından kurumsal yönetimin baraj yapım aşamasında deneyimleme sürecini anlamak,

3. Barajdan etkilenecek vatandaşların ve yöneticilerin yeni yerleşim yeri hakkındaki düşünce ve yaklaşımlarını ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamıyla ortaya koymak,

4. İki tema ve alt kategorilere göre belirlenen sosyoekonomik ve siyasi sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek.

Araştırma, amaç ve hedefleri doğrultusunda genelde barajlardan dolayı yeniden yerleştirme projelerine, özelde ise Yusufeli Barajı sürecindeki karar vericilerin durumu tüm bağlamlarıyla görmeleri ve süreci vatandaş, yönetici ve karar vericiler için fırsata çevirmelerine destek olmayı amaçlamaktadır.

Baraj yapımı sürecinde altyapının insan faktörünü arka planda bırakma durumu olup olmamasına dikkat çekmesi açısından alanda politika yapıcılara özgün katkılar sunacaktır. Ayrıca bölgedeki baraj yapımının teknik açıdan ya da belgelerden değil maksimum çeşitlilik ilkesine riayet edilerek bölgede mevcut bulunan yerleşimcilerle gerçekleştirilen odak grup, birebir görüşme ve katılımcı gözlem tekniklerini bir arada tamamlayıcı olarak kullanılması baraj yapım süreci ve yerleşim yerine dair yaklaşımlarının daha iyi anlaşılmasını mümkün kılacaktır.

Bu araştırmayla aşağıdaki katkıların sağlanması hedeflenmektedir:

1. Yusufeli Barajı'ndan etkilenen yerleşimcileri sosyal, kültürel ve ekonomik olarak tanımak,
2. Yusufeli Barajı'ndan etkilenen yerleşimcilerin kamulaştırma sürecinden etkilenme alanlarını ve beklentilerini tespit etmek,
3. Yusufeli Barajı'nın altyapı süreçlerini bölge halkının deneyimleme biçimlerini ve beklentileri anlamak,
4. Viyadük yapımı hakkında bölge halkındaki tutum ve beklentileri öğrenmek,
5. Mevcut durumda şantiye alanından bölge halkının etkilenme durumunu ve beklentilerini anlamak,
6. Mevcut durumda yeni yerleşim yerine dair şikâyet ve beklentileri ortaya koymak.

2.2 Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden olgubilim ile tasarlanmıştır. Mevcut çalışma katılımcıların deneyim, izlenim ve yaklaşımlarını derinlemesine anlama ve değerlendirme odaklı bir araştırmadır (Creswell, 2007; Şimşek ve Yıldırım, 2013). Deneyim ve izlenimlerini anlamayı mümkün kılması için olgubilim araştırma deseni tercih edilmiştir. Birebir görüşme ve odak grup görüşmeler aracılığı ile toplanan veriler, kategorik içerik analizine tabi tutulmuştur. Görüşmelerde tabakalı örneklem

kullanılarak, Yusufeli Barajı'ndan etkilenen vatandaşlar ve barajın yapım – yürütme sürecinde uygulayıcı yönetim ve idare temsilcileriyle görüşülmüştür. Buna göre, tema olarak vatandaşlar ve yönetici aktörler belirlenmiştir. Vatandaş temasında, cinsiyet, yaş ve mesleklere göre alt kategoriler oluşturulmuştur. Kurumsal yönetim ise, baraj yapımında yerel yönetimler, merkezi yönetim ve siyasi aktörler olarak gruplandırılmıştır.

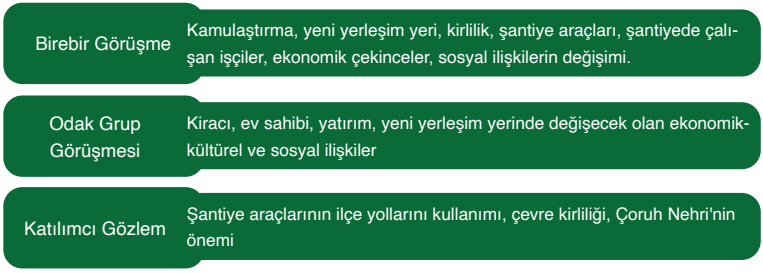
Dolayısıyla bu araştırmada Yusufeli Barajı'ndan etkilenen yerleşimcilerin kurumsal yönetim ve vatandaş realiteleri çerçevesinde baraj yapım süreci ve yerleşim yerine dair deneyim ve yaklaşımları sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamları çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılar, baraj sürecini tecrübe etme biçimleri ve yaklaşımları vatandaş temasında yaş, meslek ve cinsiyete göre; kurumsal yönetim temasında ise yerel yönetim, merkezi yönetim ve siyasi aktörler çerçevesinde değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu çalışmada temalar katılımcı tipinden oluşmaktadır. Böylece bölgedeki deneyim ve yaklaşımlar, daha detaylı ve inceltilmiş verilerle değerlendirilmiştir.

2.3 Veri Toplama Aracı

Veriler birebir görüşme, odak grup görüşmeleri ve katılımcı gözlem ile elde edilmiştir. Birebir görüşmeler katılımcıların yaşadıkları ilçe merkezi, köy ve çalıştıkları yerler ziyaret edilerek, yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Yarı-yapılandırılmış sorular, her katılımcı tipine göre tasarlanmıştır. Odak grup görüşmeleri bütün katılımcı tiplerine uygulanmıştır. Temelde "Baraj yapım süreci" ve "yeni yerleşim yeri"

çerçevesinde toplanan veriler ışığında 4 gün süren katılımcı gözlem süreci de araştırma kapsamına dahil edilmiştir (Şekil 3). Katılımcı gözlem dahilinde etkilenen yerleşimcilerin mevcut durumdaki yaşam alanı ve yeni yerleşim yeri incelenmiştir. Bu kapsamda katılımcı gözlem temalarının ise şantiye alanı ve kirlilik konusunda yoğun verileri destekleyecek bulgulara sahip olduğu söylenebilir.

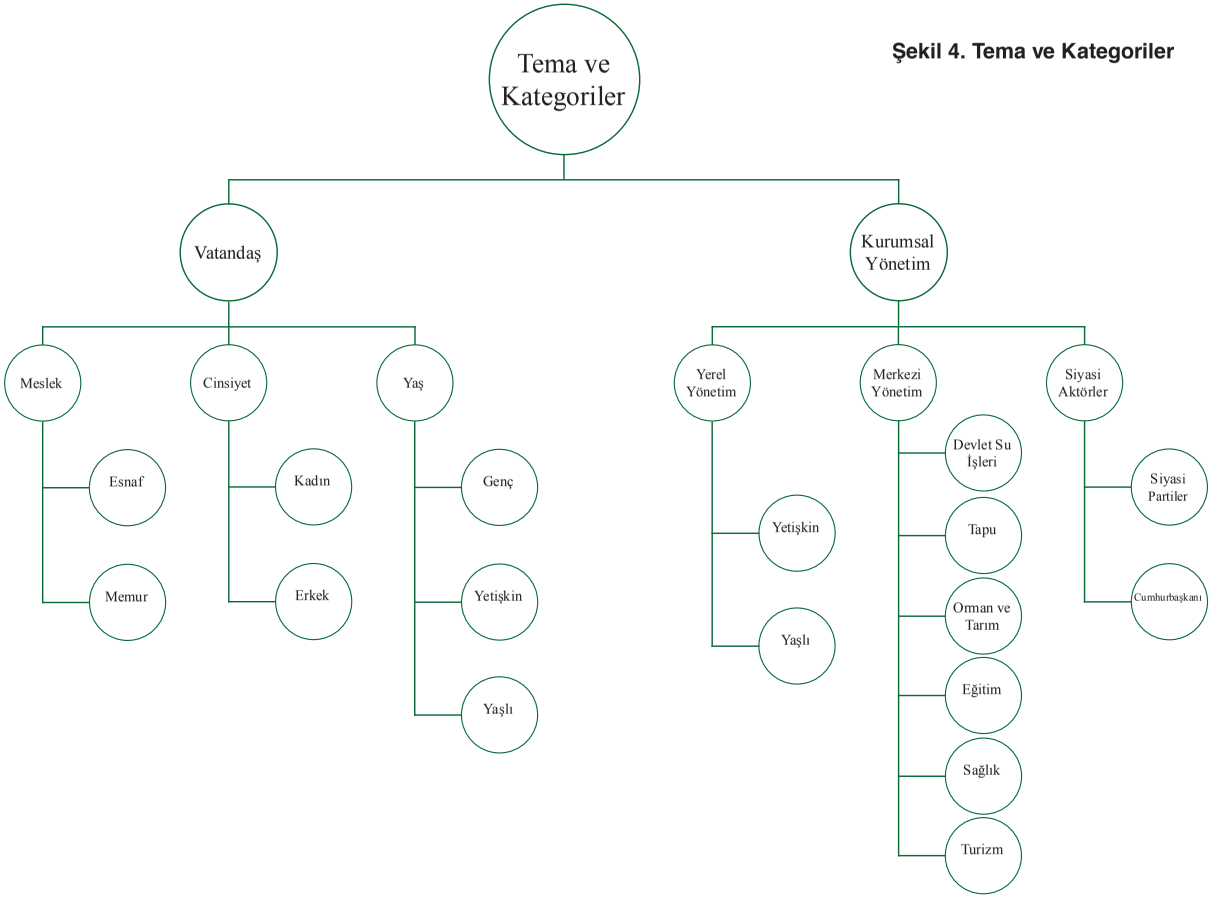
Şekil 3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

2.4 Veri Analizi

Elde edilen veriler kategorik içerik analize tabi tutularak ele alınacaktır. Yapılan gözlem ve ön araştırmalar neticesinde yerleşimci tipinin ana temalar olarak belirlenmesinin faydalı olacağı tespit edilmiştir (Şekil 4). Böylece her temayı oluşturan farklı kategoriler çerçevesinde ortaya çıkan alt kategoriler bölgede oluşan temel sorun ve beklentileri yansıtmaktadır.

Şekil 4. Tema ve Kategoriler

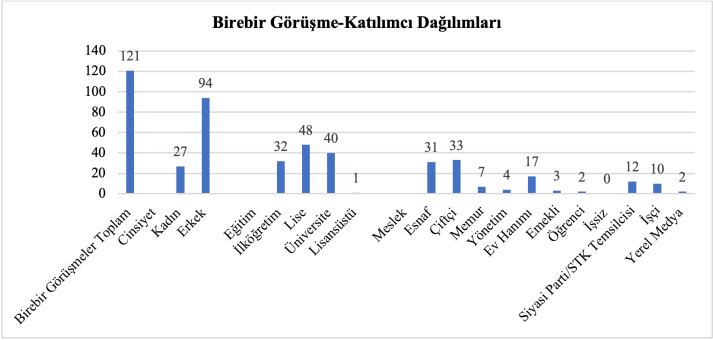

2.5 Araştırmanın Bulguları

2.5.1 Katılımcı Bilgisi

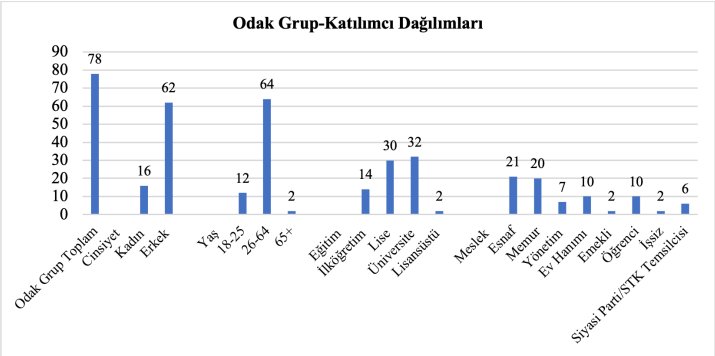
Yapılan derinlemesine görüşme ve odak grup toplantılarında, katılımcılar önceden belirlenen vatandaş ve kurumsal yönetim temalarına göre seçilmiştir. Barajın yapımından ekonomik, sosyal ve yaşam bağlamında etkilenen vatandaşlar, cinsiyet, yaş ve meslek gruplarına göre kategorik hale getirilmiştir. Buna göre vatandaşlar temasında mesleklerine göre esnaf ve memur, cinsiyete göre kadın ve erkek, yaş grubuna göre ise genç, yetişkin ve yaşlı olmak üzere toplam 7 kategori oluşturulmuştur. Kurumsal yönetim temasında ise yerel yönetimlerde belediye, sivil toplum kuruluşları ve sendika, merkezi yönetimde tapu, orman ve tarım, eğitim, güvenlik, siyasi aktörlerde ise siyasi partiler ve Cumhurbaşkanı olmak üzere 10 kategori belirlenmiştir. Birebir görüşme yapılan katılımcı sayısı 121, yapılan 7 odak grup görüşmesinde ise toplam 78 kişiyle görüşülmüştür. Birebir görüşme katılımcılarının 27'si kadın, 94'ü erkektir. Buna göre birebir görüşme yapılanların yüzde 21,7'si kadın ve yüzde 77,3'ü ise erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Mesleklerine göre dağılımda ilk sırada çiftçiler yer alırken, esnaf ve ev hanımları birebir görüşmelerde katılımcıların yoğun olduğu diğer mesleklerdir. Eğitim durumlarına göre ise ilköğretim, lise ve lisans kademelerinde dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir (Grafik 1).

Grafik 3. Birebir Görüşme Yapılan Katılımcıların Cinsiyet, Eğitim ve Mesleklere Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında yapılan 7 odak görüşmede ise toplam 78 kişiyle görüşülmüştür. Yapılan bu görüşmelerde erkekler kadınlara göre oldukça fazladır. Bu durumun başlıca sebebi, odak grup görüşmelerinde bürokrasi, idari ve kurumsal yönetim kademelerinden kişilerin bulunmasıdır. Mesleklere göre dağılımda ise memur ve esnaf ilk sırada yer almaktadır. Eğitim kademesine göre dağılımda ise birebir görüşme yapılan katılımcıların eğitim dağılımına benzer dengeli bir dağılım ortaya çıkmıştır (Grafik 2).

Grafik 4. Odak Grup Görüşmesi Katılımcılarının Cinsiyet, Eğitim ve Mesleklerine Göre Dağılımı

2.5.2 Bulgular

Tema 1: Vatandaş

a) Meslek

i. Esnaf

Vatandaşlarla odak ve birebir olmak üzere 2 aşamada görüşme yapılmıştır. Katılımcılar mesleklerine göre kategorize edilmiş ve memur ile esnaf olmak üzere 2 kategori oluşturulmuştur. İlçede baraj yapımından hem ekonomik hem sosyal açıdan en çok etkilendiğini söyleyen esnaflarla gerçekleştirilen görüşmelerde, esnafın faaliyet gösterdiği sektöre göre işlerinin farklı etkilendiği görülmüştür. Yeme-içme, araba tamiri, telefon, temel ihtiyaçlar, vb. hizmet sektörlerinde iş kapasitesi artmış iken, market, giyim, inşaat sektörlerinde ise ekonomik durgunluk yaşandığı ifade edilmiştir. Halkın sektörlere göre farklılaşan tepkisine rağmen, ortak görüş barajla birlikte ilçede ekonomik açıdan Yusufeli ilçesinin kazançlı çıktığıdır.

"Bizden almıyor ki şirket, kum, çimento. Hep dışardan getirdiler, Yusufeli, Yusufelili kazanmadı."

"Yusufeli, şu anda altın çağını yaşıyor, her ay bu ilçede 5-6 milyon TL'lik ekonomi var."

Oto sanayi sitesinde yapılan görüşmede ise, baraj yapımı sayesinde ilçede otomobil sayısının arttığını ve işlerinin açıldığını söylemiştir. Ancak bu durumun geçici olduğunu, baraj bittikten ve ilçe yeni yerleşim yerine taşındıktan sonra ise işlerinin duracağını tahmin etmektedirler. Barajdan sonra göçün hızlanacağı, böylelikle yeni yerleşim yerinde nüfusun azalacağı ve işlerinin azalacağını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla ekonomik canlılığın geçici olduğu farkındalığıyla, bu canlılığın devam ettirilmesi için ilçeden göçü durduracak politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni iş alanlarının açılması, gençlerin Yusufeli'nde kalması için balıkçılık, turizm sektörlerinde istihdam oluşturacak projelerin gerçekleştirilmesi ve üniversite, askeri eğitim kışlası, vb. kamu binalarının ilçeye taşınması nüfusun korunması için önerilmektedir.

"Bizim işlerimiz açıldı, araba sayısı arttı çünkü. Ama geçecek bu da. Yukarıya çıktığımızda arabalar gidecek, nüfus azalacak, e bizim işimiz de azalacak. Göçü önleyecek yatırımlara ihtiyaç var."

"Nüfus kaybı var, göç yaşanıyor. Esnaf ticaret yapacak, kendi kendimize de mal satamayacağımıza göre, insana ihtiyacımız var. Yeni yerleşim yerinde ticaret ağı oluşmazsa, bizi altın kafese koysalar da bir anlamı yok."

"En temel kaygı, nüfus kaygısı, iş imkânı bulabilecek mi, diye-

lim ki evler yapıldı, iş yoksa, nüfus yoksa ne yapacak insanlar orada?"

Yeni yerleşim yerine dair beklentilerden birisi de ilçe sakinlerine bağ ve bahçe tahsis edilmesidir. Bu şekilde, bağı ve bahçesi olan insanların yeni hayatlarına uyumu kolaylaşacaktır.

"500 metrekare yer verilsin, sebzesini, meyvesini yetiştirsin vatandaş. Zaten geçmişini gömüyor, bağından bahçesinden oluyor, orada da apartmana hapsolmasın, bahçesi olsun, toprağıyla uğraşsın."

Baraj yapımı öncesinde barajın Yusufeli ilçesine ve ilçe halkına ekonomik açıdan katkı sağlanacağı söylenmiştir. Baraj yapımında çalışacak kişilerin seçiminde önceliğin Yusufeli sakinlerine verileceği, bu şekilde ilçede önemli bir istihdam alanı açılacağı beklentisi oluşmuştur. Ancak, esnaflarla yapılan görüşmelerin yanı sıra gençlerle gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde de Yusufeli'nden çok fazla işçi çalıştırılmadığı, çalışanların dışardan geldiği belirtilmiştir. Araştırma yapılan döneme yakın bir zamanda baraj yapımını üstlenen firmadan 2000'e yakın işçi çıkarıldığı söylenmiştir. İlçe halkına göre çıkarılan işçilerin büyük çoğunluğu Yusufelilidir. Hatta Yusufelilere göre, işçi çıkarılırken özellikle Yusufelili olanlar tercih edilmektedir. Buna sebep olarak, Yusufeli sakinlerinin her yapılana sessiz kalması, hakkını aramaması ve sorun çıkarmaması gösterilmiştir. Vatandaşın bu söylemi, şirket temsilcisi ve çalışanlarıyla yapılan görüşmelerle çelişmektedir. Çıkarılan işçi sayısının 500, bunların da yalnızca 50'sinin Yusufelili olduğu ifade edilmiş, işçilerin iş verimliğinin kriter alınarak karar verildiği vurgulanmıştır. İki

farklı açıklama, Yusufeli'nde doğru bilgilendirmenin yapılmadığını, halk arasında olumsuz haberlerin artarak kolaylıkla yaygınlaştığını ortaya koymaktadır.

> *"Şimdi yeni 2000 işçi çıkardı şirket, çoğu Yusufelili. Zaten tozunu toprağını bu halk çekiyor, sen zaten bütün yaşamını etkilemişsin, evi gitmiş, bağı, bahçesi, bir de işten çıkarırken özellikle Yusufelili olanı çıkarıyorsun."*

> *"Bize dendi ki, baraja işçi alınırken önce Yusufeli'nden olanı alacağız. Bırakın işçi almayı, aldıklarından birini çıkaracaklarsa önce biz çıkarılıyoruz."*

Diğer yandan esnaf, Yusufeli'nden para çıkışının arttığını söylemiştir. Kamulaştırma parasıyla Artvin, Erzurum, Ankara gibi büyükşehirlerde yatırım yapıldığı, paranın Yusufeli'nde kalmadığı, dışarıya gittiği ifade edilmiştir. Bu şekilde Yusufeli'nin kaybının daha da arttığı ve ilçenin fakirleşme endişesi dile getirilmiştir. Esnafa göre, ilçenin barajdan ekonomik olarak olumlu etkileneceği beklentisi, sürecin iyi yönetilememesinden dolayı maliyete yol açmıştır. Dolayısıyla, ilçenin devamlılığının sağlanabilmesi için yatırım danışmanlığı ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca, kamulaştırma parasının verilerek vatandaşın tüm geleceğini bu parayla kurmasını beklemek rasyonel değildir. Bunun yerine, kamulaştırmada nakit para ödemesinin yanı sıra farklı alternatiflerin kurgulanması gerekmektedir.

> *"Parasını alan Ankara'dan, Bursa'dan, Erzurum'dan ev aldı. Yani para Yusufeli'nde kalmadı, dışarıya aktı. Para dışarı gidince yeni yerleşim yerine para kalmadı."*

İstihdam konusunda esnafların şikâyet ettiği diğer bir konu ise, devletin verdiği teşviklerden faydalanmak için geçici bir istihdam oluşturulduğudur. Şirketin teşvik süresi bitince işçileri çıkardığı, esnafın ise yanında işçi çalıştırmak için hiçbir teşvik ve destekten faydalanamadığı belirtilmiştir. Baraj tamamlandığında barajda çalışacak kişi sayısının az olacağı, bu kişilerin de Yusufeli'nden değil dışardan geleceği tahmin edilmektedir. Bu tahmin, Artvin'de daha önce yapılan Artvin Barajı'nda istihdam edilen kişiler örnek gösterilerek desteklenmektedir.

> *"Şirket devletin teşviklerinden faydalanmak için işçi alıyor. Biz de iş hacmimiz genişliyor sanıyoruz. Oysa teşvik süresi bitince işten çıkarılıyorlar."*

> *"Bizim elemana ihtiyacımız var, ama devlet bana destek vermiyor, 3 kişi çalıştırırsan 1 kişinin maaşını veriyor sadece. E ben çırağa iş öğretirim, gençler ilçede kalır, bir meslekleri olur, böylece göç olmaz, ama yok, şirkete veriyor ama."*

> *"Baraj bittikten sonra barajdaki iş de biter, en fazla 15 kişi çalışacak barajda, o da dışardan gelecek, buradan alacağı 2-3 kişi, onlar da bekçi olur, operatör olmaz ki."*

Katılımcıların taleplerinden birisi, baraj yapıldıktan sonra Yusufeli ilçesine verilecek elektriğin indirimli olmasıdır. Bu yardımı, Yusufeli halkına ekonomik katkının yanı sıra devletin vatandaşını önemsediğini göstermesi açısından önemsenmektedir. Diğer bölgelerde yapılan yardımlar ve özellikle kayıp-kaçak elektrik örneğinin verilmesi, Yusufeli sakinlerinin diğer bölge insanlarıyla kendi durumlarını karşılaştırma yaptıklarını ve bu karşılaştırmada kendilerini dezavantajlı gördüklerini ortaya koymaktadır.

"Yıllık geliri 900 milyon TL olacak bu barajın. Ama bize hiçbir faydası yok. En azından bize elektrik indirimli verilsin ya da bir süre para almıyorum desinler."

"Elektrik yazma bedeli, su bedeli. Enerji verecekler, ama tüm enerjimizi bizden alıyorlar."

Esnafın şikâyet ettiği diğer bir konu ise, barajın ne zaman bitirileceğine dair belirsizliktir. Baraj kelimesini çocukluğundan yetişkinlik dönemine kadar duyan, 2018 yılında bitirilmesi planlanmasına rağmen tamamlanmayan projenin en erken sürede bitirilmesi talep edilmektedir. İlçe sakinleri süreçten yorulduklarını ve yıprandıklarını söyleyerek, barajın günlük yaşam pratiklerini olumsuz etkilediğine dair serzenişte bulunmuşlardır. Bu belirsizlik, dükkanlarında herhangi bir değişiklik yapmalarını engellemektedir. Ayrıca esnaf, yeni yapılan yerleşim yerinde dükkanlarının nasıl ve nereye taşınacağını da bilmemektedir. Mevcut durumda ilçe merkezinde, ekonomik hareketlilik olarak iyi bir konumda olan dükkânının, baraj bitiminden sonra nerede olacağını bilmemesi, gelecek adına belirsizliğe yol açmaktadır. Ayrıca, dükkân yerleşiminin nasıl olacağı, yan yana dükkanlarda olan esnafın yeni Yusufeli'nde nasıl konumlanacağı da muğlaktır.

"Ne zaman biter? Çocukken vardı, hala daha çekiyoruz."

"İnsanlar yoruldu, yapıldı yapılacak dediler ama köy gibi yaşadılar, baraj olacak dediler, köy gibi yaşadı yıllarca."

"İş yerinde bir değişiklik yapacağım, ne bileyim bir raftır, bir şey alacağım, ama baraj olacak, yaptığım boşa gidecek diye yapmıyoruz. Yani hep erteliyorum, ama ne zaman bitecek,

onu da bilmiyorum."

"Tamamlansın, bitsin herkes işine baksın, belirsizlik kalksın."

Yusufeli ilçesi esnafları, zaman zaman başka ilçe ve illerde yaşamalarına rağmen Yusufeli'ne geri dönmüştür. Birçoğu mesleklerini dedesinden ve babasından kalan dükkânlarda yapmaktadırlar. Dededen toruna geçen ve nesilden nesile aktarılan dükkânlarda ticaret yapan esnaf, yalnızca ekonomik açıdan değil aynı zamanda psikolojik açıdan da belirsizliğin zorluklarını yaşamaktadırlar. Diğer katılımcıların da sıklıkla dile getirdiği belirsizlik esnafların da ortak şikâyet konusudur.

"1952'den beri baraj, baraj… Sonunda yapılmaya başlandı, olumlu bir şey zor duyarsınız, ne zaman biter, bitecek mi, onu da bilmiyoruz."

Esnafın sorun yaşadığı diğer bir konu ise, kamulaştırma yapılırken dükkân ve konut ayrımının yapılmamasıdır. Bu konuda yetkililerle yapılan görüşmelerde kamulaştırmada tapu belgesindeki bilgilere göre hareket edildiği, tapuda dükkân olmayan bir yapıya dükkân olarak kamulaştırma yapılamayacağını ifade etmişlerdir. Bu durum, ilçede baraj yapım sürecinde en büyük eksikliklerden birisi olarak görülen bilgilendirme sorununu bir kez daha hatırlatmaktadır. Alan üzerinden yapılan hesaplamalar, dükkân içinde yapılan masrafın göz ardı edilmesi, "anahtar teslim" (hava parası) olarak bilinen paranın karşılığının olmaması, yıllarca dükkânda kiracı olanlara herhangi bir desteğin hali hazırda verilmeyişi endişeyi arttırmaktadır. Yerleşim yerine taşınan kişilere taşınma parası verilmesi gerektiğini, dükkânların taşınma sürecinde de esnafa destek olması açısından 'şerefiye

parası'nı karşılayacak bir havuz oluşturulması zorunluluğu ifade edilmiştir.

> *"Taşınıyoruz eve, bir destek yok, Dükkânlar için de yok. Esnaf dükkâna girerken hava parası vermiş, bari bunu karşılayacak bir havuz oluşturulsun, esnaf buradan desteklensin."*

> *"23 yıldır esnaflık yapıyorum, küçük esnafa verilen en küçük bir destek yok. Bu yaştan sonra ben nerede düzen kuracağım?"*

Yapılan görüşmelerde sıklıkla ifade edilen zorluklardan birisi ise, güvenliktir. Öncesinde dükkânlarını kilitlemeyen esnaf, baraj sonrasında ilçeye çok fazla yabancı çalışanın gelmesinden dolayı ortamın güvenirliğinin azaldığını iddia etmiştir. Katılımcılardan bazıları, yüklenici firmanın işe alımlarında herhangi bir kriterinin olmamasının, ilçedeki güvenliğe ciddi zarar verdiğini öne sürmüştür. Kapıların kilitlendiği, ilçeye baraj için gelen çalışanların ilçe esnafına çok fazla borç bıraktığı, esnafın iyi niyetle açık hesapla veresiye verdiğini, ancak sonuçta maddi zararlarının büyük olduğu söylenmiştir.

> *"Yusufeli değişti, önceden böyle miydi? Kapımızı kilitlemezdik, meyve, sebze kasaları bırakılırdı dışarda, bir şey olmazdı. Şimdi kimsenin güveni yok, kapılar kilitleniyor. Yusufeli eski Yusufeli değil."*

> *"Bizim Yusufelililer iyi niyetlidir, dışardan gelen işçilere açık hesap açtılar, e onlar da borç bırakıp gittiler. Esnafa çok borç bıraktılar."*

Güvenlikle ilgili diğer bir boyut ise, trafiğin ciddi bir risk oluşturmasıdır. Şantiye araçlarının ilçe merkezinden geçmesi, ilçe

merkezinde çok fazla hız yapılması, Erzurum ve Artvin karayolunda sürücülerin dikkatsiz ve kontrolsüz araç kullanması, kazaları beraberinde getirmektedir. Görüşmeler sırasında Meşecik köyünde ikinci kez bir tırın kaza yaptığı ve yoldan kaydığı, hızlı giden şantiye araçlarının ilçe halkının araçlarına zarar verdiği vurgulanmıştır. Araç kullananların dikkatsizliği ve kontrolsüzlüğünün sebebi ise, araçların kendilerine ait olmaması ve herhangi bir ceza veya yaptırım ile karşılaşma riskinin bulunmayışı ile açıklanmıştır. İlçe yerleşim yerinden ziyade şantiye görüntüsü vermektedir.

> *"Şantiye elemanları kamyonlarla, büyük arabalarla ilçe merkezinde çok hızlı gidiyor. Şirket para kazanacaksa kendi yollarını yapsın. İlçe şantiye sahası mıdır, vatandaşın yaşadığı yer midir, belli değil."*

Araştırma sürecinde hem esnafların hem de diğer görüşmecilerin ortak şikâyet konusu, barajdan kaynaklanan kirlilik olmuştur. Toz ve toprağın havanın değişmez bir parçası haline geldiği, dükkânda temizlik yapıldıktan kısa bir süre sonra masa ve rafların kirlendiği, arabaların yıkandıktan hemen sonra tozla kaplandığı, araba filtrelerinin tozla dolduğu, hava kirliliğine somut örnekler olarak sıralanmıştır. Diğer yandan, sabah güneş doğumunda görülen toz bulutlarına ilçe sakinlerinin alıştığı, ancak astım, KOAH, vb. solunumla ilgili hastalıkların arttığı, yaşlıların çoğunun evinde solunumu destekleyen makinelerin bulunduğu ifade edilmiştir. Dükkân ve araba temizliği, vb. sosyal yaşamı etkileyen sorunların yanı sıra ilçede en önemli sorun sağlıkla ilgilidir.

> *"Son 4-5 yıldır ilçe toz, toprak altında. Hiç kimse dışarı çıkabilecek durumda değil. Herkes eve kapandı, pencere, kapı açamıyoruz."*

Hava kirliliği ile ilgili olarak esnafların dile getirdiği ve görüşme yapılan diğer katılımcıların da ortak şikâyet konusu ise tarımsal üretimdeki verimsizliktir. İklim ve toprağın elverişli olmasından dolayı Yusufeli'nde birçok ürün yetiştirilirken, barajın sebep olduğu toz, toprak ve hava kirliliği sonucunda tarımın yok olduğu, üzüm, incir, kivi, vb. yetişmesi hassas olan meyvelerin dışardan alındığı ifade edilmiştir. Yusufeli'nin kendine yeten tarım ürünlerinin fazlasını da satarak gelir elde ettiklerini söyleyen esnaf, barajın etkisiyle üretici konumdan tüketici pozisyona geçtiklerini dile getirmiştir. Bu durum hem ev ekonomisine hem de sosyal yaşamlarına zarar vermektedir.

> *"Toz, toprak bizim bütün sebzemizi, meyvemizi etkiledi. Her şeyin tadı tuzu gitti. Önceden kendimize ayırırdık, arta kalanı da satardık. Şimdi öyle mi, dışardan alıyoruz meyveyi sebzeyi."*

Esnaflarla yapılan görüşmelerde, barajdan kaynaklanan çok sık elektrik kesintisinin ekonomik faaliyetlerini olumsuz etkilediği söylenmiştir. Yeme-içme sektöründe buzdolabı, fırın, tost makinesi, kahve ve çay makinesi, vb. elektronik eşyalar kullanılamamaktadır. Diğer yandan bu durum, elektriğin ekonomik üretimin başlıca girdi olduğu iş alanlarında da problem oluşturmaktadır. Baraj yapımı sırasında bu tür kesintiler makul karşılanabilecekken, kesintilerin günlük ve ekonomik hayatı ciddi ölçüde etkilemesi baraja yönelik insanların bıkkınlığını arttırmaktadır.

> *"Sürekli elektrik kesiliyor, gün içinde o kadar çok kesiliyor ki. İşte bakın, siz de şahitsiniz, tost makinesi var, buzdolabı var, ne kalıyor bize, çay veriyoruz sadece."*

İlçe merkezinde evi, dükkânı ya da su altında kalacak olan köylerde bağ / bahçe ve tarlası olan esnaflar, kamulaştırma sürecinde mağdur edildiklerini ifade etmişlerdir. Yan yana olan binalara farklı değerlerin verildiği, kişiye göre muamele edildiği, Devlet Su İşleri'nin (DSİ) adil ve eşit bir yaklaşım sergilemediği, eş-dost ve tanıdık ilişkilerinin süreçte alınacak parayı doğrudan etkilediği iddia edilmiştir. Esnafların yanı sıra, tüm görüşmecilerin şikâyet ettiği ortak sorun kamulaştırmada DSİ'nin ev / dükkân sahiplerine hak ettikleri miktarı vermediği, çok az miktar karşılığında gayri menkullerinin alındığı, ev ve dükkânlarda yapılan masrafların ise göz ardı edildiğidir. Bu durum, ilçe sakinlerinin zaten zor olan yaşadıkları ortamla vedalaşmasını daha da zorlaştırmaktadır. Ancak DSİ çalışanları, kamulaştırmada sübjektif değerlendirmenin mümkün olmadığını, belirlenen bedellerin kıymet takdir komisyonunda belirlendiği, bu komisyonda da Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı tarafından hazırlanan çalışma kullanılmaktadır. Ancak konunun teknik boyutunun olması, vatandaşın sorularının açık ve anlaşılır bir şekilde cevaplanmayışı, her ne kadar nesnel ölçüt kullanılmış olsa dahi vatandaş memnuniyeti açısından bir anlam taşımamaktadır.

> *"Kirada olan esnaflar var, boş dükkân almış, içine masraf yapmış. Şimdi bu masrafın bir değeri yok. Ben dükkân almışım, rafıydı, boyasıydı, para harcamışım. Bir tek mülk sahibi hak sahibi oluyor, peki o dükkâna para harcayana ne olacak?"*

> *"Devlet, ederini düşünmeden bedeli üzerinden kamulaştırma yapıyor. Bedel ve eder karşı karşıya kalıyor. Kamulaştırma parasının vatandaşın her sorununu çözmesi bekleniyor, ama o para sorunları çözecek miktarda değil."*

Küçük işletme ölçeğinde ticaret yapan esnaflar, baraj yapımı başladıktan sonra ilçede ulusal şirketlerin açıldığını, bu durumun esnafın işlerini azalttığını iddia etmektedirler. Kıyafet dükkânı olan kadın esnaf ise, uzun yıllar büyükşehirde yaşadığını, sonrasında Yusufeli'ne geldiğini, kıyafet dükkânı açtığını, ancak çocukluğundan bu yana süren baraj söylentisinin yapım aşamasına gelince işlerinin azaldığını ifade etmiştir. Sıklıkla elektrik kesintisinin gerçekleştiğini ancak dükkândaki malını dahi satamayarak küçük çapta dahi satışın gerçekleşmemesini asıl sorun olarak söylemiştir.

> *"Barajla birlikte ulusal şirketler geldi, eee ne olur o zaman, büyük balık küçük balığı yer. Bizim durum böyle şimdi, gelmiş büyük marketler, zaten kamulaştırmadır, yeni yere geçeceğiz, bir de esnaf elindeki işi büyük şirkete kaptırıyor."*

> *"Gördünüz işte, siz buradayken kaç kez gitti elektrik. Elektrikler kesiliyor, alıştık artık. Toz, toprak, o da var. Ama alışveriş de yok. Çorap bile satamıyorum, büyük marketlerden gidip alıyorlar. Yani izin verilmemeliydi bu büyük marketlere. Çorabı da market satacaksa biz ne kazanacağız. Dükkânı kapat diyeceksiniz, bu kadar malı ne yapacağım?"*

Yusufeli Barajı'nın Türkiye'nin en büyük yatırımı olduğu, bu yatırımın ulusal düzeyde büyük bir katkı sağlayacağı bilinmektedir. Ülke faydasına duyulan inanç ve güven, projenin yarım asır söylentide, 2013 yılından sonra ise şantiye aşamasında ol-

masına gösterdikleri sabrın sebepleridir. Barajdan kaynaklanan ve günlük yaşam alışkanlıklarını değiştiren etkilerin, barajın tamamlanmasıyla sona ereceğini beklemektedirler. Yapım sürecinin uzaması, zaman zaman inşaatın durması, kamulaştırmanın yavaşlaması, vb. faktörlerden dolayı, barajın tamamlanma süresinin uzayacağını düşünmektedirler.

> *"Tamamlansın, bitsin herkes işine baksın, belirsizlik kalksın. Yüzde 60'ı insanlar yerini sattılar."*

> *"Sürekli 'oldu olacak' dendi, insanlar evlerine hiçbir şey yapmadı, dükkânına yatırım yapacak bekliyor. Bitsin artık."*

ii. Memur

İlçede kamu hizmeti veren memurlarla ilgili, ilçeye yeni atamalar yapıldığı halde ilçedeki sorunlardan dolayı memurların kalmak istemediği ve kısa sürede başka yerlere atandığı ifade edilmiştir. Memurların yaşadığı en temel sorun, ilçe merkezinde ev bulamamaktır. Ev bulamayan doktorların hastanede ailesiyle yaşadığı örneği verilerek, durumun vahameti ortaya konulmuştur. Ayrıca evi burada olan Yusufelili memurların da, Yusufeli'ni tercih etmediklerini söylemişlerdir. Polis ve askerlerin ev bulamadığı, ev kiralarının ise önemli ölçüde arttığından şikâyet edilmiştir.

> *"Memur ev bulamıyor ki, tamam atama yapılıyor da, ev yok, evi olmayan memur nerede kalacak? 2 yıl tutamıyoruz, kendi insanlarımız da Yusufeli'ni tercih etmiyor memuriyet için."*

> *"Polis, asker ev bulamıyor. 1500 TL'ye ev veren var."*

Kamu çalışanlarının yeni yerleşim yerinde çalışacakları

mekânlar konusunda herhangi bilgisi bulunmamaktadır. Su altında kalacak ilçe merkezi ve köylerdeki sağlık merkezlerinin akıbeti merak edilirken, yerleşim yerinin yavaş ilerlemesi sağlık hizmetinin verileceği yapıların da barajdan sonra tamamlanacağı endişesine yol açmaktadır. Bu durum, sağlık hizmetlerinin aksamasına yol açacaktır.

> *"Yeni yerleşim yerinde çalışma mekanlarımız konusunda hala bir netlik yok. DSİ'den sağlıklı bilgi alamıyoruz. Bir köyümüzde sağlık merkezimiz de su altında kalıyor, onunla da ilgili nasıl bir yol izlenecek bilmiyoruz."*

Baraj yapımına başlandıktan sonra kamulaştırma işlemleri, yol çalışmaları, elektrik arızaları, vb. işlerle ilgilenen kamu görevlilerinin iş yükünde ciddi bir artış olduğu dile getirilmiştir. Bu artışa rağmen ilçede herhangi bir kriz masası oluşturulmamıştır. Personel sayısının artmadığı gibi artan tayin talebiyle birlikte memur sayısının azalması, mevcut iş yükünü daha da ağırlaştırmaktadır. Yapılan görüşmelerde, baraj ve yeni yerleşim yeri tamamlanıncaya kadar geçici bir kriz merkezinin kurulması ve bu merkezde görev alacak personellerin ilçeden ya da ilçe dışından istihdam edilmesidir. Bu aşamada, baraj tamamlanana kadar Yusufeli'ndeki durumu kriz yönetimi şeklinde değerlendirerek idare merkezinin kurulması, memurlar için lojman ve bu ilçede geçici süreyle çalışacak memurlar için ek destekler verilmesi önerilmiştir.

> *"Personel yetersizliğimiz var. Şantiyelerden dolayı elektrik kesintisi çok oluyor, yetişemiyoruz. 63 köy ve mezralara da biz bakıyoruz. Tecrübeli personel bulmakta zorlanıyoruz."*

Memurlarla ilgili diğer bir sorun ise, NATO bölgesi olarak adlandırılan bölgede yapılan kamulaştırmanın değiştirilmesidir. Önce kamulaştırılarak vatandaşa kamulaştırma parası ödenmiş olmasına rağmen, sonrasında karar değiştirilmiş ve vatandaştan ödenen paranın yüzde 70'inin geri ödenmesi talep edilmiştir. Bu tür değişken uygulamalarda memur ve vatandaş karşı karşıya gelmektedir. DSİ ise o bölgenin kamulaştırmasında, belediye hizmetleri olmamasına rağmen arsa şeklinde değerleme yapıldığını, bunun da normal değerinden yaklaşık 5 kat fazla bir değerle kamulaştırmanın olduğunu, sonrasında kararın bozulduğunu ifade etmiştir. Kamulaştırmada, bilirkişilerin farklı değerlemeler yapması vatandaşı zor durumda bırakmasının yanı sıra vatandaşın muhatap olduğu DSİ'ye karşı tepkiye yol açmaktadır.

> *"NATO bölgesinde yapılan kamulaştırmalarda ben de kamulaştırma heyetindeydim. İnsanlara kamulaştırma bedelleri ödendikten sonra bölgenin belediye sınırlarında olmadığı ve meskûn mahal olmadığı gerekçesiyle karar değişti. İnsanlardan kamulaştırma bedellerinin yüzde 70'lik kısmı geri isteniyor. Bu duruma gelinmesinin bir diğer nedeni de mahkemenin bölgeyi bilmeyen bilirkişi heyetleri ile çalışması oldu."*

b) Cinsiyet

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin cinsiyete göre beklentileri, talepleri ve şikâyetleri değişkenlik göstermesine rağmen, ortak görüşlerden birisi Yusufelili kimliği olmuştur. Baraj yapımında, kamulaştırma sürecinde ve günlük yaşam pratiklerinde sorunlar yaşamalarına rağmen, devlete olan bağlılıkları her görüşmeci tarafından dile getirilmiştir. Eleştirirken bile

kullandıkları üslup oldukça naziktir. Konuşmaya başlamadan önce devlete ve Cumhurbaşkanına olan sevgi ve güvenlerini dile getirmektedirler. Barajın ülke ekonomisi için öneminin farkındalığıyla fedakârlığa hazır olan ilçe halkı, süreçte devletten değil süreçte ortaya çıkan sorunlardan şikâyet etmektedirler. Devlete karşı hiçbir tepkileri olmamasına rağmen, gördükleri muameleyi "üvey evlat" olarak tanımlamaktadırlar.

> *"Devlet için olacaksa canım feda, tüm Yusufeli feda olsun, biz her şeyimizi veririz. Ama devlet de bizi unutmasın, bakın her şeye rağmen devlete karşı tek bir söz duyamazsınız burada. Devletimize, Cumhurbaşkanımıza Allah zeval vermesin. Yusufeli'nden her şey çıkar ama vatan haini çıkmaz."*

Baraj yapımı ve sonrası sürecine yönelik kadın ve erkek deneyimlerinin ortak olduğu görülmektedir. Birbirinden bağımsız olmayan benzer konuların farklı boyutlarına vurgu yapıldığı söylenebilir. Örneğin, kadın katılımcılar evlerin tozlanmasından şikâyet ederken erkek katılımcılar araba ve kıyafetlerin hava kirliliğinden etkilendiğini vurgulamaktadırlar. Ortak noktaların kamulaştırma, hava kirliliği, yeni yerleşim yeri ve istihdam olduğu görülmektedir.

i. Kadın

Yusufeli'nde kadın katılımcıların baraj yapım sürecine yönelik deneyimlerinin benzer temaların etrafında yoğunlaştığı söylenebilir. Bununla birlikte lisans öğrencisi ve mezunlarının bazı özel konulara öncelik verdiği görülmektedir. Eğitim sonrası Yusufeli'nde istihdam edilmeyi talep ettikleri, eğer iş bulamazlarsa göç etme zorunda kalma korkusu yaşadıkları gözlemlenmiştir.

> *"Ben sosyoloji mezunuyum, aile danışmanlığı sertifikamı alacağım, aile danışmanlığı yapabilmeye hak kazanacağım ama ben Yusufeli'ne geri gelip işimi burada yapmak istiyorum; imkânım yok. Ben göç etmek zorunda kalıyorum… Geri döndüğümde nasıl geçineceğim?"*

Kadın katılımcılardan eğitime devam edenlerde ve mezun olanlarda işgücüne katılıma bağlı olarak göç korkusu olduğu söylenebilir. Eğitimine devam etmeyen kadınların baraj yapımı süreci ve sonrası odaklı çekincelerinin olduğu gözlemlenmiştir. Baraj yapım sürecinde hava kirliliği ve kiracıların durumu bu tip katılımcılarda tepkisel bir reaksiyona neden olmaktadır. Hava kirliliği kategorisi sağlık ve hijyen konusunda ön plana çıkmaktadır. Bölgede solunum yolu hastalıklarının çok fazla görüldüğünün altı çizilmiştir. Bununla birlikte bölge hastanesinin ise acil veya muayene durumlarında insan kaynağı ve teknik malzeme açısından yetersiz olduğu ifade edilmektedir.

> *"Ben astım hastasıyım. Hep bu toz topraktan oluyor. Bir tek hasta olan ben değilim, herkes solunum yolu rahatsızlığı çekiyor. Doktora gidiyoruz bizi Erzurum'a sevk ediyor. Toz toprak da geçmiyor, doktor da gelmiyor. Bizim ne yapmamız lazım yani?"*

Hava kirliliğinin bir diğer boyutu olarak gündelik yaşamlarının etkilenmesine vurgu yapılmıştır. Gündelik hayat akışında ev ve tarlada tozların çok hızlı biriktiği ifade edilmiştir. Günlük temizlik yapılmasına karşın bu durumun yaşamlarını olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Şantiye atıklarının tarla ürünlerini ve hayvan sağlığını da etkileyerek bölge insanında kalıcı ve kitlesel hastalıklara yol açacağı öngörülmektedir. Bu durum ise

katılımcıların devlet ile aralarındaki ilişkiyi sorgulamalarına neden olmaktadır.

> *"Çamaşırları yıkayıp asıyorsun anında toprağa bulanıyor. Evi temizliyorsun hemen toz toprak oluyor. Beyaz gömlek giyip dolaş akşama kapkara dönüyorsun. Bu toz, toprak bizi mahvediyor… Neden bununla uğraşıyoruz?"*

> *"Tüm insanlar aydınlığa kavuşacak diye, biz kendi sağlığımızdan oluyoruz."*

Bunun yanı sıra bölgede kiracı ve ev sahibi durumundaki kadınlar prosedürler konusunda mağduriyet ve bu mağduriyet odağında çıkar çatışması yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kiracı katılımcılar evin satılması durumunda kendilerinin haberdar edilmemesi ve bu nedenle de ev sahiplerine kira ödemeye devam ettiklerini; ev sahipleri ise evlerinin değerinde satılmamasına rağmen kira gelirinin de kesilmesi durumunda kendilerinin de zor duruma düşeceklerini söylemişlerdir. Ayrıca kiracı durumundaki esnaf da anahtar parasının verilmesini talep etmektedirler. Zira kiracıların bulundukları mekâna dekorasyon ve tamirat yapmak suretiyle harcama yaptıklarını ve bulundukları işletmenin kamulaştırma durumunda bu masrafı karşılayacak bir ödemenin olması gerektiğini vurgulamaktadırlar:

> *"Ben bu dükkâna masraf ettim. Ocak yaptık, mutfak yaptık, buraları fayansladık… Burayı bu hale ben getirdim. Şimdi nasıl hiç ödeme almadan çıkıp gideceğiz? Bu hak, hukuktur. Masrafımız ortada, faturaları bende duruyor. Ben buradan ekmek kazandım…"*

Kadın ve erkek katılımcıların değindiği diğer bir problem ise baraj yapımı sonrasında yaşayacakları yeni yerleşim yerlerinin kendi kültür ve gündelik yaşam pratiklerine uygun olmamasıdır. Yusufeli halkının tarım ve hayvancılıkla geçindiği düşünülürse bu durumun kamulaştırma problemi ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Zira birçok katılımcının tapulu mülkü olmasına rağmen bahçe ve tarlalarının kamulaştırmadan bekledikleri bedeli alamayacaklarını ve birden çok ev sahipliği olan kadın katılımcılarda yeni yerleşim yerinde tek bir ev verileceği ifade edilmiştir. Bu durumla ilişkili olarak gönülsüz yeniden yerleştirilmenin yanı sıra bu durumu borçlanarak tecrübe edecek olmaları kadın katılımcıların bölgede denetimsizlik ve ihmalin olduğu kanısına varmalarına neden olmuştur.

> *"Gittik gördük, balkonu küçük, odalar daracık, biz burada rahatız, tarlaya gidiyoruz, bahçeye çıkıyoruz, benim iki evimi saymadılar, bahçemi saymadılar. Ne yapayım ben kümes gibi evleri bir de üstüne borçlandık. Ben 300 bini nasıl ödeyeceğim? Ne maaş var ne tarla… "*

> *"Bu projeler yapılırken hiçbir görüş alınmadı, ilçenin yeri dışında bizim hiç haberimiz yok. Yapılan evler de yaşanabilecek evler değil."*

> *"Yukarıya taşınacağız ama, su yok, ağaç yok, burasının yerini tutmaz."*

Yeni yapılan evlerin maliyetinin ne olacağı, vatandaşların ev almak için ne kadar ödeme yapacağı konusunda kafa karışıklığı yaşanmaktadır. Banka görevlileriyle yapılan görüşmede, evlere yapılacak ödeme için uygulanacak ödeme planının vatandaş

açısından oldukça kârlı olduğu, ancak vatandaşa gereken bilgilendirme yapılmadığı için bu konunun istismar edildiği vurgulanmıştır. Yerleşim yerinin 3 bölümden oluşması ve apartman sakinlerinin kura ile belirleneceği de komşuluk endişesini arttırmaktadır. Komşuluk ilişkisinden dolayı aynı apartmanda olmak isteyen veya istemeyenler, kurayla yapılacak yerleşimin insanları birbirinden koparacağı gibi, istemediği kişilerle de aynı ortamda yaşamak zorunda bırakacaktır.

> *"Eve yazıldık, ama fiyat belli değil. Çok yüksek rakamlar söyleniyor, biz o parayı nasıl vereceğiz?"*

> *"Projenin yeniden düzenlenmesi gerekiyor. 3 bölümden oluşuyor, burası avuç içi kadar yer. Birbirimizi yeni yerleşim yerinde göremeyeceğiz. Komşu olanlar var, orada da aynı yerde olmak istiyorlar. Bir de tersi var. Kavgalı olanlar var. Bu sisteme göre aynı yerde oturmak zorunda kalacaklar."*

> *"Sevmediğin bir komşu gelecek altına, burada apartmanlar aile apartmanı, orada öyle olmayacak. Bu sorun olacak yeni yerde."*

Binalar için kullanılan malzemenin kum olduğu, güçlü bir yağmurda sorun yaşayacakları ifade edilirken, doğalgazın olmaması durumunda ise yeni yerleşim yerine taşınmanın bir anlamı olmadığı belirtilmiştir. Vatandaşlar tarafından şikâyet edilen bu durumun gerçekliği yetkililere sorulduğunda ise, binaların yapı maliyetine göre fiyatlandığı, zayıf bina yapımının mümkün olmadığı söylenerek bu iddia kabul edilmemiştir.

> *"Kumdan yapılmış binalar, zayıf yani. Bir yağmur yağsa, yı-*

kılacak gibi. Projeyi beğenmedik, apartman, ferah değil, güneş almıyor, bizi hapsedecekler duvarların içine. Benim evim boğazda, Çoruh nehrinin kıyısında, nehrin su sesiyle uyuyorum ben. Yukarda ne olacak, hapishane. Bir de doğalgaz olmadıktan sonra, yukarıya niye taşınalım?"

ii. Erkek

Yapılan derinlemesine ve odak grup görüşmelerinde erkek katılımcılar, kamulaştırmada ödenen miktarın yetersizliğini, barajın ilçedeki bazı sektörleri olumsuz etkilemesini, baraj yapımında işe alımlarda Yusufelililere pozitif ayrımcılık yapılmazken işten çıkarmalarda öncelik verilmesini eleştirmektedirler. Erkek katılımcıların şikâyet ettiği diğer bir konu ise arabalarını toz ve hava kirliliğinden dolayı sürekli yıkamak zorunda kalmalarıdır. Sanayi sitesinde oto tamirciliği yapan bir katılımcı, arabayı yıkamanın bir anlamı kalmadığını ifade etmiştir.

"Araba yıkıyoruz, geliyoruz, bakıyoruz, araba kir pas içinde. Arabanın filtresine bir baksanız, hep toz, hep."

Barajın ilçe halkının tüm hayatını etkilediğine dair ortak bir görüş vardır. Erkeklerde bu ortak görüş, barajdan dolayı geleceklerini planlayamadıkları şeklinde ifade edilmektedir. 36 yaşındaki bir erkek katılımcı, barajdan dolayı tüm planlarını ertelediklerini, sonuçta da bir gelecek kuramadıklarını söylemiştir.

"20 sene önce doğan çocuk baraj lafıyla doğdu, askere gitti hala baraj. Bakın ben kendime bir gelecek kurgulamadım, baraj başlayacak şunu yapma, baraj başlayacak iş olacak. Ya insanlar evlerine badana yapmıyorlar yıllardır, nasıl olsa baraj olacak diye."

Görüşmecilerin baraja karşı ve geleceğe dair görüşlerinde cinsiyete göre gösterdikleri tavırda bir farklılık görülmemektedir. Yusufeli ilçesi sakinlerinin sessiz, uyumlu ve naif olduklarını, asla isyan etmediklerini ifade eden erkek katılımcılar, bu sessizliğin suiistimal edildiğine inanmaya başlamışlardır.

> *"Esnaf sustukça vuruluyor, nasıl olsa bir şey demiyor. Biz devletimize karşı gelmeyiz, ama bakıyorsun Van'a, tamam deprem oldu, hemen oraya konut yapıldı, 3 ayda yapıldı, ama belediye HDP'ye gitti. Bizim evlerimiz kaç sene oldu, hala bitirilmedi. Tamam, onlara da yapsınlar, ama buraya da yazık. Yani bizim sesimiz çıkmıyor diye, e kimse de bunların hakkını korumuyor, vuruyor herkes."*

Baraj yapımında ekonomik ve sosyal açıdan büyük sorunlar ve kayıplar yaşadıklarını ifade eden katılımcılar, kamulaştırma sürecinde devlet yetkilileriyle karşı karşıya gelmekten dolayı hoşnutsuzdurlar. Vatandaşın her türlü fedakârlığı yaptığını ve sabır gösterdiği ifade edilirken, devlet yetkililerin biraz daha anlayışlı olması gerekliliği söylenmiştir:

> *"Kamulaştırma yapılırken devletin baktığı yerden değil de, vatandaşın gözünden eder hesaplanmalı."*

Erkek katılımcılar, kamulaştırma sonrası elde edilen paraların yeni yerleşim yeri alımlarına kadar değerinin korunması hususunda sorunlarını dile getirmektedirler. Kamulaştırma yapıldıktan sonra yeni yerleşim yerinin tamamlanmaması sebebiyle bölgede ev alamadıklarını diğer yandan elde ettikleri paranın değerini koruma konusunda hayat tecrübelerinin uygun olmadığını ve bu yüzden de kısa sürede Bursa, İstanbul, Eskişehir

gibi başka bir yerleşim yerinde ev alındığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla gönülsüz bir göç tecrübe ettiklerini belirtmişlerdir.

> *"Ben gittim Artvin'de ev aldım, biraz borçlandım tabi. Birçoğu Bursa'dan aldı, İstanbul'dan, Ankara'dan, Eskişehir'den ev alanlar var, Sakarya'ya gidenler var. Ama bunu yapmayanlar var, 60 bin, 70 bin almış, ya araba almış, ya çocuklarına vermiş ya da gazinolarda yemiş. Şimdi ev de gitti, para da yok. Ne yapacak şimdi? Göç edecek, istemeden de olsa gidecek."*

Erkek görüşmecilerde ortak konulardan birisi konutların halen daha bitirilmemesidir. Barajın bitmesine yaklaşılmışken, yerleşim yerinin inşaatının yavaş ilerlemesi, baraj sonrasında zorunlu göçe sebep olacaktır.

> *"Önce şehir yapılır, baraj sonra yapılır. Konut yok, şimdi de bir viyadük meselesi çıktı."*

c) Yaş

i. Genç

Genç katılımcıların ekonomik durumla ilgili ifade ettiği öncelikli konu, iş imkânı oluşturacak fabrikalara duyulan ihtiyaçtır. Kamulaştırma sürecinde göçün artması, barajdan sonra ise yeni yerleşim yerinde herhangi bir iş sahasının olmaması durumunda göçün artarak devam edeceği endişesini taşımaktadırlar. Diğer yandan, Yusufelili olarak ilçe prestijini gelecek nesillere aktarma isteği, gençlerin Yusufeli'nde kalma isteğinin başlıca gerekçesini oluşturmaktadır. Gençlerin Yusufeli'nde kalması ise, iş sahalarının açılmasıyla doğrudan ilgilidir. Genç bir görüşmeci, Yusufeli'nde kalmak istediğini, ama bunun ancak burada

iş bulmasıyla mümkün olacağını söylemiştir.

> *"Biz gençler olarak Yusufeli'nde yaşamak istiyoruz, niye gitmek isteyelim? Herkes kendi memleketinde yaşamak ister. Ama iş bulamazsam ne yapacağım? Bizim burada iş sahalarına ihtiyacımız var. Fabrika olabilir, balık fabrikası. Kano sporumuz var, festivallerimiz var, buralarda çalışabiliriz."*

> *"Nüfusun yüzde 80'i barajda çalışıyor, baraj bittikten sonra herkes iş için dışarı gidecek. Fabrika yok, gençler gidecek.*

İş bulma zorunluluğundan dolayı gençler ilçeden ayrılmaktadır. Gençlerin ilçede kalma isteği Yusufelilik kimliğine dayandırılarak şu şekilde açıklanmıştır.

> *"Yusufeli çok özel bir yer, burada olan hayvan türü, bitki türü başka yerde yok. İş imkânı olsun, gitmez ki gençler, çünkü burayı seviyorlar. Festivalin birisi biter, diğeri başlar. Sürekli bir aktivite var, bu kadar sorunun içinde mutlu olmayı başarıyorlar."*

> *"İş olanaklarından dolayı İstanbul'da yaşamak istiyorum, ama bir zaman sonra buraya dönmek istiyorum."*

Gençlerle yapılan görüşmelerde, en büyük endişenin iş bulma olduğu gözlemlenirken, diğer katılımcıların gençlerin ilçedeki mevcut durumu ve geleceği hakkındaki görüşleri de istihdam merkezinde toplanmaktadır. Göç vermeye devam etmesi ve gençlere iş alanlarının açılmaması durumunda, ilçenin gelişmesi ve kalkınması mümkün değildir. Bunun için balık fabrikalarının açılması önerilmiştir.

> *"Yusufeli aşırı göç veriyor, baraj bittikten sonra geriye dönüş oluyor, ama emekliler dönüyor. Gençlerin gitmemesi için iş lazım. Her tarafı gölle çevrili, balıkçılık yapılabilir, balık fabrikaları kurulabilir."*

İlçede gençlerin karşılaştığı diğer bir sorun ise evlenecek olanların ev bulamamasıdır. Görüşme yapılan gençler, birçok arkadaşının düğün tarihinin belli olduğunu, eşyasının alındığını, ama ilçede ev bulunmadığı için düğün sonrasının belirsizliğini ifade etmişlerdir. İlçede yakın zamanda belediye tarafından yapılan konutların önemli bir ihtiyacı karşıladığını, ama artık konut yapımı yasak olduğu ve yeni yerleşim yeri de hazır olmadığı için bu konuda mağduriyetler yaşandığı belirtilmiştir.

> *"Ben nişanlıyım, bizim evimiz var, ama arkadaşlarım var, Eylül'de düğünleri var, eşyaları alınmış, mağazada bekliyor, çünkü ev yok. Çok sıkıntılı bir süreç. Şirket işçileri var, onlar da ev bulamıyor. Bir başka arkadaşım var, İŞKUR çıktı, ama ev yok, köyden gelecek ilçeye çalışmaya, ev olmadığı için gelmedi."*

İlçe gençleriyle yapılan odak grup görüşmesinde, gençlerin barajla olan bilgisinin ailelerinden duydukları ile sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Baraj yapımı ve barajın sosyal ve ekonomik etkisine dair bilgileri kısıtlı olmasına rağmen, dolaylı yoldan barajın ilçedeki yansımalarından etkilendikleri söylenebilir. Gençlere ilçede zamanlarını nasıl geçirdiklerine dair soru, internet kafe ya da play station denilen oyunlar şeklinde cevaplandırılmıştır. İlçede halı saha, basketbol sahası gibi spor sahalarından habersiz oldukları gibi, ilçeye dair gelecek adına bir planlarının olmadığı görülmüştür. Yeni yerleşim yerinden beklentileri bu tür imkânların varlığıdır.

"Halı saha olsun, burada var ama, paralı diye biliyorum, gitmedim hiç. Basketbol sahası da olabilir, Trabzonspor futbol okulu geldi, iyi oldu."

"Güreş sahasının yapılmasını istiyorum."

Gençlerin Yusufeli'ne dair beklentisi ise, ilçenin dışardan gelenler için cazip bir yerleşim yeri olmasıdır. Bunun için rafting sporuna önem verilmesi, ilçede ulusal ve uluslararası düzeyde turnuvaların düzenlenmesi önerilmiştir. Teleferik yapılması da öneriler arasındadır.

"Dışardan gelenlerin burada vakit geçirebileceği yerler lazım. Rafting olabilir. Buradaki insanlar vakit geçirmek için Hopa'ya, Artvin'e, Rize'ye gidiyor."

"Baraj bittikten sonra teleferik yapılabilir."

Gençlerin şahit olduğu ve dile getirdiği sorunlardan birisi de baraj yapımı sırasında dinamitlerin hiçbir uyarı olmadan patlatılmasıdır. Önceleri deprem olduğunu sanmalarına rağmen sonrasında alıştıklarını, evlerinin sallandığını, bu durumun psikolojilerini bozduğunu ifade etmişlerdir. Gençler tarafından çözüm olarak dinamit patlamadan önce siren sesinin çalınması önerilmiştir. Dinamitlerin solunum hastalığına sebep olduğu gençler tarafından da dile getirilmiştir. Ayrıca güvenlikle ilgili iş sağlığı güvenliği konusu öne çıkmıştır.

"Patlama olduğunda bizim evler sallanıyor. Önce deprem sandık, sonra alıştık. Geçen gerçekten deprem oldu, dinamit sandık. Dinamitten önce uyarmak için ses çalınabilir."

"Dinamit tozu herkesi hasta ediyor. KOA hastalığı da artmış, öksürmeyen yok gibi."

"Geçen yine kamyon devrildi, ikinci kez oluyor.

ii. Yetişkin

Yetişkinlerle yapılan görüşmelerde, baraj yapımından sonra göçün arttığı ve ilçe ile köy nüfusunda ciddi bir azalma yaşandığı ifade edilmiştir. Köy nüfusunun 3 haneye kadar düştüğü, ilçede yaşayanların büyük bir kısmının ise barajın tamamlanmasından sonra göç edeceğini söylemişlerdir. Saha çalışmasında, insanların göçe bilinçli bir şekilde zorlandığı, 'bezdirme politikası' olarak kavramsallaştırdıkları bir yaklaşımın benimsendiği dile getirilmiştir.

"Çok maden varmış bu civarda. Bence bu kadar denetimsizlik, Yusufeliler burayı kendi isteğiyle bırakıp gitsin diye yapılıyor. Altın varmış, çok. Şirketler gelecek buraya, Yusufeli'nde kimse kalmazsa burada istediklerini yaparlar. Bunun için bezdirme politikası uyguluyorlar. Yoksa yerleşim yeri yapılmadan baraj bitirilir mi? Su altında kaldık, ev de yok, nereye gidecek bu insanlar? Başka yerlere."

Bu varsayımla ilişkili olarak, yetişkinlerle yapılan görüşmelerde yerleşim yerinin yavaş ilerlemesi en fazla eleştirilen konulardan birisi olmuştur. Ayrıca yerleşim yerinde hak sahibi olma kriterlerinin insanları göç etmeye zorlayıcı niteliğinden bahsedilmiştir.

"Önce yerleşim yerini yapmalılar ki, bu nüfusu korusunlar, burada nüfusu tutalım. Baraj bitti, yerleşim yeri hazır değil, nereye gidecek bu insanlar?"

"Yusufeli Barajı'ndan etkilenmediği için yeni yerleşim yerinde hak sahibi olamıyorsun, köylüden para toplayıp ev yapmaya çalışıyoruz. Köyün su altında kalmaması, o köyün etkilenmemesi demek değil ki? Bu baraj herkesi etkiledi."

Baraj yapımında yaşadıkları sorunlardan bürokrasiyi sorumlu gördükleri gibi, kendilerinin de sürece hazırlıklı olmadıklarını ve sorumluluğun ilçe halkına da ait olduğunu belirtmişlerdir. Barajın yarısı bittiği halde yeni Yusufeli için hazırlık yapılmadığını, ön hazırlık yapmadıkları gibi geleceğe dair bir planlamanın da bulunmadığı dile getirilmiştir. Ayrıca, nehir yanında geçirdikleri çocukluklarına veda edecek olan yetişkinler duygusal açıdan da özlem ve çaresizlik hissetmektedirler. Bu bağlamda, Yusufeli sakinlerinin her birisi için sosyoekonomik özellikleri ve talepleri dikkate alınarak en kısa sürede bir gelecek planlaması yapılmalı ve uygulanmalıdır.

"Ön hazırlıklarını iyi yapamadık, şimdi ne yapacağız, onu da bilmiyoruz. Biz hala Yusufeli'nin taşınacağının farkında değiliz."

"Biz suda yüzerek, suyun sesini duyarak büyüdük. Nehirden kopuyoruz şimdi."

Yetişkin bireylerle yapılan görüşmelerde 'Yusufelilik' kimliğinden sıklıkla bahsedilmiştir. Barajla birlikte yeni yerleşim alanında ekonomik ve sosyal açıdan güçlü bir yaşam inşa edilmezse, en fazla Yusufelilik kimliğinin olumsuz etkileneceği tahmin edilmektedir.

"Yusufeli bir okuldur, bu okulu kapatmamak gerekir. Bize ba-

> *balarımızdan, dedelerimizden kalan Yusufelilik mirası var, bunu kaybedersek biz biz olmayız artık. Bunu korumak için de burada kalmak istiyoruz."*

> *"Barajla birlikte sermaye girdi buraya, para girdi, Yusufelilik değerleri bitti. Biz bunu kurtarmaya çalışıyoruz. Çünkü Yusufelili olmak, Türkiye'de bir referanstır."*

Yapılan tüm görüşmelerde barajın yapımının uzun sürmesi ve geleceğinin ne olacağına dair belirsizlik, yetişkinlerde çocukluk döneminde başlayıp nihayete ermeyen bir süreç olarak tanımlanmıştır. Yeni yerleşim yerine taşınmakla belirsizliğin bitmeyeceğini, göçün devam edeceğini söyleyen vatandaşlar, devlete karşı olan bağlılıklarından dolayı sürekli yaşamlarına müdahale edilmesine alıştıklarından sitem etmişlerdir.

> *"Ben çocuktum, başladı, ne zaman biter, bilmiyorum. Bütün hayatımız baraj, baraj diye geçti. Artvin Barajı'ndan çok çektik, toz, duman içinde 20 sene. Artvin Barajı'ndan dolayı yollarda çok uzun saatler kaldık, okula, hastaneye gidemedik, çocukluğumuz böyle geçti."*

> *"Bizim insanımız öyle karşı gelen bir toplum değil. Alıştık artık, baraj olacak, taşınma bitmeyecek ki, 8. kez taşınacakmışız gibi geliyor. Onu düşünüyorum, bu sefer bizi nereye gönderecekler."*

Yetişkinlerin şikâyet ettiği diğer bir konu ise, yeni yerleşim yerlerindeki evlerin borçlandırma usulüyle verilmesidir. Gayrimenkulleri ve arsaları kamulaştırılan vatandaşlar, yeni yerleşim yerinde ev sahibi olabilmek için başvuru yapmak zorundadırlar. Başvuru kriterlerinin adil olmadığı söylenirken, hak

etmediği halde başvuru hakkı elde edenlerden bahsedilmiştir. Ayrıca, evlerin çok pahalı olacağı, vatandaşın 20 yıl borçlandırılarak eve kavuşacağı ifade edilmiştir. Kamulaştırma parası vermek yerine vatandaşın bırakmak zorunda kaldığı ev, dükkân ve arsaya karşılık bire-bir uygulamasına göre ev, dükkân ya da arsa verilmesinin daha uygun olacağı önerilmiştir. Böylelikle, vatandaş kamulaştırma parası verildikten sonra tek başına kalmayacak, parayı nasıl kullanacağına dair tereddüt yaşamayacak ve ortaya çıkan sosyal sorunların önleneceği söylenmiştir.

> *"Beni 20 sene borçlandırıyor, ev, arazi gidecek, buna karşılık bana az miktarda para verecek. Evi de satacak, bir de çok yüksek fiyata satacak. Bize hiç para verilmemesi gerekiyordu. Ev mi aldı, karşılığında ev, dükkânsa dükkân. 1 evin varsa 1 ev, 3 evin varsa 3 ev. Ama ne yapıyorlar, 3-4 evi alıyor, karşılığında 1 ev parası. Bir de adam aldığı parayla ne yapacağını bilmiyor ki, parayla tek başına kaldı. Sonrası da ne ev var, ne para."*

iii. Yaşlı

Yusufeli'nde kamulaştırma sonrasında göç arttığı gibi, kamulaştırma parasını herhangi bir yatırıma dönüştüremeyen vatandaşların yoksullukla karşı karşıya kaldığı belirtilmiştir. Hayatı boyunca küçük meblağlarla geçimini sağlayan kişiler, yatırım için az ancak günlük yaşam için yüksek olan parayı elde edince farklı yaşam pratiklerine yönelmiştir. İlçede gazinoların her zaman bulunduğu, ancak kamulaştırma sürecinde talebin arttığı belirtilerek, bu durumun aile ve sosyal hayatta parçalanmalara yol açtığı ifade edilmektedir.

> *"Adam ilk kez o kadar parayı görünce ne yapacak? Gitti gazi-*

noya ya da araba aldı. E araba 3 yıl sonra eskidi, parayı da dışarda yedi, ailede sorunlar başladı. Eski eşine de evine de dönemiyor, aileler parçalandı burada. Şunu diyeyim, Yusufeli'nde yaşlılar önceden yoksul değilken şimdi yoksulluk içinde yaşıyorlar ve yeni yerleşim yerinde bu daha da artacak."

Kamulaştırma sonrasında alınan paraların özellikle orta yaş ve üstü erkekler için nasıl kullanacaklarını bilmediğinden dolayı risk oluşturduğu söylenmiştir. Kamulaştırma parasını herhangi bir yatırıma dönüştüremeyen, işini kaybeden yaşlı erkeklerin yeni bir yaşam kurmak için ilçeden göç etmek zorunda kaldıkları dile getirilmiştir. Bu durum, Yusufelili yaşlılar için hem sosyal sermaye kaybına hem de yoksulluk riski anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, ilçede uygulanacak sosyal politikalarda yaşlı erkeklerin ilçede yaşamlarını sürdürebilecekleri iş sahalarının oluşturulması elzemdir. Aksi takdirde, Yusufeli'nin toplumsal hafızasını taşıyan ve gençlere aktaracak olan bu kesim, yaşlılık dönemini geçim sıkıntısıyla gurbette geçirmek zorunda kalacaktır.

"50 yaşındaki adamı buradan koparamazsınız, sudan çıkmış balığa döner. Burada biriktirdiği sosyal sermayenin dışarda bir ederi yok ki."

"Baraj bittikten sonra yoklukla karşı karşıya kalacağız."

Bağ ve bahçeyle uğraşan yaşlı vatandaşlar için durum daha da belirsizdir. 79 yaşındaki bir katılımcıyla yapılan görüşmede, bağ ve bahçesinden ayrılmasının mümkün olmadığını, tüm yaşamı boyunca köyde olduğunu, köyden ayrı yaşamasının imkânsızlığını ifade etmiştir. Baraj sonrasında yaşamları değişecek vatandaşlara yönelik uygulanacak sosyal politikalarda yaşlı

kesim için de dar kapsamlı hedefleme mekanizmasıyla spesifik politikalara ihtiyaç vardır. Yaşlıların baraja olan tepkileri cinsiyete göre değerlendirildiğinde, yaşlı kadınların daha tepkili olduğu gözlemlenmiştir.

> *"Bağım, bahçem var benim. Bütün çocuklarımı burada büyüttüm, Bak şu bahçe var ya, oranın toprağını sırtımda taşıdım. Allah nasip etmesin o günü görmeye. Nereye gideyim bu yaştan sonra."*

> *"Benim boğaz manzaralı evim var, ne yapacağım yukarıda. Beni hapishaneye götürecek, yukarı taşıyarak."*

> *"Yusufeli insanının kapıya çıktığında ayağının toprağa değmesi gerek."*

Yaşlı vatandaşlarla yapılan görüşmeler, diğer görüşmelere göre duygusallık açısından ayrışmaktadır. Çocukluk, gençlik ve yetişkinlik dönemlerini, yani yaşamının bütün zaman evrelerini Yusufeli'nde bırakacağını düşünen yaşlı vatandaşlar, tüm bu sürece devlete olan sevgileri nedeniyle sessiz kaldıklarını belirtmektedirler.

> *"3 sene önce sattım ben, Sakarya'ya gittim, orada ev yaptım. Ama alışamadım, su altında kalacağını bile bile döndüm. İnsan dedesinin mezar taşını bile özlüyor. Ama devlet, devlet var olsun, biz olmasak da olur."*

> *"Bizim ayağımıza taş bağladılar, denize attılar. Burada tek bir kişi yok ki, gönül rızasıyla imza atsın. Hep içi acıyarak, gönül rızasıyla değil. Ama devlet için, 80 milyon için."*

Tema 2: Kurumsal Yönetim

a) Yerel Yönetimler

i. Belediye

Baraj yapımı sürecinden etkilenen insanların göç etmesiyle birlikte azalan nüfusun, baraj tamamlandıktan sonra azalacağına dair ciddi bir endişe bulunmaktadır. Nüfusun korunması ve arttırılması, iş sahalarının açılması, ekonomik faaliyetlerin canlandırılması ve ticaret ağının kurulabilmesi için vatandaşın belediyeden beklentileri ve talepleri vardır. Bu beklenti ve talepler, mevcut durumdaki sorunlara çözüm ve gelecek beklentileri olarak iki grupta değerlendirilebilir. Mevcut durum için katılımcılar, Yusufeli Belediyesi'nin baraj sürecinde vatandaşla birlikte hareket ettiğini, sorunlara çözüm aradığını ve iyiniyetli bir yaklaşım benimsediği ifade ederken, belediyenin DSİ ve şirket karşısında yetersiz kaldığı, bunun da belediyenin hatası olmadığını söylemiştir. Belediye başkanının Yusufeli halkının şikâyetlerini Cumhurbaşkanı'na iletmesi durumunda, sorunların çözüleceğine dair ortak bir kabul vardır.

> *"Esnaf olarak biz alışveriş merkezi şeklinde istemedik yeni dükkânları, belediye başkanımız da sağ olsun, şimdi yan yana olacağız, buradaki gibi. Yan yana dükkânlar yani."*

Vatandaşların belediyeden geleceğe dair beklentileri ise, yeni yerleşim yerinde sosyal belediyecilik uygulamalarıdır. Park alanları, bağ/ bahçe, gençler için spor sahaları, iş sağlayacak turizm, festival, tarım ve sanayi yatırımlarına liderlik edecek aktör belediye olarak sunulmuştur. İyi bir belediyecilik yapıldığı takdirde, Yusufeli'nin 21. yüzyılın ilçesi olacağına dair inançlarını ifade etmişlerdir.

> *"Olacak, iyi, güzel olacak, ama 5 yıl, 10 yıl sonra. Ama bu sürede belediye iyi belediyecilik yapacak, parkıdır, bahçesidir, onlar olacak. Bir de Yusufeli'nde iş sağlayacak sahalar olacak, buna da belediye öncü olacak".*

Cumhurbaşkanı ve belediye dışında diğer tüm aktörlerin süreci kolaylaştırmaktan ziyade zorlaştırdığına dair bir kabul söz konusudur. Sorunlarının görmezden gelindiği, Cumhurbaşkanı'na iletilmediği ve sürecin vatandaş için çekilmez hale getirildiği, kurumlara yönelik şikâyetlerin başında gelmektedir. Ancak, baraj konusunda halkın sorunlarını çözecek kurumun belediye değil, siyasi iktidar olduğu belirtilmiştir.

> *"Ankaradakiler burayı çok küçük görüyor. Baraj nasıl büyükse bizim de sorunlarımız büyük, tarım, hayvancılık bitti, kültürümüz gidiyor, Yusufelilik kayboluyor, bunlar sorun olarak görülmüyor."*

> *"Sorunu çözecek olan belediye değil, siyasi iktidar. Bakanlık çözebilir, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı."*

Görüşmelerde en fazla eleştirilen konulardan birisi olan bilgilendirme eksikliğinin belediye tarafından yapılan toplantılarla az da olsa giderildiği açıklanmıştır. Ancak ilçede uzun yıllardır süren kahvehane alışkanlığı, bilgi kirliliğini arttırmaktadır.

> *"İki yere başvuruyorsun, DSİ ve belediye. Belediye ara ara toplantılar yapıyor, ama çözüm var mı dersen, yok, hep muğlak cevaplar."*

> *"Kahve kültürü var, kahveden çok fazla bilgi çıkıyor. Bir yetkili de yok, şu doğru, bu yanlış diyecek."*

"Çarşıda konuşulan kötü senaryoların, bilgi kirliliğinin bitmesi gerek."

İlçe merkezindeki şantiye araçlarından ise belediye ve kaymakamlık sorumlu tutulmaktadır. Belediye görevlileri ise barajdan dolayı yatırım yapamadıklarından, hizmet verildiğinde ise halk tarafından israf olarak değerlendirilmesinden dolayı sıkıntı yaşamaktadır. Kaldırım, park çalışmaları yapıldığında ilçe taşınacağı için bu tür hizmetler gereksiz görülmektedir.

"Bu tür projelerde şantiye araçları ilçe merkezine giremez. Ama kimse ses çıkarmıyor, öyle hızlı giriyorlar ki. Belediye de kaymakam da bir şey demiyor. Bence onların da gücü yetmiyor."

"Belediye park yapmaz mı, kaldırım yapmaz mı, yaptığımızda vatandaş diyor ki 'devletin parası, yazık değil mi' deniliyor."

ii. STK ve Sendika

Sivil toplum kuruluşları ve sendika temsilcileriyle yapılan odak grup görüşmelerinde diğer kategorilerde ortaya çıkan ortak sorunlar dile getirilmiştir. Bu ortak sorunların yanı sıra her bir katılımcı temsil ettiği STK ve sendikayı ilgilendiren sorunları da söylemiştir. Diyanet-Sen işyeri temsilcisi camilerin kamulaştırılması sonrasında elde edilen finansın köylerde yapılacak camiler için kullanılması gerekliliğini ifade ederken, Türkiye'nin birçok köyünde yaşanan yaz mevsiminde imam ihtiyacı da belirtilmiştir. Kur'an kursları için çocukların ilçeye gelmek zorunda kalması, yeni yerleşim yerinde bu konuda neler yapılacağına dair herhangi bir açıklama yapılmaması da sorun oluşturmaktadır.

"Camilerimizden Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne ait olanlar

için alınan kamulaştırma paraları köylerde yapılacak camiler için kullanılmalı."

Eğitimle ilgili sorun ise, barajın tetiklediği göç sonrasında öğrenci sayısındaki azalma şeklinde dile getirilmiştir. Öğrenci sayısının azalması, öğretmen sayısını doğrudan etkilediği için ilçede eğitim kalitesinin düşme riski her geçen gün artmaktadır. Diğer görüşmelerde ortaya çıkan nüfusun azalması sorunu, eğitim açısından öğrenci sayısındaki azalış, öğretmenlerin ilçeyi tercih etmeyişi ve son aşamada eğitim niteliğinin olumsuz etkilenmesi olarak somutlaşmıştır.

"Öğrenci sayısında azalma meydana geldi. Bir okulumuzda 280 öğrenci vardı, bugün 100'e kadar düştü. Halit Paşa Okulunda sınıflardaki öğrenci sayısı 40-50 civarında oldu. Barajda çalışan işçilerin çocukları başlıyor, bir yıl sonra gidiyorlar. Barajdan dolayı benim bildiğim 10-15 ev geri dönerek barajda çalışmaya başladı. Baraj bitince bunlar yeniden geri dönecek mi? Bilmiyoruz. Geri dönerlerse nüfusa etkisi olacak ve okul sayısı, öğretmen sayısı ve kamu görevlisi sayısı azalacak. Buna tedbir alınmalıdır."

"Öğrenciler arasında göç yüzünden sosyal etkileşim olmuyor. Bazı köylerden 1-2 kişi geliyor. Oyun oynayacağı, kavga edeceği kimse yok. Köyde kalanlar gidemedikleri için zorunlu kalıyor. Köyde kalanları devletin himaye etmesi gerekiyor. Okul mevcudu az ise sözünüzün değeri azalıyor. Yetkililer az mevcudu olanların taleplerini dikkate almıyor."

İlçe sakinleri tarafından da dile getirilen hava kirliliği ve buna bağlı ortaya çıkan hastalıklar, sağlık sendikası temsilcisinin de şikâyet ettiği konulardandır. Nüfusun azalması sonucunda il-

çede yeterli sağlık görevlisi olmadığı gibi, mevcut durumdaki sağlık personeli de ev bulma sorunu yaşamaktadır. Ayrıca yeni yerleşim yerinde yapılacak olan hastane kapasitesinin 50 yataklı şeklinde planlanması gerekliliği ifade edilmiştir. Aksi takdirde, ilçede sağlık hizmetlerinin niteliğindeki düşüşün artarak devam edeceği tahmininde bulunulmuştur.

> *"Sağlık açısından ilçemizde uzman doktor problemi var. Çok sık iş kazaları yaşanıyor ama cerrah yok. Kadın doğum uzmanı geldi ama anestezi uzmanı yok, bu nedenle doğumlar başka şehirlerde. Toz toprak içindeyiz. Bu nedenle alerjik hastalıklarda artış var. Cilt hastalıkları ve KOAH gibi hastalıklarda artış var. Nüfusa göre doktor atamaları yapıldığı için yeterli doktorumuz yok. Gelecek personellere yer bulunamadığı için sağlık hizmetlerinde aksamalar yaşanıyor. Yukarıda yapılacak yeni hastane 25 yataklı olarak düşünülüyor. 50 yataklı olması daha iyi olur. Hastane yapılırken bizlerin de düşünceleri alınmalıdır."*

b) Merkezi Yönetim

Merkezi yönetimin sunduğu hizmetlere dair en fazla dile getirilen sorun vatandaşın bilgilendirilmemesidir. Zaman zaman belediye yetkililerinin bilgilendirme için toplantılar yapması haricinde vatandaşlar bir muhatap bulamamaktadırlar. Bu durum, belirsizliği arttırdığı gibi devlet kurumlarına olan güveni de olumsuz etkilemektedir. Bilgilendirmenin yapılmaması, vatandaşın hem mevcut durum hem de gelecek adına endişelenmesine yol açmaktadır. İletişim ofisinin kurulması, yetkili bir komisyonun ilçede bulunması ve bu komisyonun vatandaşı muhatap alması talep edilmektedir. Ayrıca kurumların çalışma

prensibi olarak insan odaklı olması gerektiği, özellikle de Yusufeli'ndeki durum göz önüne alındığında buraya pozitif ayrımcılık beklendiği ifade edilmiştir.

> *"Kurumların çalışırken insan odaklı olması gerekiyor, hele de burada. Biz pozitif ayrımcılık bekliyoruz."*

> *"Arkadaşlık bağlarımız kopacak, çocukluk anılarımız kaybolacak, o yüzden bizim hassasiyetlerimizi dinlemeleri gerekiyor."*

Vatandaşların yönetimle ilgili sorunlarının başında anlayış gelmektedir. Ankara'daki bürokratların Yusufeli ilçesini ve insanını tanımadığını, Ankara'da masa başında verilen kararların ilçenin sosyal, ekonomik ve kültürel değerleriyle uyuşmadığını söylemişlerdir.

> *"Onların hayatları fil dişi kulelerinde tabi."*

> *"Ankara'da proje çiziyor, geliyor burada uygulamaya çalışıyor. Sormuyor, bu proje uygun mu değil mi?*

i. Devlet Su İşleri

Yapılan birebir ve odak grup görüşmelerinde, kamu kurumu olarak en fazla gündeme gelen kurum Devlet Su İşleri (DSİ) olmuştur. Kamulaştırmada alıcı konumundaki aktör DSİ, vatandaşların gözünde devleti temsil etmektedir. Kurum temsilcilerinin vatandaşlara eşit ve adil davranmadığı, kişiye göre muamele ettiği, Yusufeli'nde bu durumun yalnızca devlete değil, kendi aralarında da güvensizliğe yol açtığından şikâyet edilmiştir. Ancak DSİ ile yapılan görüşmelerde, kamulaştırma sürecinde Yusufeli sakinlerinin beklentisinin çok fazla olmasın-

dan dolayı yüksek kamulaştırma bedelleri talep edildiği, bu bedellerin karşılanması durumunda devletin mali açıdan zarara uğrayacağı söylenmiştir. Değerlemenin, parsel yüzölçümü, konumu, taşınmazın biçimi ve zeminin fiziksel yapısı, yol, cadde ve sokak genişliği, taşınmaz üzerindeki hak ve yükümlülükler, vb. kriterler dikkate alınarak yapıldığı, sübjektif değerlendirmenin mümkün olmadığı vurgulanmıştır. Bu noktada, DSİ ve vatandaş arasında süreci kontrol edecek ve iki tarafı karşı karşıya getirmeyecek üçüncü bir aktöre ihtiyaç bulunduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca DSİ'nin görevi itibariyle teknik yaklaşımı benimsediği, sosyal ve insani boyutunun ikinci planda tutulması da süreci zorlaştırmaktadır. Sosyal boyutu önceleyen bir birim yapılanması, DSİ'yi yalnızca kamulaştırmada mücadele edilecek bir kurum olmaktan kurtaracaktır.

> *"Devletimiz bize güveniyor, biz de devletimize güvenmek istiyoruz, ama güvenemiyoruz. Bakın, bir daha söyleyeyim, güvenemiyoruz. Devlet, herkese eşit mesafede olmak zorunda. Birine farklı fiyat, diğerine farklı, olmaz böyle. Kendi aramızda da sıkıntı oluyor bu."*

Kamulaştırmanın tüm aşamalarında, vatandaş ve DSİ masadaki iki aktörü temsil etmektedir. Yusufeli sakinleri çocukluklarını, yaşamlarını, anılarını su altında bırakacak olması, yaşam yerlerine veda etmeleri, gelecekteki belirsizlik, vb. nedenlerle halihazırda zor bir psikolojik süreç yaşarken, devletin vatandaşlara merhametli ve koruyucu olması beklenmektedir. Ancak yapılan görüşmelerde, DSİ ve vatandaş arasında sorunlar yaşandığı görülmüştür. Bu durum, devlet ve millet arasındaki bağın zayıflamasına, güvenin azalmasına sebep olacağı gibi,

yeni yerleşim yerindeki hayatın kabulünü de zorlaştıracaktır. Ayrıca mahkeme sürecinde vatandaşın yardım ve bilgi alabileceği hukuk danışmanlığı hizmeti veren bir platform bulunmamaktadır. Bu durum, ilçede avukatlara önemli bir iş potansiyeli sağlarken, aynı zamanda avukat ve vatandaşlar arasında da sorunlara yol açmaktadır.

> *"Biz gidiyoruz, elimiz bağlı, devlet var yani karşımızda. Bize, bizim ne dediğimize bakmıyorlar ki, çünkü bir önemi yok, DSİ'nin baktığı 'aldın mı paranı, yeter' anlayışı."*

> *"Benim arsam vardı, ormana yazmışlar, mahkeme falan olmuş, benim haberim yok. Şimdi gitsem, paranın yarısını da avukata vereceğim."*

Birebir ve odak grup görüşmelerinde ortak şikâyet konularından birisi de, DSİ ile görüşmek için vatandaşın Artvin'e gitmek zorunda kalmasıdır. Türkiye'nin en büyük projesi olmasına rağmen DSİ'nin bu süreçte Yusufeli'nde aktif çalışan bir şubesinin olmaması ve vatandaşın görüşmek için Artvin'e gitmesi, vatandaşların DSİ karşısında elini zayıflattığı gibi kendilerini değersiz hissetmelerine de yol açmaktadır. DSİ'nin ilçede bir ofisi olmasına rağmen ofis vatandaşların beklentilerini karşılamaktan uzaktır. DSİ çalışanları, tüm belge ve gerekli dosyaların arşivde olmasından dolayı süreci Artvin'den yönetmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumda, ilçe sakinlerinin kamulaştırma işlemleri için Artvin'e ulaşımını sağlayacak bir servisin olması sorunu ortadan kaldıracaktır. Bu şekilde, kamulaştırma sürecini emlakçıya gitme gibi değerlendirmeler de yapılmayacak, ayrıca Yusufeli-Artvin mesafesi dikkate alın-

dığında önemli bir sosyal politika uygulaması gerçekleşecektir. Ayrıca, 5 yıldır devam eden yapım sürecinde, Yusufeli'nde mutlaka baraj koordinasyon sistemi kurulması gerekliliği ifade edilmiştir.

> *"87 bin lira nedir ya, neye göre veriyorsun bu parayı? Herkese farklı muamele, bir de rencide ediliyoruz, buradan kalkıp ta Artvin'e gidiyoruz. Neden DSİ'nin burada bir şubesi yok. Gidiyoruz, görüşemiyoruz, diyelim ki görüştük, bizim sıkıntılarımız onlar için önemli değil."*

Kamulaştırma sürecinin çok hızlı ve düzensiz olduğundan yakınıldığı gibi, denetimsizlik ve kontrolsüzlükten dolayı vatandaşın mağdur olduğu ifade edilmiştir. Bu denetimsizliğin israfa yol açtığı, baraj yapımının bir süredir yavaşladığı söylentileri yayılmıştır. Barajın devlet imkânlarıyla yapılmasının zorlaştığı, tamamlanmama endişesini taşıdıkları dile getirilmiştir. Türkiye'nin en büyük projesinin akamete uğraması ve yarım kalması, yalnızca Yusufeli için değil Türkiye için de ciddi bir prestij kaybıdır. Özellikle devletin ilçenin geleceği ile ilgili bir eylem planı sunmaması, vatandaşların endişelerini arttırmaktadır.

> *"Acele kamulaştırma yapılıyor, devletin imkânlarıyla artık barajın yapılamadığı söyleniyor. Çok israf var, çok harcama var, bu Türkiye'nin en büyük projesi. Diğer bütün ıvır zıvır yatırımları bırakıp, bu barajın bitmesi için tüm kaynaklar buraya gelmeli. Bitmeli bu baraj, ama diyorlar ki şirkette de para kalmamış."*

> *"Devletin eylem planı olmalı, var mı, belki var, ama biz görmedik. Ya bu baraj ülkenin en büyük yatırımı, bu ilçeye ne olacak,*

bu halka ne olacak, eylem planı olmaz mı devletin?"

Barajın tamamlanmasını devletin büyüklüğünü göstermesi açısından oldukça önemli bulan Yusufeli halkı, bunun bir prestij meselesi olduğunu iddia etmektedir.

"Baraj, viyadük, tünel, yollar, devlet çok büyük yatırımlar yapıyor buraya, coğrafyayı yırtarak büyük yatırım yapıyor.

DSİ'nin tüm süreçte tek söz sahibi olduğu ve vatandaşın yaşadığı sorunların çözümünde yetersiz kaldığı, kontrol ve denetimin başka bir aktör tarafından yapılması gerektiği sıklıkla ifade edilen taleplerden olmuştur. Bu kapsamda, her bakımdan yetkili bir komisyonun baraj bitimi ve sonrasında ilçede yapılanması, vatandaşın bilgi, talep ve şikâyetlerini iletecek bir kurulun olması istenmektedir. Bu kurul, vatandaşın kendini güçlü hissetmesini sağlayacağı gibi devlete olan güvenini de pekiştirecektir. Şirket ve DSİ karşısında vatandaşın kendini güçsüz ve çaresiz hissetmemesi için devleti temsil eden ve her iki aktör üzerinde de yaptırım gücü olan bir kurumsal yapının oluşturulması önerilmiştir.

"Bir iletişim, koordinasyon merkezine ihtiyacımız var. Ama ilçede olmalı. DSİ karşısında güçsüzüz, devlet var yani karşımızda. Ama biz devletimizin şefkatini görmek istiyoruz. Burada olsa bir merkez, sorun olduğunda gideriz, DSİ de, şirket de, hepsi denetlenir."

"Bizim ihtiyacımız yetkililer bize 'şu tarihte bitecek" diyecek. Onun için de hem şirketi hem de DSİ'yi denetleyecek. Para harcanıyor boşuna, devletin parası bu."

Kamulaştırmada bilirkişi heyetinin ilçenin ekonomik ve coğrafi özelliklerini bilmeyen kişilerden oluşması, vatandaşın mağduriyet algısını güçlendirmektedir. Erzurum örneği verilerek Erzurum'dan gelen bilirkişi heyetinin Yusufeli'nin coğrafi şartlarına göre değil, Erzurum'a göre karar verdiği belirtilerek bilirkişinin Yusufeli'yi bilen ve tanıyan kişilerden oluşması önerilmiştir. Ancak bu durum, sübjektif değerlendirmelere de yol açabilir. Sorunların önlenmesi için bilirkişinin kısa aralıklarla değişkenlik göstermemesi, bilgili ve deneyimli olması ve belirlenen kriterlere göre değerlemeyi yapması önerilebilir. Ayrıca, arazi değerlemesinde kültürel ve coğrafi özelliklerin göz ardı edilmeyerek kamulaştırma sürecinin devam ettirilmesi gerekmektedir.

> *"Çoğumuz hayvancılıkla, bağ-bahçeyle geçiniyoruz. Bilirkişiler Yusufeli'nden oluşmuyor ki, Erzurum'dan geliyor. Erzurum'dan gelen Erzurum'a göre fiyat biçiyor, yahu bizde arazi az zaten, ama verim fazla. Bilirkişi Yusufeli'den olmalı. En çok yer zaten 1 dönüm, e 8 kardeş, hiçbir şey kalmıyor ki. Bilirkişi Artvin, Rize ve Trabzon'dan oluşmalı, çünkü bu yerler birbirine benzer."*

ii. Tapu

Tapu işlemlerinde hak sahipliği konusunda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Ev, dükkân, bağ ve bahçe mülklerinde farklı mağduriyetlerle karşılaşılmaktadır. Yıllarca aynı dükkânda kiracı olarak ticari faaliyet gerçekleştiren, dükkâna masraf yapan kişilerin kamulaştırmada hak sahipliği bulunmamaktadır. Yeni yerleşim yerinde bekâr olanlara ev ve dükkân başvuru hakkı verilmemektedir. Bazı durumlarda başvuru hakkı, 20 gün gibi kısa süre aralıklarından dolayı askıya alınmaktadır. Bunun yanı sıra, yıllarca

Yusufeli'nde yaşamamış ama ilçede mülkü olanlar kamulaştırmada hak sahibi olurken, ilçede uzun yıllar yaşayan kişiler hiçbir hak talebinde bulunamamaktadır. Başvuru kriterlerinin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği sık sık dile getirilmiştir.

> *"20 günle, 40 günle başvuru yapamayan arkadaşlar var. Bekâr, evlenmemiş, evli olma şartı var, bu adam ne yapsın, evlenmemiş, şimdi bu adam başvuramıyor, bekâr olmak suç mu yani?"*

Yapılan konutların yetersiz olduğu, konut sayısının 5.000-10.000 arasında olması gerektiği, ancak bu şekilde insanların mağduriyetinin azalacağı ifade edilmiştir. Yeni yerleşim yerinde inşa edilecek olan 3.600 konutun yetersiz olacağı gibi, bu nüfusun ekonomik ve ticari ağ oluşturamayacağı, barajdan sonra Yusufeli'nin insansız kalacağı endişesi bulunmaktadır. Konut sayısının 10.000 olması durumunda, ekonomik üretime ihtiyaç duyulacağı, iş sahalarının açılacağı, nüfusla birlikte ekonominin de canlanacağı öngörülmektedir. Aksi takdirde, yeni yerleşim alanı ilçe olmaktan ziyade Yusufeli merkezini temsil eden köy görünümünde kalacaktır.

> *"Konut sayısı 5.000-10.000 olmalı, ancak böyle nüfusu korursunuz. Nüfus olmazsa ekonomi de olmaz, orası da boş kalır. Benim korkum, yukarının barajdan sonra boş kalması."*

iii. Orman ve Tarım

Yusufeli, yüksek rakımda ormanları başlayan, arazisi dik ve yamaç özelliği taşıyan bir coğrafyaya sahiptir. Kamulaştırma sürecinde arazilerin bu yapısı, kamulaştırma miktarının vatandaşın beklentisinden az belirlenmesine sebep olduğu gibi,

arsasında bir çam ağacının bulunması kişi mülkiyetinde olan arazinin orman arazisi olarak kaydedilmesine yol açmıştır. 79 yaşındaki köy sakiniyle yapılan görüşmede, kendine ait arsanın orman arazisi şeklinde kayıt altına alındığını söylemiştir. Bu kayıttan kamulaştırma sürecinde haberi olduğu, ne yapacağını ve nasıl düzeltmesi gerektiğini bilmediği, hiçbir bilgilendirmenin yapılmadığı ifade edilmiştir. Üstelik bu şekildeki mağduriyetler karşısında hukuki bir yardım ve rehberlik hizmeti de mevcut değildir.

> *"Benim kardeşimle ortak arazim vardı, memurlar bana 50 yazmış, kardeşime 450. O kamulaştırmadan 40 bin aldı, ben 4 bin aldım, çünkü benim 400 metrekareyi orman arazisi diye yazmışlar. Şimdi bir şey yapılabilir mi, bilmiyorum, nereye gideceğim, kimden arayacağım hakkımı?"*

Bu mağduriyet orman müdürlüğünde çalışan katılımcılar tarafından da dile getirilmiştir. Yüksek miktarda orman arazisi şeklinde kayıt yapıldığı, bunların bir kısmının kişiye ait olduğu, ancak orman arazisi şeklinde kaydedildiği dile getirilmiştir. Çözüm olarak, yeni yerleşim yerinde insanların ihtiyaç duyduğu bağ ve bahçe alanlarının bir kereye mahsus olmak üzere orman arazisinden karşılanması önerilmiştir.

> *"Çok fazla miktarda orman arazisi var. O andaki şartlardan dolayı, devlete yazılmış ve orman arazisi diye geçmiş. Ne yapılabilir? Yeni yerleşim yerinde insanlara bahçe olarak tahsis edilebilir bir bölümü. Nasıl olur, hangi kriterlere göre verilir, o tabi konuşulmalı."*

Tarımla ilgili hem vatandaş hem de yöneticilerle yapılan görüş-

melerde mevcut durumda ciddi sorunlar olduğu, önlem alınmadığı takdirde ise bu sorunların gelecekte kronikleşeceği endişesi ifade edilmiştir. Hava kirliliğinden dolayı tarımsal üretim olumsuz etkilenirken, gelecekte, yeni yerleşim yerinde tarımsal üretimin nasıl yapılacağına dair somut bir proje hazırlanmamıştır. Yusufeli'nde toprağın 3 ürün hasadı yapılacak kadar verimli, iklimin ise elverişli olduğu dikkate alındığında, mevcut tarım potansiyelinin mutlaka yeni yerleşim yerine aktarılması gerekmektedir. Bunun için, ilçede mikro kredi, teşvik, destek mekanizmalarıyla birlikte orta ve uzun vadede tarım odaklı kırsal kalkınma projelerine ihtiyaç vardır.

> *"Tarım bitmek üzere, 14.000 dönüm tarım arazisi sular altına kalacak. Yukarı çıktığımızda tarım olmazsa, burada kimse kalmaz. Burada 3 ürün alırız aynı topraktan, aynı zamanda, ama tozdan topraktan o kalmadı. Ama tarımın devam etmesini istiyorsak, tarım projeleri hazırlanmalı."*

> *"Bağı bostanı olan vardı, zeytinle geçimini sağlayanlar vardı, zeytinlik su altında kaldı, pirinç de öyle. Bizim bir bahçemiz vardı, bize yetiyordu, şimdi ekiyoruz ama olmuyor, hava kirli o yüzden."*

iv. Eğitim

Katılımcılar, refah hizmeti olarak sunulan ve her bireyin hakkı olan eğitim hizmetlerini, nitelik açısından ziyade baraj yapımındaki süreçle ilgisini kurarak değerlendirmişlerdir. Çocukların hangi okula gideceği, seneye barajdan dolayı okula devam edip edemeyeceği, başka bir okula geçiş yapma olasılığı, okul değiştirmek zorunluluğu veya başka bir okula başlama gibi so-

runlar yaşanmaktadır. Ayrıca, eğitim hizmetlerinde ilçeye atanan öğretmenlerin kiralık ev olmadığı için barınma sorunu yaşaması, bu sorunun ilçeye gelen tüm memurların ve yeni yaşam kurmak isteyen herkesin ortak sorunu olduğu ifade edilmiştir.

> *"Adamın çocuğu var, 6. sınıfa başlayacak. Nereye yazdırayım diye düşünüyor. Niye düşünüyor? Çünkü çocuğu yazdırdı, baraj oldu, seneye çocuk okul değiştirecek, bari başka bir ilçeye yazdırayım diyor, ama okul uzak. Uzağa gitmesin, burada okusun dese, bu sefer de okul bu yıl kapanacak, yok bir dahaki yıl kapanacak lafı. Yani, hep belirsizlik."*

> *"Vatandaş evin badanasını yaptırmaz mı, mutfak dolabı yaptırmaz mı, sıva yapmıyor. Baraj yapılacak diye, okulu düşünene kadar en küçük şeylerde bile kararsız, bekliyor."*

Yusufeli'nde eğitim hizmetleri, ilçenin sahip olduğu beşeri sermaye kullanılarak yürütülebilir. Bu bağlamda, Yusufeli'nde yaşamak isteyen Yusufelili gençlere ilçede "sözleşmeli öğretmenlik" alımlarında öncelik verilmesi, doğal afet yaşanan yerlerde uygulanan acil eylem programlarında olduğu gibi Yusufeli'nin de bu kapsamda değerlendirilerek kamu hizmetlerinin sunulması önerilmektedir. Kadın katılımcılar, Yusufeli gençlerinin kamu hizmetlerinde çalışması için talepte bulunmaktadırlar.

> *"Bizim gençlerimiz var, böyle yetişmiş, üniversite mezunu gençlerimiz var. Bunların değerlendirilmesi gerek, bizim ilçemize hizmet etmeleri için önlerinin açılması gerek."*

Köy nüfusunun barajla birlikte giderek azaldığı, barajdan sonra ise birçok köyün boşalacağı ifade edilirken, köylerde yaşamın

biteceğinin işaretinin ise köy okullarının kapanması örnek verilerek açıklanmıştır.

> *"Önümüzdeki senelerde buralarda çok insan olmayacak, çok fazla maden ocağı açılacak. Doğduğum köyde 3 köy ilkokulu vardı, 3'ü de kapandı. 1.500 kişilik köyler, 200-300 kişiye düştü. Barajdan sonra kimse kalmaz."*

v. Güvenlik

Yusufeli sakinleriyle yapılan görüşmede, meslek, cinsiyet ve yaş özelliklerinden bağımsız olarak, her vatandaş ilçenin güvenilir, suç oranının oldukça düşük ve Türkiye'de kabul gören 'Yusufelilik' kimliğinden dolayı huzurlu bir ilçe olduğuna dair ortak görüş bildirmişlerdir. Ancak baraj yapımının başlamasıyla birlikte ilçeye çok fazla yabancının gelmesi ve istimlak sonrasında elde edilen paranın yanlış kullanımı, eğlence hayatına olan talebi arttırmıştır. Güvenlik açısından en fazla eleştirilen konulardan birisi ilçedeki gazinolardır.

> *"Eskisi gibi güvenli değil, hiç sorun olmayan yerlerde sorunlar var, dışarı çıkardık istediğimiz saatte, şimdi biraz zor."*

> *"Bizde kepenk kapatma olayı yoktu, yukarı çıktığımızda eski güvenilir durum olmayacak."*

Güvenlikle ilgili diğer bir sorun ise, ilçe merkezinden şantiye arabalarının kontrolsüz ve hızlı bir şekilde geçmeleridir. Sigorta şirketi çalışanıyla yapılan bir görüşmede, baraj yapımından dolayı sigortalanan araç sayısının artacağı beklenmesine rağmen çok az sigorta yapıldığı söylenmiştir. Ancak hasar oranı-

nın arttığını belirtilerek, gerekçe olarak da araba kullananların dikkatsiz ve özensiz olması sunulmuştur. İlçede trafik güvenliği ile ilgili ciddi bir sorunun olduğu araştırmacılar tarafından da gözlemlenmiştir.

> *"Baraj arabalarına yaptığımız sigorta sayısı az, ama hasar oranı çok arttı. Neden, çünkü 'nasıl olsa baraj arabası' diye dikkat etmiyor, ilçeye bir girişleri var, 60'la ilçe merkezine kamyon girer mi? Giriyor."*

vi. Sağlık

İlçede devlet hastanesi olmasına rağmen, eskisine oranla etkinliğinin ve hizmet kalitesinin düştüğü ifade edilmiştir. Bu düşüşün sebebi olarak baraj yapım sürecinin insanları göçe zorlaması ve ilçede nüfusun azalması, ilçede sosyal yaşamın olumsuz etkilenmesinden dolayı atanan sağlık görevlilerinin ilçede kalmayarak kısa sürede tayin istemesi gösterilmiştir. Baraj yapımından dolayı ilçede artan hava kirliliği, solunum yolu hastalıkları, dinamit patlamasının yol açtığı hastalıklar artarken, kriz ve afet dönemlerinde olduğu gibi hizmet vermesi gereken Yusufeli'ndeki hastanenin giderek etkinliği ve kalitesi düşmektedir. Sağlık hizmetlerinden faydalanmak için Erzurum'a ya da Artvin'e gitmek zorunda kalan ilçe halkı, mağduriyetlerle karşılaşmaktadır. Katılımcılardan birisi babasının Yusufeli-Artvin-Erzurum arasındaki gereksiz sevk zincirinden dolayı felç olduğunu, ilçe hastanesinde anestezi uzmanı olmadığı için bebek doğumlarının bile yapılamadığını ifade etmiştir.

> *"7.000 nüfusumuz var ilçe merkezinde, köylerle birlikte 15.000 insan var. Ama doktor kadromuz yok. Kadın doğum*

uzmanı gönderiyor devlet buraya, anestezi uzmanı yok, e anestezi uzmanı olmadan nasıl doğum yaptıracak doktor? Bu ilçede önceden birçok ameliyat yapılırdı, şimdi yok. Beni 1,5 saat uzaklıkta Artvin'e gönderiyor, Artvin'den de 3,5-4 saatlik yola, Erzurum'a. E önce Erzurum'a sevk et öyleyse, 'yok olmaz, kural böyle', benim babam felç oldu bu sevk yolunda geçirdiğimiz 5 saatten dolayı."

"Barajı unuttuk, sağlığımızın derdine düştük. Dinamitler patlıyor, hepimiz hasta olduk. Bir de sorun bakalım, hayvanlarımız ne durumda. Onlar da bu tozdan, topraktan, dinamitlerden hasta oldu. Yani ilçede her canlı barajdan dolayı hasta."

vii. Turizm

Yusufeli'nin doğal güzelliği önemli bir turizm potansiyeli taşımaktadır. Mevcut halinin korunması durumunda ilçenin turizm merkezi olacağı ifade edilirken, barajla birlikte bu fırsatın kaçırıldığı söylenmiştir. Yeni Yusufeli'nde turizm sektörünün canlandırılması gerektiği, bunun için gelenekselleşen festivallerin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımı yapılarak bilinirliğinin ve kapsam alanının genişlemesi önerilmektedir. Kano ve raftingle birlikte su sporlarına yatırım yapılarak ilçenin spor turizminde merkez olması beklenmektedir.

"Şimdiki hali turizm için daha iyi, yukarı çıkınca bu nehri bulacak mıyız? Yukarısı turizmle beslenmezse burada kimseyi tutamazsınız. Burada festivallerimiz var. Onlar devam etmeli. Kano ve rafting olmalı, bunlara yeni sporlar da eklenmeli."

Yabancıların ilçeye gelmesi açısından oldukça önemli olan İşhan Kilisesi'nin yakın zamanda ibadete açılacağını ifade eden bir katılımcı, kilisenin su altında kalacak köyde olmamasına

rağmen ulaşım açısından barajdan etkileneceğini söylemiştir. Bu bağlamda, manevi turizm açısından önemli bir durak olan kiliseyi ziyaret edecekler için ulaşım yollarının en kısa sürede normale dönmesi gerekmektedir.

> *"Turizm Bakanlığı, İşhan Kilisesi'ni ibadete açacak yakında. Köy barajdan doğrudan etkilenmiyor belki, ama yol ağından etkileniyor. Yollarda araçlar şantiye arabalarından dolayı saatlerce bekliyor, bunun düzeltilmesi lazım."*

a) Siyasi Aktörler

i. Siyasi Partiler

Çalışma kapsamında ilçede AK Parti, MHP ve CHP olmak üzere toplam 11 siyasi parti temsilcisi ile görüşülmüştür. Yapılan görüşmelerde ilçede ciddi bir siyasi kutuplaşmanın olmadığı, ortak paydanın ilçenin ve ilçe sakinlerinin barajdan dolayı yaşadığı olumsuzlukları en aza indirmek olduğu gözlemlenmiştir. İlçe merkezi ve köy sakinleriyle gerçekleştirilen görüşmelerde de siyasi çatışmalardan daha çok ilçenin siyasi açıdan yalnız bırakılışına sitem edilmiştir. İlçenin muhafazakâr yapısı, yönetimin sağ partilerde olmasında belirleyici iken, son seçimde CHP'nin küçük bir oy farkıyla kaybetmesindeki sebep seçmenin ideoloji değiştirmesi değildir. CHP oylarının yükselişindeki başlıca sebep olarak, Yusufeli sakinlerinin barajdan dolayı hükümete olan kırgınlıklarıdır. CHP oylarındaki artış, viyadük bölgesinden CHP'ye giden oylar örnek gösterilerek gerekçelendirilmiştir.

> *"Hükümeti sorumlu tutuyorum, asıl sorumlu hükümet. 2019'da bitecek dendi, bitmedi. Ne zaman bitecek, onu da söylemiyor hükümet. Bakın CHP burada 300 oy alırdı, son*

seçimde 3500 oy aldı, neden? İnsanlar kırgın hükümete çünkü, yoksa CHP bu oyu Yusufeli'nde alamaz, mümkün değil."

"Viyadüğün yapılacağı bölgede ilk seçimde 50 fark yedik. Bakan geldi, viyadükle ilgili açıklama yaptı, bu sefere ikinci seçimde 38 fark yedik. Yani, insanlar tepki olarak CHP'ye oy verdi."

Baraj yapım süresinin uzaması, vatandaşların şikâyetlerinin dikkate alınmamasının sebebi olarak, Yusufeli'nin siyasi temsilinin zayıf olması gösterilmektedir. Yusufeli halkının sorunlarını sahiplenmemesinin sorunların derinleşmesine yol açtığı düşünülmektedir. Milletvekilleri de dahil olmak üzere, siyasetçilere ulaşılsa dahi bir çözüm üretilmediğinden şikâyet edilmektedir.

"Buranın sahibi yok, o yüzden uzuyor, milletvekilleri, Cumhurbaşkanı danışmanı, var siyasetçiler, ama sorunları görmüyorlar ya da görüyorlar, ama çözüm bulmuyorlar. Olan bize oluyor."

ii. Cumhurbaşkanı

Vatandaşlarla yapılan görüşmelerde sorunlarını çözecek adres olarak Cumhurbaşkanı gösterilmektedir. Cumhurbaşkanı dışında bakan, milletvekili veya herhangi siyasi bir aktöre ulaşılsa dahi çözüm bulunacağına inanmamaktadırlar. Cumhurbaşkanı ile görüşerek taleplerini doğrudan iletmek istemektedirler.

"Bu işin buraya gelmesinde sorumlu siyasiler. Bakın bu işi bir tek Cumhurbaşkanımız çözer."

"Diyelim ulaştık milletvekillerine, ulaşsak da herhangi bir çözüm yok ki."

"Şu an yine yaparsa devlet yapar, Cumhurbaşkanı yapar. Di-

ğerlerinin çözüm kapasitesi yok. Eğer onlara kalırsa sadece Yusufeli'nin değil, ülkenin vay haline."

"Cumhurbaşkanımıza ulaştırdığımız her şey çözülüyor."

"Bizi bir toplasın Cumhurbaşkanı, devlete yük de olmayalım, biz kendi araba paramızla gidelim, bizi dinlesin Cumhurbaşkanımız, tek isteğimiz bu."

Yapılan görüşmelerde ortak nokta, mevcut tüm ekonomik ve sosyal sorunlara rağmen Yusufeli halkının devlete olan güveni ve sadakatidir. Vatandaş tepki gösterdiğinde siyasilerin ve görevlilerin, Cumhurbaşkanı'na Yusufelileri yanlış tanıtmasından endişe duymaktadırlar. Vatandaşların tepkisi baraja değil, ortaya çıkan sorunlara kalıcı bir çözüm üretilememesine yöneliktir.

"Her şeye rağmen Yusufeli devlete bir şey demez. Milliyetçilik vardır burada. Devletimiz için bir Yusufeli gitmiş, biz zarar görmüşüz, ne olacak, hiçbir şey olmaz. Yeter ki devletimiz iyi olsun."

"Vatandaşa rağmen yapılıyor. Bir şey söylediğimizde hemen 'vatan haini' deniliyor bize. Bizi Cumhurbaşkanı'na yanlış tanıtıyorlar. Cumhurbaşkanımızı seviyoruz, bizi kötü bilmesin. Devlet için canımız feda, ama burada devlete rağmen yapılan şeyler var."

2.6 Değerlendirme

Yusufeli yarım yüzyılı aşkın bir süredir barajla birlikte anılmaktadır. Sahip olduğu potansiyel ve sağlayacağı elektrik enerjisinin ülkeye olan yüksek ekonomik faydasına rağmen, ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık Yusufeli Barajı'nın

yapım aşamasını 2000'li yıllara ertelemiştir. İhale süreçlerinin tamamlanmasının akabinde 2013 yılında temeli atılan barajın, Türkiye'nin birinci, dünyanın ise en yüksek üçüncü barajı olması planlanmaktadır. Barajın ilçe merkezi ve 3 köyü tamamen su altında bırakması, su altında kalmasa dahi baraj inşaatından kısmen etkilenen köyler ve yaşam pratiklerindeki değişim, barajın Yusufeli'ndeki sosyal ve ekonomik etkilerinin araştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Tarihlerinde 7. kez ilçe merkezinin taşınacağı, ilçeye olan bağlılıkları ve barajın sahip olduğu ekonomik potansiyel dikkate alındığında, ilçe halkının barajdan ekonomik ve sosyal fayda beklentisi rasyoneldir.

2018 yılında tamamlanacağı öngörülmesine rağmen, hali hazırda yapımı devam eden Yusufeli Barajı'nın ilçe halkının sosyal ve ekonomik yaşamını nasıl etkilediği, sorunların tespiti ve yeni yerleşim yerinden beklentilerinin tespit edilmesi amacıyla yürütülen çalışmanın merkezinde Yusufeli sakinleri yer almaktadır. Barajın ekonomik ve sosyal maliyetini yüklenen, baraj sonrasında Yusufeli yaşamını yeniden kuracak olan vatandaşların ekonomik ve sosyal sorunları, beklentileri ve süreçte siyasete yaklaşımları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen bulgular ışığında her bir tema ve kategoride sorunlar, ekonomik, sosyal ve kurumsal başlıklar altında kümelenmiştir. Son olarak ise, tema ve kategori farkı olmadan ortak sorunlar açıklanmıştır.

Tema 1: Vatandaş

Vatandaşlar meslek, cinsiyet ve yaşa göre kategorize edilerek bulgular elde edilmiştir. Esnafların ve memurların ekonomik, kurumsal ve sosyal şikâyetleri Şekil 5 ve Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 5. Görüşme Yapılan Esnafların Ekonomik, Kurumsal ve Sosyal Sorunları

EKONOMİK	KURUMSAL	SOSYAL
■ Sektörlerin farklı etkilenmesi, ekonomik durgunluk ■ Barajda çalışacak kişilerde Yusufelilere öncelik verilmemesi kabulü ■ Esnafın işçi çalıştırmak için destek / teşvik alamaması ■ Baraj sonrasında nüfusun azalacağı endişesi ■ Tarımsal üretim verimsizliği ■ Elektrik ve su kesintisi	■ Kamulaştırma sürecinde uygulamaların eşit ve adil olmaması ■ Kamulaştırmada verilen miktarın yeni bir yaşam kurmak için yetersizliği ■ Hak sahipliği kriterlerinin adaletsizliği ■ Kamulaştırma parasının diğer şehirlere aktarılması ■ Kamulaştırmada dükkân ve konut ayrımının yapılmaması ■ Van, Sur ve Hasankeyf karşılaştırması	■ Belirsizlik ■ Dükkânların yeni yerleşim yerinde yerleşim planının belirsizliği ■ Güvenlik ■ Trafik güvenliği, şantiye araçlarının ilçe merkezinde denetimsiz ve kontrolsüz hareketi ■ Hava kirliliği ■ Solunum rahatsızlıklarının artışı

Şekil 6. Yusufeli'ndeki Memurların Ekonomik, Kurumsal ve Sosyal Sorunları

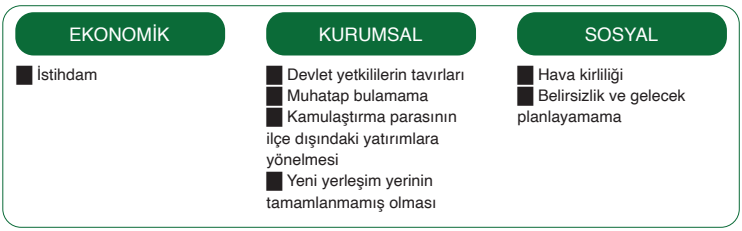
EKONOMİK	KURUMSAL	SOSYAL
■ Yüksek ev kiraları	■ İş yükü ve personel sayısının uyumsuzluğu ■ Yeni yerleşim yerinde kamu binalarının nasıl olacağına dair belirsizlik ve bilgisizlik ■ Kamulaştırma kriterlerinin adaletsiz sonuçlara yol açması ■ Kamulaştırma sürecinde yapılan yanlışlardan dolayı vatandaş ve memurun karşı kaşıya gelmesi	■ Memurların ilçe merkezinde ev bulamaması

Cinsiyet kategorisinde ise kadın ve erkeklerin çözüm bulunmasını istedikleri sorunlar Şekil 7 ve Şekil 8'de gösterilmiştir:

Şekil 7. Görüşme Yapılan Kadınların Ekonomik, Kurumsal ve Sosyal Sorunları

Şekil 8. Görüşme Yapılan Erkeklerin Ekonomik, Kurumsal ve Sosyal Sorunları

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen odak grup görüşmeleri ve birebir görüşmelerde katılımcıların ifade ettiği görüşler, genç, yetişkin ve yaşlı olmak üzere 3 kategoriye göre gruplandırılmıştır. Yusufeli ilçesinin ve halkının ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamını düzenleyecek ve ilçeyi geleceğe taşıyacak ekonomik ve sosyal politikalar, vatandaşların yaş gruplarına göre çeşitlenmesi gerekmektedir. Bu şekilde, ilçede ekonomik üretimi sağlayacak genç nüfusun korunacağı, emeklilik döneminde ilçesine dönmek isteyen yaşlılar için aktif yaşlanma dönemini yaşayabileceği, yetişkinlerin ise mevcut düzenini koruyacağı bir sistem oluşturulabilecektir. Genç, yetişkin ve yaşlı katılımcıların ifade ettiği sorunlar Şekil 9'da gösterilmiştir.

Şekil 9. Görüşme Yapılan Genç, Yetişkin ve Yaşlıların Sorunları

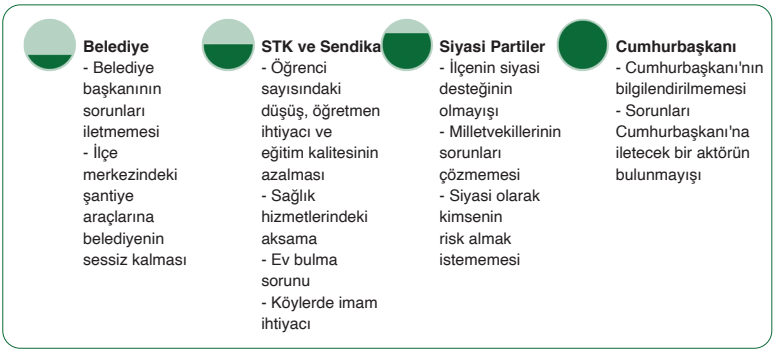

Tema 2: Kurumsal Yönetim

Kurumsal yönetim temasında yerel yönetimler, merkezi yönetim ve siyasi aktörler kategorisinde elde edilen bulgulara göre

derlenen şikâyetler, yerel yönetimler ve siyasi aktörler kategorilerinde Şekil 10'da bütüncül bir şekilde gösterilmiştir. Şekil 11'de ise merkezi yönetimin sunduğu hizmetlerdeki sorun ve şikâyetler açıklanmıştır.

Şekil 10. Yerel Yönetimler ve Siyasi Aktörler Kategorisindeki Sorunlar

Şekil 11. Merkezi Yönetim Hizmetleri Kategorisindeki Sorunlar

Devlet Su İşleri

- Kamulaştırmada bilirkişinin bölgeyi bilmeyen kişilerden oluşması
- Bilgilendirme eksikliği
- Kişiye göre muamelenin yapıldığına dair algı
- Muhatap bulamama
- Ankara perspektifine göre Yusufeli'nin değerlendirilmesi
- Hukuk danışmanlığı eksikliği
- Vatandaşın DSİ ile görüşmek için Artvin'e gitme zorunluluğu
- Denetimsizlik Barajın tamamlanmayacağına dair endişelerin artması
- Barajın tamamlanmayacağına dair endişelerin artması

Tapu

- Hak sahipliği kriterlerinin gerçek yaşamla uyumsuzluğu
- Memur ihtiyacı
- Artvin iline gitme zorunluluğu

Orman ve Tarım

- Özel mülkiyet olan arazilerin orman arazisi olarak kaydedilmesi
- Orman arazisi olarak yazılan arazilere itiraz konusunda bilgilendirme ve hukuk danışmanlığının olmayışı
- Hava kirliliğinden dolayı tarımın olumsuz etkilenmesi
- Yeni yerleşim yerinde tarımsal faaliyetle ilgili herhangi bir projenin planlanmaması

Eğitim

- Çocukların hangi okula gideceği endişesi
- Köy okullarının boşalması
- Öğrenci sayısı azlığı
- Öğretmenlerin tayin istemesi (İlçede ev bulamama ve ilçe geleceğinin belirsizliği)
- Eğitim kalitesindeki düşüş

Güvenlik

- İlçeye dışardan çok fazla kişinin gelmesi
- Eğlence kültürünün değişimi
- Trafik güvenliği
- Hırsızlık

Sağlık

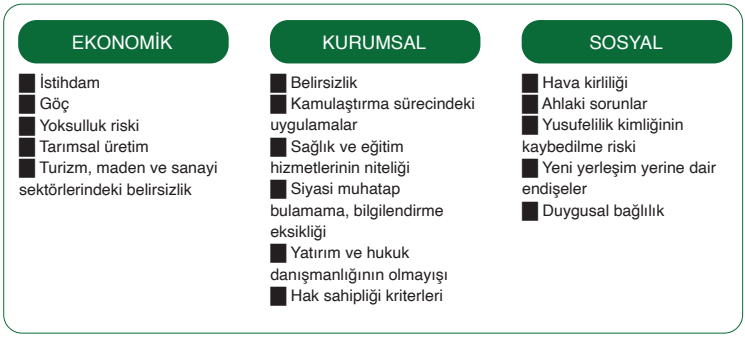
- Hastanede verilen hizmet kalitesinin düşmesi
- Sağlık memuru ihtiyacı
- Sevk zinciri
- Ev bulma sorunu
- Hava kirliliğinden dolayı artan hastalıklar

Turizm

- Barajdan dolayı ulaşımın aksaması ve turistlerin gelmemesi

Tema ve kategorilere göre gruplandırılan sorunlar analiz edildiğinde, araştırma kapsamında yapılan birebir ve odak grup görüşmelerinde dile getirilen ortak sorunlar ekonomik, sosyal ve kurumsal olmak üzere Şekil 12'de gösterilmiştir. Buna göre belirsizlik, kamulaştırma sürecindeki uygulamalar, sağlık ve eğitim hizmetlerinin niteliği, siyasi muhatap bulamama, bilgilendirme eksikliği, yatırım ve hukuk danışmanlığının olmayışı ve hak sahipliği kriterleri kurumsal sorunlar olarak ortak ifade edilen sorunlardır. Ekonomik düzeyde ise öne çıkan başlıklar, istihdam, göç, yoksulluk riski, tarımsal üretim, turizm, maden ve sanayi sektörlerindeki belirsizliktir. Hava kirliliği, ahlaki sorunlar, Yusufelilik kimliğinin kaybedilme riski, yeni yerleşim yerine dair endişeler ile barajdan dolayı geçmişlerine veda etmenin duygusal çöküntüsü sosyal sorunları oluşturmaktadır.

Şekil 12. Ortak Sorun Alanları

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yusufeli Barajı, Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılama ve sağlayacağı ekonomik faydayla ülkedeki en büyük projelerden birisidir. Uzun yıllar sadece söylemde kalarak inşaatıyla ilgili herhangi bir somut adım atılmayan barajın, 2000'li yıllarda Türkiye'nin güçlenen siyasi ve ekonomik istikrarı sayesinde yapımına başlanmıştır. Ancak yapım sürecinde ilçe halkının karşılaştığı ekonomik ve sosyal sorunlar, barajın makro düzeydeki olumlu etkisinin Yusufeli ölçeğinde maliyete dönüşme riski bulunmaktadır. İlçede mevcut durumdaki sorunların tespit edilerek, ilçe halkının şikâyet ve taleplerine göre Yusufeli'nin geleceğini şekillendirmek, barajın gelecek nesiller için bir başarı hikâyesi olarak görülmesine katkı sunacaktır.

Bu amaçla yürütülen araştırma kapsamında, birebir 121 katılımcı, 7 odak grup görüşmesinde ise 78 katılımcı olmak üzere toplam 198 kişiyle görüşülmüştür. Araştırmacıların katılımcı gözlemci olarak da yer aldığı çalışma kapsamında, ekonomik, kurumsal, sosyo-kültürel ve çevresel sorunlara dair geliştirilen öneriler şunlardır:

Ekonomik:

- Yeni yerleşim yerinde nüfusu koruyan ve ilçeye göçü tetikleyen ekonomik üretimi sağlayacak kafes balıkçılığı, turizm, spor, festival, vb. planlanması,
- Nüfus artışını sağlayacak kamu yatırımlarının (Askeri eğitim, üniversite, bölge müdürlükleri, vb.) gerçekleşmesi,

- Esnafın güçlendirilmesi için şerefiye desteği, taşınma desteği, vb. teşviklerin verilmesi,
- Yusufeli ilçe sakinlerinin belirlenecek süre boyunca elektrik ve su hizmetlerinden indirimli yararlanması,
- Tarım, turizm, sanayi ve maden sektörlerinde istihdam oluşturacak orta ve uzun vadeli planların hazırlanması,
- Yeni yerleşim yerinde, vatandaşlara tarımsal faaliyet için tarım arazisi tahsis edilmesi,

Kurumsal:

- Baraj yapımı, yeni yerleşim yeri, Yusufeli ilçesinin ve vatandaşların gelecekle ilgili belirsizliklerini ortadan kaldıracak bir eylem planının oluşturulması,
- Kamulaştırma süreçlerinin tamamını kontrol edecek ve denetleyecek bir komisyonun kurulması,
- Kamulaştırma sürecinde değerlemenin sistematik (yazılım programı, karne, vb.) bir şekilde gerçekleşmesi,
- Vatandaşların süreçle ilgili bilgi alacağı bir iletişim ofisinin kurulması,
- Kamulaştırma için Artvin'de görüşmeye gidecek ilçe sakinlerine haftanın belirli günlerinde ulaşım hizmeti verilmesi,
- Hak sahipliği kriterlerinin Yusufeli ilçesindeki gerçeklere ve özelliklere göre revize edilmesi,
- Kamulaştırmada kiracı – ev sahibi arasında ortaya çıkan

sorunlarda devletin taraf olarak çözüm geliştirmesi,

- Mahkeme sürecinin uzaması ve karmaşık hale gelmesini önlemek için süreç boyunca ilçede kalacak, kıdemli, tecrübeli ve bilgili hakimlerin ilçeye atanması,
- Kamulaştırma sonrasında yatırım danışmanlığı ve hukuk danışmanlığı desteğinin verilmesi,
- Baraj ve yeni yerleşim yeri tamamlanıncaya kadar kriz merkezinin kurulması ve kamu hizmetlerinde ek personel istihdamı,
- Barınma ihtiyacını karşılamak içim konteynır ya da geçici barınma merkezlerinin kurulması,
- Kazahora mevkiindeki eski Maliye Bakanlığı lojmanlarının tamir edilerek ilçedeki kamu personelinin barınma sorununun giderilmesine katkıda bulunulması,
- Tapu işlemlerinin ilçede halledilebilecek şekilde yetkinin verilmesi,
- Yeni yerleşim yerinde yapılan konut sayısının arttırılması,
- Bir kereye mahsus olmak üzere yeni yerleşim yerinde insanların bağ / bahçe taleplerinin orman arazisinden karşılanması,
- Mikrokredi, teşvik, destek mekanizmalarıyla birlikte orta ve uzun vadede tarımsal kalkınma projelerinin yapılması,
- Yusufeli'nde eğitim hizmetlerinin, ilçenin sahip olduğu beşeri sermaye kullanılarak yürütülmesi,

- Yapılacak okulların fiziksel şartlarının eğitim çalışanlarıyla istişare edilmesi,
- Yapılacak hastanenin fiziksel şartlarının ve kapasitesinin sağlık çalışanlarıyla istişare edilmesi,
- Hava kirliliği ve çevre kirliliğine azami önem gösterilmesi, nehir ve köylerin kirletilmemesi, yaptırım ve ceza uygulanması,
- Gelenekselleşen festivallerin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımı yapılarak bilinirliğinin ve kapsam alanının genişlemesi,
- Kano ve raftingle birlikte su sporlarına yatırım yapılarak ilçenin spor turizminde merkez olması,
- Ulaşımın kolaylaştırılması,
- Kardeş belediye uygulaması ile Yusufeli Belediye hizmet kalitesinin ve idari kapasitesinin geliştirilmesi,
- GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'na benzer bir yapılanmayla DSİ'de sosyal refaha yönelik bir idari birimin kurulması.

Sosyo-Kültürel:

- Yeni yerleşim yerinde apartmanların komşuluk ilişkisine göre düzenlenmesi,
- Yeni yerleşim yeri projesinin görüş alınarak revize edilmesi,
- Yaşlı insanlar için iş ve sosyal alanların oluşturulması,

- Yerleşim yerinin köy yaşamına uygunluğunun sağlanması,
- Gençlere yönelik spor sahalarının yapılması,
- İlçede yaşanan hızlı sosyal değişimin olumsuz etkilerinin önüne geçilmesi amacıyla aileyi destekleyecek eğitim ve rehabilitasyon programlarının hayata geçirilmesi,
- Hava ve çevre kirliliğine yol açan kişi ve kurumların cezalandırılması.

Çevresel:

- Doğal kaynakların sürdürülebilir anlayışla korunması,
- Yeni yerleşim yerinin planlanmasında çevre değerlerinin gözetilmesi,
- Kentleşmenin getireceği çevre sorunlarının alınacak önlemlerle asgariye düşürülmesi,
- Alternatif turizmin geliştirilmesine yönelik çalışmalarda 'bölgenin taşıma kapasitesinin' dikkate alınması,
- Çevre kirletici ekonomik faaliyetlerin projelendirilmesinde çevre etki değerlendirmesine göre yatırım kararı verilmesi,
- Baraj havzasının sanayi, tarım ve ormancılıkta kullanılan kimyasallarla kirlenmesinin ve barajın ekonomik ömrünün düşmesinin önlenmesi,
- Bölgenin doğal kaynak zenginliğinin korunmasına yönelik eğitim ve yayım çalışmaları geliştirilmesidir.

Yusufeli Barajı, Türkiye'nin devlet ve millet bütünlüğünü gösteren en önemli ve prestijli projelerinden birisidir. Bu projenin

başarıyla tamamlanması ekonomik açıdan Türkiye'ye büyük fayda sağlayacağı gibi, Yusufeli sakinlerinin yeni yerleşim yerinde sosyal ve ekonomik refahının sağlanması bu projenin sosyal başarısını da ortaya koyacaktır. Türkiye'nin hedefleri dikkate alındığında, Yusufeli Barajı bundan sonraki büyük projeler için öğretici bir model olarak görülmektedir. Çalışmanın amacı, Yusufeli Barajı'nı ülke ekonomisine gelir sağlayacak şekilde bitirilmesi ve büyük çaptaki bu projenin ilçe halkının memnuniyetinin kazanarak sonuçlanması için sorunların tespiti ve çözüm önerisi geliştirmektir.

Bu amaçla, Yusufeli Barajı'nın tamamlanması akabinde ilçenin ekonomik ve sosyal refahın sağlanması ve bundan sonraki büyük projeler için yol gösterici olması bakımından ekonomik, sosyal ve kurumsal boyutta bir süreç yönetimi önerilmektedir:

Süreç Yönetimi

Süreç yönetiminde proje öncesi, sırası ve sonrası aşamalarının planlanması gerekmektedir.

Proje aşaması öncesinde,

- Yusufeli Barajı öncesinde yapıldığı gibi ilçenin ekonomik, sosyal, kültürel tüm özelliklerine göre konu bazlı çalışmalar yapılarak ilçenin mevcut durum analizi hazırlanmalıdır.
- Mevcut durum analizine göre her konuyla ilgili sorumlu kurum ve kuruluş, uygulanacak taslak planlar oluşturulmalıdır. Bu planlar, ilçe sakinleri,

ilgili alanın uzmanları, kurum ve kuruluş temsilcileri, akademisyenlerin katılımıyla düzenlenecek çalıştaylarla nihai hale getirilmelidir.

- Olası sorun ve risklere göre çözüm uygulamaları hazırlanmalıdır.
- Süreç Yönetimi İletişim Birimi olarak görevlendirilen komisyon, vatandaş ve kurumlar arasında iletişimi sağlayacak şekilde görev yapmalıdır. Proje öncesinde, vatandaşların sorunlarını, taleplerini ve şikayetlerini ilgili kurumlara aktaracak ve kurumlardan gelen resmi bilgilere göre vatandaşlara bilgilendirme yapacak şekilde toplantılar düzenlemelidir.

Proje aşamasında,

- Projenin ilerleme durumunu ve geldiği aşamayı belirli periyotlarla vatandaşı bilgilendirecek programlar düzenlenmelidir.
- Proje yapımı sırasında ortaya çıkan sorunlara yönelik vatandaşın şikâyetlerini sistemli bir şekilde derleyerek ilgili kurum ve kuruluşlara iletecek aktör, süreç yönetim iletişim birimi olmalıdır. Bu kuruluşun varlığı, vatandaşın sorularını cevapsız bırakmayacağı gibi, sorunların iletilmesi ve çözülmesi süresini de kısaltacaktır.
- Tüm süreç, ekonomik ve sosyal sorunlar, talepler, riskler ve fırsatlar temelinde yürütülmelidir. Bunun için, vatandaşı bilgilendirme toplantılarının yanı sıra, ilgili kurum çalışanlarının ihtiyaç duyduğu konularda eğitim

programları da yapılmalıdır.

- Yeniden yerleştirmede ekonomik faaliyetlerin olacağı sektör planlaması, istihdam imkânları ve yatırım programları hazırlanmalı ve yeni yerleşim yerinde orta vadede bu planlar uygulamaya geçirilmelidir.

Proje sonrasında,

- Aile bireylerinin her birisine, sosyoekonomik ve bireysel özellikleri dikkate alınarak aile danışmanlığı hizmeti verilmelidir.
- Orta vadede olmak üzere, sosyal yardım, sosyal destek, istihdam teşvikleri, proje destekleri, vb. sosyal ve ekonomik politikalarda ilçe halkına öncelik verilmelidir.
- Yaşlı, genç, kadın ve çocukların ihtiyaç duyduğu sosyal donatılar ve programlar düzenlenmelidir.

Kaynakça

Artvinli, T. (2012). *Yusufeli Külliyâtı 1.* Artvin: Yusufeli Belediyesi Yayınları.

Baboo, B. (1991). State policies and people's response: Lessons from Hirakud dam. *Economic and Poltical Weekly, 26*(41), 2373-2379.

Çağlar, A. (2002). *Barajlar: Yeniden Yerleim ve Sosyal Etkiler.* Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.

Çifçi, E., Fişne, A., Yolcubal, İ., & Sangu, E. (2015). *Yusufeli'nin Mevcut Doğal Kaynaklarının Değerlendirilmesi ve Potansiyellerinin Geleceğe Dönük Projeksiyonu: Bir Kaynak Değerlendirme Çalışması.* (F. Demirel, Dü.) Artvin: Yusufeli Belediyesi Yayınları.

Demirel, M. (2010). *Yusufeli Tarihi* (FSF Printing House b.). (F. Yardımcı, & A. Öztürk, Dü) İstanbul.

DSİ. (2001). *Yusufeli Barajı Sosyal Araştırması.* T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Emlak ve Kamulaştırma Dairesi Başkanlığı.

Dünya Bankası. (2011). *Involuntary Resettlement in China: Technical Notes.*

Dünya Bankası. (2017). *Enhancing Dam Safety and Public Protection through in a Safe-Based Emergency Action Plan and Contingency Planning.*

Dünya Bankası. (2018). *Dam rehabilitation and improvement project: Construction of additional spillway of Hirakud dam in Sambalpur district, Odisha.* Department of Water Sources Government of Odisha.

Emiroğlu, N. (2009). *Yusufeli Barajının Çevresel Etki Maliyet Analizi.*

Environmental Justice Atlas. (2014). 2019 tarihinde Rasi Salai Dam, Thailand: https://ejatlas.org/conflict/rasi-salai-dam-thailand adresinden alındı

Environmental Justice Atlas. (2018). Batang Toru dam, North Sumatra, Indonesia: https://ejatlas.org/conflict/lesten-tampur-dam adresinden alındı

Galipeau, B. A., Ingman, M., & Tilt, B. (2013). Dam-Induced displacement and agricultural livelihoods in China's mekong basin.

Human Ecology, 437-446.

Gökçe, B., & Parlak, İ. (2005). *Öncesi ve Sonrasıyla Keban Barajı: 30 Yıl Sonra Ağın ve Keban Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu.* Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.

Gökçe, B., Şahinöz, A., Saltık, A., Doğanay, S., Tayanç, T., & Ozansoy, C. (2006). *Suyun Öteki Yüzü,GAP Bölgesi Baraj Göl Aynasında Kalacak Yörelerde İstihdam ve Yeniden Yerleştirme Sorunları Araştırması.* Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.

Heming, L., Waley, P., & Rees, P. (2001). Reservoir resettlement in China: past experience and the Three Gorges Dam. *The Geographical Journal, 167*(3), 195-212. doi: https://doi.org/10.1111/1475-4959.00018

Horgan, J. (1999, Nisan). *The Itaparica Dam Project in north-eastern Brazil: models and reality.* https://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/security-at-work/horgan.pdf. (Erişim: 20 Ağustos 2019).

International Rivers. (2008). Brazilian Dams: https://www.internationalrivers.org/campaigns/brazilian-dams. (Erişim: 20 Ağustos 2019).

International Rivers. (2018). https://www.internationalrivers.org/campaigns/thailand. (Erişim: 16 Ağustos 2019).

Judge, P. S. (1997). Response to dams and displacement in two Indian States. *Asian Survey, 37*(9), 840-851. doi:https://doi.org/10.2307/2645701

Kiguchi, Y. (2016, Şubat 22). *Bangkok Post*. Pak Moon dam still a dilemma 25 years on: https://www.bangkokpost.com/opinion/opinion/872044/pak-moon-dam-still-a-dilemma-25-years-on. (Erişim: 21 Ağustos 2019).

Kurt, S., & Kantar, F. (2010). Yusufeli İlçesi Tarım Potansiyelinin Ekonomiye Kazandırılmasına Yönelik Tespit ve Öneriler. M. Demirel, & M. Akıllı (Dü.), *Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 231-254). İstanbul: Yusufeli Belediyesi Yayını.

Large dams, barrages, reservoirs and canals. (t.y.). India Waterportal: https://www.indiawaterportal.org/topics/large-dams-barrages-reservoirs-and-canals. (Erişim: 20 Ağustos 2019).

Living River Siam Association. (2001). Rasi Salai Dam: http://www.livingriversiam.org/3river-thai/rs_en.htm. (Erişim: 18 Ağustos 2019).

Manorom, K. (2018). *Water Knowledge 1, Hydropower Resettlement in the Mekong Region.* Australian Aid.

McDonald-Wilmsen, B., & Webber, M. (2010). Dams and displacement: Raising the standards and broadening the research agenda. *Water Alternatives, 3*(2), 142.

Mekong Commons. (2016, Mayıs 3). Pak Mun Dam: 25 years after World Bank's loan, problems remain: http://www.mekongcommons.org/pak-mun-dam-25-years-world-banks-loan-problems-remains/. (Erişim: 20 Ağustos 2019).

Mohanty, B. (2005). Displacement and Rehabilition of Tribals. *Economic and Political Weekley, 40*(13), 1318-1320.

Nayak, A. K. (2010). Big dams and protests in India: A study of Hirakud dam. *Economic and Political Weekly, 45*(2), 69-73.

Parlak, Z. G. (2007). *Yaşamın Suyla Dansı: Barajlar ve Sürdürülebilir Kalkınma.* Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.

Picciotto, R., Rice, E., & Wicklin, W. V. (2000). *Precis, 194*, 1-7.

Picciotto, R., Rice, E., & Wicklin, W. V. (2000). Involuntary Resettlement: The Large Dam Experience. *Precis*(194), 1-7.

Shi, G., Zhou, J., & Yu, Q. (2012). Resettlement in China. C. Tortajada, D. Altinbilek, A. Biswas, C. Tortajada, D. Altinbilek, & A. Biswas (Dü) içinde, *Impact of Large Dams: A Global Assessment. Water Resources Development and Management* (s. 219-241). Berlin: Springer Heidelberg.

Tamsiri, T. (2013). Water Management in Thailand: Dams and the Voice of Effected and Displaced People. F. Gemenne, P. Brücker, & D. Lonesco (Dü) içinde, *The State of Environmental Migration.* European Cooperation in Science and Technology.

Uzun, F. (2018). *Yusufeli ve Çevresindeki Turizm Potansiyeli.* Artvin: Yusufeli Belediyesi Yayınları.

Vijayapura District, Government Of Karnataka. (t.y.). https://vijayapura.nic.in/en/tourist-place/almatti-dam/. (Erişim: 19 Ağustos 2019).

Wicklin, W. V. (2018). *Involuntary Resettlement: Comparative Perspectives.* Routledge.

Yusufeli Belediyesi. (2013). *Yusufeli Yedinci Yerini Ararken.* Yusufeli Belediyesi.

Zhu, Y., Woort, M. T., & Trembath, B. (2000, Nisan). *Successful Reservoir Resettlement in China*. EASES Discussion Paper.